

The Project Gutenberg eBook of Ferragus eli Salaliittolaisten päällikkö, by Honoré de Balzac

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Ferragus eli Salaliittolaisten päällikkö

Author: Honoré de Balzac

Translator: Volmari Raitio

Release date: October 20, 2015 [EBook #50262]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK FERRAGUS ELI SALALIITTOLAISTEN PÄÄLLIKKÖ

Produced by Timo Ervasti and Tapio Riikonen

FERRAGUS ELI SALALIITTOLAISTEN PÄÄLLIKKÖ

Kirj.

Honoré de Balzac

Ranskankielestä suomensi Volmari Raitio

WSOY, Porvoo, 1915.

Pariisissa on muutamia katuja, joilla on aivan yhtä paha maine kuin häpeän tahraamalla ihmiselläkin voi olla; siellä on hienoja katuja, on tavallisia kunniallisia katuja, sitten nuoria katuja, joiden moraalista arvosta yleisö ei ole vielä muodostanut mielipidettensä; lisäksi murhamiesten katuja, katuja vanhempia kuin vanhimmatkaan leskirouvat, arvokkaita katuja, aina puhtaita katuja, aina likaisia katuja, käsityöläisten, työmiesten ja kauppiaiden katuja. Lyhyesti sanottuna Pariisin kaduilla on ihmisominaisuuksia, ne synnyttävät meissä ulkomuodollaan määrättyjä ajatuksia, joita emme voi mielestämme poistaa. On katuja, jotka tarjoavat niin huonoa seuraa, ettette niiden varsilla tahtoisi asua, yhtähyvin kuin sellaisia, jonne te mielellänne asettuisitte. Muutamat kadut, kuten esimerkiksi

Montmartre, ovat alkupäästään kauniita, mutta kapenevat sitten loppua kohden kuin kalan pursto. La Paix-katu on leveä ja suuri, mutta se ei herätä ainoatakaan niistä miellyttävistä ja jaloista ajatuksista, jotka Royale-kadulla yllättävät herkkävärähteisen sielun, ja siltä puuttuu ilmeisesti se majesteettillisuus, mikä hallitsee Vendome-aukeaa. Jos tunnette hermostuttavaa alakuloisuutta kävellessänne Saint-Louis-saaren kaduilla, niin syyttäkää siitä niiden yksinäisyyttä, rakennusten synkkää ulkonäköä ja tyhjiä suuria palatseja. Tämä saari on Pariisin Venetsia. Pörssi-tori on täynnä puheensorinaa, kiirettä, kunniaattomuutta; se ei ole kaunis muulloin kuin kuutamossa kahden aikaan aamulla. Päivällä se on osa Pariisia; yöllä se on kuin unelma Kreikanmaasta. Ja Traversière-Saint-Honoré- katu — eikö se ole häpeällinen? Siellä on kaksi-ikkunaisia rakennuspahasia, joihin on kasattu kerros kerroksen päälle paheita, rikoksia ja kurjuutta. Ahtailla, pohjoiseen suuntautuvilla kaduilla, jonne aurinko paistaa korkeintaan kolme tai neljä kertaa vuodessa, kävelevät murhaajat rankaisemattomina. Meidän aikamme oikeus ei puutu asiaan; mutta ennen muinoin olisi ylin tuomioistuimien varmaankin kutsunut poliisiupseerin saamaan moitetta näistä asioista, ja ainakin se olisi määrännyt ehkäiseviä asetuksia kadun johdosta. Lisäksi vielä on herra Benoiston de Châteauneuf osoittanut, että kuolevaisuus näillä kaduilla on kaksinkertainen suurempi kuin muilla. Toistaaksemme esimerkin avulla lyhyesti nämä ajatukset, eikö Fromenteau-katu ole kerta kaikkiaan murhien ja paheellisen elämän tyysija? Epäilemättä ne tutkijat, ajattelijat, runoilijat ja elostelijat, jotka kuljeskellessaan Pariisissa osaavat koota sen muurien sisäpuolella joka hetki kuohuvaa huikentelevien nautintojen runsautta, samoinkuin ne, joihin Pariisi on herkullisin ihmeilmiöistä, ymmärtävät näitä huomioita, jotka ulkopuolella Pariisia ovat käsittämättömiä. Tuossa se on kuin kaunis neito, tuossa kuin vanha, köyhä nainen, tuossa aivan uutukainen kuin vasta leimattu raha, tuossa taas komea kuin muotinäytelmä. Pariisilla on todellinen jättiläisen hahmo. Sen ullakkokamarit muodostavat pään, joka on täynnä tietoa ja nerokkuutta; sen ensimmäiset kerrokset ovat onnellisia vatsoja; sen myymälät todellisia jalkoja: täältä ne lähtevät kaikki kävelijät, kaikki liikeasioitsijat. Miten alati toimesta elämää viettääkään tämä jättiläinen! Tuskin on viimeisten tanssiaisista vyöryvien ajopelien täry häipynyt sen sydäimestä, niin se jo liikuttelee käsivarsiaan laitakaupungilla ja hitaasti pudistelee itseänsä. Kaikki portit haukottelevat ja kääntyvät saranoissaan kuin suuren ravun tuntosarvet, joita kolmekymmentätuhatta miestä tai naista näkymättömästi ohjaa. Kukin näistä ihmisistä asuu kuuden jalan suuruudessa neliossa, ja tämä ala sisältää keittiön, työhuoneen, vuoteen, lapsia ja puutarhan. Siellä ei näe selvästi ja kuitenkin pitäisi kaikki nähdä. Natisten levenevät nivelliikunnot huomaamatta yhä laajemmalle, katu puhuu. Keskipäivällä kaikki elää, uuninpiiput savuavat, hirviö syö: sitten se mylvii ja sen tuhannet kypälät liikkuvat. Kaunis näky! Mutta oi Pariisi! Kukapa ei ole ihmetelty sinun varjokkaita teitäsi, sinun valokäytäväsi, sinun syviä, hiljaisia umpikujiasi; kuka ei ole kuullut sinun humuasi kahdentoista ja kahden välillä yöllä, ei tuntenut sinun todellista runouttasi, sinun kummallisuuksiasi ja jyrkkiä vastakohtiasi! Pariisissa on pieni joukko kaupungin ihailijoita, väkeä, joka ei koskaan kulje ummessa silmin; he maistelevat kaupunkiansa ja tuntevat sen piirteet niin hyvin, että näkevät niissä jok'ainoan syyllän, näppylän ja punoituksen. Toisille Pariisi on aina sama ihmeotus, suunnaton kokoomus liikuntoja, koneita ja ajatuksia, sadantuhannen romaanin kaupunki, maailman pää. Tällaisista Pariisi on joko surullinen tai iloinen, ruma tai kaunis, elävä tai kuollut; mutta noista toisista se on elävä olento. Jokainen ihminen, jokainen talon osa on heistä tilkku tämän suuren hempukan huokoista vaatetta, ja he tuntevat täydelleen hänen päänsä, sydämensä ja haaveelliset tapansa. Nämä ovat myöskin Pariisin rakastajia. He kohottavat nenäänsä määrättyllä kohdalla katua varmoina siitä, että tapaavat jonkun kellotaulun; he sanovat ystävälle, jonka tupakkamassi on tyhjä: "Mene sitä ja sitä tietä, siellä on tupakkakauppa vasemmalla erään leipurin lähellä, sen, jolla on sievä vaimo." Kulkea ympäri Pariisia on näille runoilijoille kallisarvoista ylellisyyttä. Miksikäs ei voisi tuhlata joitakin hetkiä niihin näytelmiin, onnettomuuksiin, kuviin ja värikkäisiin tapahtumiin, jotka yllättävät teidät keskellä tätä kaupunkien eloisaa, ilmoituksilla vaatetettua kuningataria. Eikä sillä kuitenkaan ole edes yhtä omaa nurkkaa, niin suuresti se suosii ranskalaisten paheita. Kukapa olisi aamulla lähtenyt asunnostaan matkalle Pariisin äärimmäisiin kolkkiin voimatta kuitenkaan päivällisen aikaan olla poissa keskikaupungilta? Tällaiset henkilöt tulevat antamaan anteeksi tässä kertomuksessa esitetyle kulkuriyritykselle, varsinkin kun se saa alkunsa eräästä silminnähävästi hyödyllisestä ja uudesta huomiosta, mikäli joku huomio voi olla uusi. Pariisissa, jossa ei oikeastaan mikään ole uutta, ei edes eilispäivänä pystytetty kuvapatsaskaan, johon katupoika jo on ennättänyt piirtää nimensä. Kuten sanottu, Pariisissa on katuja tai katujen loppuja, samoinkuin tiettyjä taloja, jotka ovat tuntemattomia useimmille suuren maailman henkilöistä, ja joihin tähän maailmaan kuuluva nainen ei voisi astua jalallaankaan aiheuttamatta itsestään mitä loukkaavimpia ajatuksia. Jos tämä nainen on rikas, jos hänellä on ajopelit, jos hän käy jalkasain tai valepuvussa muutamilla pariisilaisen maan ahtaista kujista, saattaa hän kunniallisen naisen maineensa vaaranalaiseksi. Mutta jos hän sattumalta on tullut sinne kello yhdeksän illalla, niin ne johtopäätökset, jotka joku tarkkaava näkijä voi tästä tehdä, tulevat suorastaan hirvittäviksi seuraustensa kautta. Lyhyesti sanoen, jos tämä nainen on nuori ja kaunis, jos hän käy sisälle johonkin näiden katujen taloista; jos tässä talossa on pitkä, synkkä, kostea ja löyhkäävä käytävä; jos käytävän päässä värähtelee lampun himmeä valo ja sen loisteessa häämöttävät vanhan luisevasormisen akan hirvittävät kasvot: tosiaankin, sanokaamme se nuorten, kauniiden naisten menestyksen tähden, tämä nainen on kadotettu. Hän on sen tuntemansa miehen vallassa, joka hänet ensimmäisenä kohtaa näissä Pariisin rämeissä. Mutta

Pariisissa on sellainen katu, jossa tämä kohtaaminen voi muodostua peljestyttävän kauheaksi hirmunäytelmäksi, näytelmäksi, joka on täynnä verta ja rakkautta, nykyaikaisen kirjallisen koulun näytelmäksi. Onnettomuudeksi tätä tosiasiaa, tätä draamallisuutta, kuten nykyaikaista draamaakin, vain harvat henkilöt tulevat ymmärtämään, ja on todellakin sääli kertoa joku kertomus yleisölle, joka ei voi omaksua itselleen kaikkia sen paikallisia ansioita. Mutta kukapa voikaan itseänsä imarrella sillä, että olisi aina ymmärretty? Me kuolemme kaikki tuntemattomina. Se on naisten ja se on myöskin runoilijoiden sana.

Helmikuussa, noin kolmetoista vuotta takaperin, kello puolikahdeksan illalla tapahtui Pagevin kadulla eräs seikkailu. Se oli siihen aikaan, jolloin täällä kadulla ei ollut ainoatakaan seinää ilman rivouksia, Soly kadun kohdalla, joka on ahtain ja epäkäytännöllisin kaikista Pariisin kaduista niin hyvin vilkasliikkeisimmältä kuin autioimmaltakin kohdaltaan. Sattuman johdosta, jommoisia ei kenenkään elämässä esiinny kahta kertaa, kääntyi eräs nuori mies Pagevin kadun kulmasta mennäkseen Augustinkadulle oikeata puolta, jossa juuri Soly katu on. Täällä tämä nuori mies, joka itse asui Bourbon kadulla, tapasi eräissä naisessa, jonka jäljessä hän jonkun matkan päässä sangen huolettomasti asteli, heikkoja yhtäläisyyksiä Pariisin kauneimman naisen, siveän ja viehättävän olennon kanssa, jota hän salaa kiihkeästi rakasti ja rakasti ilman toivoa: tämä nainen oli naimisissa. Heti alkoi hänen sydämensä hypähdellä, sietämätön kuumuus syntyi hänen sydänalassaan ja levisi kaikkiin suoniin, selkää palelti ja hän tunsu väristyksiä päänsä pinnalla. Hän rakasti, hän oli nuori, hän tunsu Pariisiin. Terävänäköisenä hän ei voinut olla huomaamatta kaikkea sitä häpeää, mikä mahdollisesti piili tuon korean, nuoren ja kauniin naisen rikoksellisen salavihkaisessa kävelyssä. *Hänkö*, tässä saastassa, tähän aikaan! Rakkaus, jota nuori mies tunsu tätä naista kohtaan, näytti hyvin ihmeelliseltä, sitäkin enemmän, kun hän oli kuninkaallisen kaartin upseeri. Jos hän olisi kuulunut jalkaväkeen, olisi asia ollut uskottavampi, mutta ratsuväen ylempänä upseerina hän kuului siihen ranskalaisen sotaväen luokkaan, joka käyttää valloituksissaan mahdollisimman suurta nopeutta ja joka on yhtä turhamielisen tarkka rakkaussuhteissaan kuin puvuissaankin. Oli miten oli, tämän upseerin rakkaus oli todellista, ja monesta nuoresta sydäimestä oli se jotain suurta. Hän rakasti tätä naista sentähden, että tämä oli siveellinen, hän rakasti tässä naisessa siveyttä, kainoa suloutta ja kunnioitettavaa pyhyyttä salaisen rakkautensa kalleimpina aarteina. Tämä nainen oli tosiaankin arvokas virittämään eloon tuollaisen platoonisen rakkauden, jommoista keskiajan historiassa kohtaa ikäänkuin kukkina veristen raunioiden keskellä, arvokas olemaan vaikuttimena kaikkiin nuoren miehen toimintoihin; rakkaus yhtä korkea, yhtä puhdas kuin taivas sinessään; toivoton rakkaus, johon kiintyy sentähden, että se ei koskaan petä; rakkaus, joka ei säästä hillittömiä nautintoja, etenkin iässä, jolloin sydän on hehkuva, mielikuvitus kuluttava ja jolloin miehen silmät näkevät hyvin selvästi. Pariisissa on erikoisia, kummallisia ja selittämättömiä yövaikutelmia. Ainoastaan ne, joita huvittaa näiden ilmiöiden tarkkaaminen, tietävät kuinka haaveellisia muotoja nainen voi saada iltahämärässä. Milloin näyttää hän teistä, kun sattumalta tai tarkoituksella häntä seuraatte, hoikalta, milloin, jos hänen sukkansa ovat valkoiset ja puhtaat, luulette, että hänen jalkansa ovat sirot ja hienot; vartalo, vaikkakin suojahuivin tai turkisvaipan peittämä, häämöttää teille nuorteana ja aistillisena, ja lopuksi, jonkun myymälän tai katulyhdyn laimea valo heittää tuohon tuntemattomaan pikaisen ja melkein aina peittävän valaistuksen, joka kiihdyttää ja syyttää mielikuvituksen ja sinkauttaa sen todellisuuden rajain ulkopuolelle. Silloin liikkuvat tunteet, kaikki värityy ja elävöityy. Nainen saa aivan uuden näön; hänen ruumiinsa kaunistuu; hetkittäin hän ei enää olekaan nainen, vaan demooni, virvatuli, joka vetää teitä polttavalla voimalla aina johonkin säädylisen näköiseen taloon asti, jossa tuo nainen, kunnon porvaritar, peljestyneenä teidän uhkaavista askeleistanne tai kaikuvista saappaistanne, sulkee porttikäytävän nenänne edessä katsahtamattakaan teihin. Häilähtelevä loiste lankesi erään kenkämyymälän ikkunasta ja valaisi äkkiä juuri vartalon keskiosan siitä naisesta, joka kävi nuoren miehen edellä. Varmasti, ainoastaan *hän* oli niin pyöreäjäseninen. Hänellä yksin oli tuo salaperäinen, kaino käynti, joka tiedottomasti saattaa näkyviin mitä ihanimman muotojen kauneuden. Nuohan olivat hänen, tuo aamuviitta ja tuo aamuisin käytetty samettihattu; hänen harmaissa silkkisukissaan ei näkynyt yhtään ainoata likapilkkaa, enempää kuin hänen kengissäänkään. Suojahuivi peitti tarkoin yläruumiin; sen alta häämöttivät viehättävät ääriiviivat. Nuori mies oli tanssiaisissa nähnyt hänen valkeat hartiansa; hän tiesi kaikki ne aarteet, joita tuo suojahuivi kätki. Tavasta, jolla pariisitar kietoutuu huiviinsa, tavasta, jolla hän nostaa jalkaansa kadulla, arvaa hienovainuinen mies hänen oudon kulkunsa salaisuuden. Siinä on jotain värisevää, jotain kevyttä tuossa naisolennossa ja hänen käynnissään. Hänen painonsa näyttää vähentyneen, hän kulkee kulkemistaan tai pikemminkin hän kiittää yhtenä viivana kuin tähti, hän lentää hameensa liehuvista poimuista ilmenevän ajatuksen siivittämänä. Nuori mies joudutti askeleitaan, kulki naisen ohitse ja kääntyi häntä katsomaan... Hs! Nainen oli kadonnut erääseen käytävään, jonka tähystysristikolla ja kellolla varustettu ovi paukahti ja soi. Nuori mies kääntyi takaisin ja näki naisen, vanhan portinvartijattaren ylen kohteliaan tervehdysten saattamana, nousevan ylös mutkaisia portaita, joista ensimmäiset olivat kirkkaasti valaistuja; ja nousu kävi kevyesti ja eloisasti, kuten kärsimättömän naisen tapana on.

— Kärsimätön ja mistä? kysyi nuori mies itseltään ja peräytyi painautuakseen kadun toisella puolella olevaa muuriaitausta vastaan.

Ja hän katseli, onneton mies, kaikkia talon kerroksia yhtä tarkkaavasti kuin poliisivirkamies, joka etsii salaliittolaista.

Talo oli yksi niitä rakennuksia, joita on tuhansittain Pariisissa, ruma, jokapäiväinen, ahdas, väriltään kellertävä, nelikerroksinen ja kolmi-ikkunainen. Myymälä ja välikerros kuuluivat suutarille. Ensimmäisen kerroksen akkunasuojatimet olivat suljetut. Minne tuo nainen meni? Nuori mies luuli kuulevansa kellonsoittoa toisesta kerroksesta. Todellakin, valo liikkui yhdessä kaksi-ikkunaisessa, kirkkaasti valaistussa huoneessa ja kulki äkkiä kolmanteen, joka pimeydestä päättäen oli ensimmäinen huone, epäilemättä huoneuston sali tai ruokasali. Pian kuulti ikkunassa heikko varjo naisen hatusta, ovi sulkeutui, ensimmäinen huone tuli pimeäksi, sitten kaksi viimeistä ikkunaa sai jälleen punertavan värinsä. Tällöin nuori mies kuuli huudon: "Pois tieltä!" ja sai töytäyksen hartioihinsa.

— No tähän ette huomaa mitään! sanoi karkea ääni.

Se oli eräs työmies, joka kantoi pitkää hirttä hartioillaan. Ja työmies meni menojaan. Kaitsemus oli lähettänyt hänet sanoakseen nuorelle miehelle: "Mitäs tämä sinuun kuuluu? Hoida omat asiiasi ja jätä pariisilaiset rauhaan pikku tehtävineen!"

Nuori mies pani käsivartensa ristiin rinnalleen; sitten kenenkään näkemättä hän antoi raivon kyynelten vapaasti vuotaa poskiansa pitkin. Lopulta varjojen leikki kahdessa valaistussa ikkunassa teki hänelle pahaa, hän katsahti sattumalta ylöspäin pitkin Vieux-Augustins katua ja näki vuokra-ajurin, joka oli pysähtynyt seinän vierustalle paikkaan, jossa ei ollut talon portti eikä myymälän valoa.

Onko se hän vai eikö? Rakastajalle oli tässä kysymyksessä elämä tai kuolema. Ja tämä rakastaja odotti. Hän pysyi paikoillaan kokonaisen kahdenkymmenen minuutin vuosisadan. Sen kuluttua nainen laskeutui alas, ja hän tunsu silloin, että tuo tuntematon oli se, jota hän salaa rakasti. Kuitenkin hän tahtoi vielä epäillä. Nainen meni ajurin luo ja nousi vaunuihin.

— Talo on pysyvä paikallaan, minähän voin aina tutkia sitä, sanoi itsekseen tuo nuori mies, joka juosten seurasi ajoneuvoja saadakseen viimeisetkin epäilyksensä häviämään, ja pian hän niistä pääsikin.

Ajuri pysähtyi Richelieu-kadulla erään korukaupan edustalle lähellä Ménars katua. Nainen astui vaunuista, meni sisälle myymälään, lähetti ajurille maksun ja tuli ulos valittuaan joukon marabouts nimisiä jättiläishaikaran sulkia. Marabouts sulkia hänen tummaa tukkaansa varten! Hän oli lähentänyt niitä päähänsä nähdäkseen kuinka ne sopivat. Upseeri luuli kuulevansa keskustelun tämän naisen ja myyjättärien välillä.

— Armollinen rouva, ei mikään sovi paremmin tummille hiuksille. Tummatukkaisilla on piirteissään jotain liian täsmällistä ja Marabouts sulat antavat heille juuri sen pehmeuden, mikä heiltä puuttuu. Herttuatar de Langeais sanoo, että nämä antavat naiselle jotain epämääräistä, ossianilaista ja jotain hyvin säädyllistä ja sopivaa.

— Hyvä. Lähettäkää ne minulle heti.

Sitten tuo nainen kääntyi reippaasti Ménars kadulle ja meni kotiinsa. Kun sen rakennuksen portti, jossa hän asui, oli sulkeutunut, käveli nuori rakastaja kaiken toivonsa ja, mikä pahempi, kalleimman uskonsa menettäneenä kuin juopunut pitkin Pariisia ja löysi pian itsensä kotoaan tietämättä miten oli sinne tullut.

Hän heittäytyi nojatuoliin, asetti jalkansa uuninristikolle ja jäi istumaan kumarruksiin, pää käsien välissä, kuivaten ja oikeinpa polttaen märkiä saappaitansa. Hetki oli yksi noita ihmiselämän kauheita hetkiä, jolloin luonne muodostuu ja jolloin mitä parhaimmankin ihmisen elämänsuunta riippuu hänen ensimmäisen toimintansa hyvyydestä tai pahuudesta. Kaitsemus tai sattuma, kummin tahdotte?

Tämä nuori mies kuului hyvään perheeseen, joka ei kuitenkaan ollut kovin vanhaa sukua; mutta vanhoja sukuja on niin vähän tänäpäivänä, että kaikki nuoret aateliset ovat vastaansanomatta vanhoja. Hänen esi-isänsä oli ostanut neuvosherran viran Pariisin parlamentissa ja tullut sitten sen presidentiksi. Hänen poikansa, vaikkakin olivat kaikki hyvissä varoissa, astuivat virkoihin ja pääsivät suhteittensa avulla hoviin. Vallankumous oli järkyttänyt tätä perhettä, mutta siitä oli jäänyt jällelle vanha, sitkeäluontoinen leskirouva, joka ei ollut tahtonut muuttaa pois maasta ja joka, oltuaan vangittuna, kuoleamalla uhattuna ja sitten 9 p:nä thermidoria pelastettuna, sai takaisin omaisuutensa. Soveliaana aikana 1804 vuoden tienoilla palautti hän luokseen pojanpoikansa Auguste de Maulincourin, ainoan Carbonnon de Maulincourin jälkeläisen, ja kasvatti hänet kolminkertaisella huolella, äitinä, aatelnaisena ja sitkeäluontoisena leskirouvana. Kun sitten restauratsioonin aika tuli, astui tämä nuori mies, silloin kahdeksantoista vuoden ikäisenä, muskettisoturien rykmenttiin, seurasi prinssejä Gent'iin, tuli henkivartiokaartin upseeriksi, palveli linjaväessä ja kutsuttiin sitten kuninkaankaartiin, jossa hän nyt kaksikymmentäkolmevuotiaana oli ratsuväkijoukon päällikkönä — mainio paikka, josta hän sai

kiittää isoäitiään, joka iästään huolimatta tunsu hyvin maailman. Tämä kaksinainen elämäkerta on, muunnoksia lukuunottamatta, lyhyt yleis- ja yksityishistoriallinen silmäys kaikkiin niihin perheisiin, jotka muuttivat maasta, joilla oli velkoja ja omaisuutta, leskirouvia ja elämäntaitoa. Paronitar de Maulincourilla oli ystävänä vanha tuomioherra de Pamiers, Maltaan ritariston entinen suurmestari. Tämä oli yksi niitä ikuisia ystävyyssuhteita, joita kuusikymmeniällä solmitaan ja joita ei mikään voi repiä rikki, sillä näiden suhteiden pohjalla on aina ihmissydämen salaisuuksia, ihmeteltäviä esiinpengottaessa, silloin kun siihen on aikaa, mutta mauttomia jos yritetään selvittää niitä parillakymmenellä rivillä. Niistä voisi kirjoittaa neliniteisen teoksen ehkäpä yhtä huvittavan kuin "Killerinen tuomiorovasti", joka on niitä teoksia, joista nuoret puhuvat ja lausuvat arvostelujaan niitä edes lukematta. Auguste de Maulincourilla oli siis isoäitinsä ja tuomioherran kautta paikkansa vanhan aateliston kaupunginosassa faubourg Saint-Germainissä, ja suvun kaksi vuosisataa riitti antamaan hänelle samat mielipiteet ja ylpeän ryhdin, kuin niillä oli, jotka väittivät polveutuvansa Ranskan valtakunnan perustajasta Klodovig kuninkaasta. Tämä nuori mies, kalpea, pitkä, solakka ja hienonnäköinen, oli muutoin tosirohkeuden mies, joka epäröimättä suoritti kaksintaistelunsa, ja vaikka hän ei ollut vielä ottanut osaa mihinkään sotataisteluun, kantoi hän napinlävessään kunnialegionan ristiä. Se oli nähkääs yksi restauratsionin pysyviä virheitä, ehkäpä anteeksiannettavin niistä. Tämän ajan nuoriso ei ollut minkään aikakauden nuorisoa: se kukoisti keisarikunnan ja maastamuuton muistojen välillä, vanhojen hoviperintätietojen ja porvarien tunnollisten yritysten välillä, uskonnon ja tanssipukujen välillä, kaksinaisen politiikan välillä, Ludvig 18:n, joka ei nähnyt muuta kuin oman aikansa, ja Kaarle 10:n, joka näki liiksi eteenpäin; kaiken lopuksi tämä nuoriso oli pakotettu tottelemaan kuninkaan tahtoa, vaikka kuningaskunta kävi harhaan. Tätä kaikessa epävarmaa, sokeaa ja selvästä näkevää nuoruutta eivät pitäneet minkään arvoisena vanhukset, jotka olivat kovin kiihkeitä säilyttämään omissa tutisevissa käsissään valtakunnan ohjaket, sillävälin kun yksinvalta olisi voitu pelastaa heidän väistymisensä kautta ja päästämällä asioitten johtoon tämän nuoren Ranskan, josta vielä tänäpäivänä vanhat doktrinäärit, nuo restauratsioniajan vanhaliberaaliseen puolueeseen kuuluvat maanpakolaiset tekevät pilkkaa. Auguste de Maulincour oli silloiseen nuorisoon piintyneitten aatteiden uhri, seuraavalla tavalla. Tuomioherra oli vielä kuusikymmentäseitsemän vuotiaana sangen terävä-älyinen mies, paljon nähnyt, paljon kokenut, hyvä kertoja, kunnian ja kohteliaisuuden mies, mutta hänellä oli naisista mitä parantumattomimmat mielipiteet: hän rakasti heitä ja hän halveksi heitä. Naisten kunnia, naisten tunteet — pelkkää lorua, joutavuuksia ja teeskentelyä! Heidän lähellensä tämä ihmeellinen aatelisherra uskoi heihin; hän ei vastustanut heitä koskaan ja antoi heille täyden arvon. Mutta ystävien kesken kun tästä oli kysymys, hänellä oli periaatteena, että naisten pettämisen, useammalla taholla yhtä aikaa rakkausseikkailuihin ryhtymisen tuli olla nuorten miesten ainoana tehtävänä, sillä nämä muka menivät harhaan tahtoessaan sekottaautua muihin valtioasioihin. Tuntuu kiusalliselta ryhtyä hahmottelemaan näin vanhentunutta kuvaa. Kaikkiallahan sitä on piirretty ja onhan se kirjallisuudessa melkein yhtä usein käytetty aihe kuin keisarikauden krenatööri. Mutta tuomioherralla oli de Maulincourin kohtaloon vaikutus, johon on välttämättä tutustuttava; tuomioherra luki hänelle moraalia omalla tavallaan ja koetti kääntää häntä sievisteleväisyyksien suuren vuosisadan oppeihin. Leskirouva, hurskas ja hellä nainen, jakautuneena tuomioherransa ja Jumalan kesken, oli oikea vienon sulouden esikuva, mutta hänessä oli samalla hyvään suuntaan kehittyneitä sitkeämielisyyttä, joka ajan pitkään saa voiton kaikesta. Hän tahtoi säilyttää pojanpojalleen elämän kauniit harhakuvat ja oli kasvattanut häntä mitä oivallisimpien periaatteiden mukaan; leskirouva antoi hänelle kaiken hienoutensa ja teki hänestä aran, avuttoman näköisen ihmisen. Tämän pojan tunteellisuus säilyi puhtaana eikä suuntautunut ollenkaan ulospäin, ja hän pysyi niin kainona ja niin arkana, että hän loukkautui herkästi teoista ja lausunnoista, joihin muut ihmiset eivät kiinnittäneet mitään huomiota. Häveten herkkämielisyyttään nuori mies teeskenteli varmuutta ja kärsi hiljaisuudessa; hän teki muiden kanssa pilkkaa asioista, joita hän yksin ollen ihaili. Sitäpaitsi hän, tuo vienon alakuloisuuden ja henkevän rakkauden mies, pettyi, kun hän, seuratessaan kohtalon hyvin tavallista oikkua, kohtasi ensimmäisen rakkautensa esineessä naisen, joka olisi saattanut kauhun valtaan jonkun saksalaisen tunnevetistelijän. Nuori mies epäili itseään, tuli uneksujaksi ja kantoi murheista mieltä valitellen, ettei häntä ymmärretty. Kuta vaikeampi jokin asia on saavuttaa, sitä voimakkaammin me sitä himoitsemme, ja niinpä hän jatkoi niiden naisten jumaloimista, joilla on älykäs hellyys ja kissan liehakoitseva hempeys, ominaisuuksia, joiden salaisuuden he yksin tietävät ja joita he ehkä tahtovat pitää yksityisoikeutenaan. Totta puhuen, vaikka naiset aina valittavat, että miehet rakastavat heitä huonolla tavalla, he eivät kuitenkaan ollenkaan mielly sellaisiin, joiden sielu on puoleksi naisellinen. Koko heidän ylemmyytensä ilmenee uskotteluna, että miehet ovat heitä alempana rakkaudessa; myöskin jättävät he hyvin kernaasti rakastajan, silloinkun tämä on saanut tarpeeksi kokemusta riistääkseen heiltä pelontunteet, joilla he tahtovat kaunistaa itseänsä, nuo väärän mustasukkaisuuden nautinnolliset myrskyt, nuo pettyneen toivon epäilykset, nuo turhat odotukset, sanalla sanoen koko tuon heidän surkuteltavien naiskurjuuksiensa valikoiman; Grandissonit [henkilöitä englantil. kirjailijan Richardson'in romaaneissa. Suom. muist.] ovat heille kauhistus. Mikä on enempi heidän luontonsa vastaista kuin tyyni ja täydellinen rakkaus? He tahtovat mielenliikutuksia ja hyvyys ilman rajuilmaa ei ole heille ollenkaan hyvyttä. Naissielut, jotka ovat kylliksi voimakkaat rakastaakseen loppumattomasti, kuuluvat enkelimäisiin poikkeuksiin ja ovat naisten joukossa samaa kuin mitä nerot miesten joukossa.

Suuret intohimot ovat harvinaisia, kuten suurtyötkin. Ulkopuolella tätä rakkautta ei ole muuta kuin sovittelua, ohimeneviä kiihotuksia, halveksittavia, kuten kaikki, mikä on pientä.

Salaisten sydänsurujensa aikana, etsiessään naista, joka olisi häntä ymmärtänyt — etsintä, mikä sivumennen sanottuna on meidän aikakautemme rakastavien suuri hulluus — kohtasi Auguste maailmassa, joka oli kaikkein kauimpana hänen omastaan, rahamaailman toisarvoisessa piirissä, jossa pankkikeinottelulla on suurin arvo, täydellisen olennon, yhden niitä naisia, joissa on jotain sanoin selittämättömän puhdasta ja ylevää ja jotka herättävät niin suurta kunnioitusta, että rakkaus tarvitsee kaikki pitkän ystävyyden apukeinot voidakseen tulla ilmi. Auguste heittäytyi siis kokonaan tuon liikuttavimman ja syvimmän intohimon, puhtaasti ihailevan rakkauden hurmauksiin. Siihen sisältyi lukemattomia tukahdutettuja haluja, intohimon värähtelyjä niin epämääräisiä ja niin syviä, niin pakenevia ja niin tuntuvia, ettei tiedä, mihin niitä vertaisi. Ne muistuttavat tuoksuja, pilviä, auringonsäteitä, varjoja, kaikkea mikä luonnossa hetken loistaa ja sammuu, leimahtaa elämään ja kuolee, jättäen sydämeen pitkäjäisiä liikutuksia. Silloin kun sielu on vielä kylliksi nuori ymmärtääkseen melankolian kaukaisia toiveita ja kun se löytää naisessa enemmän kuin naisen, onhan se suurin onni, mikä miehen osaksi voi tulla, kun hän rakastaa niin ylenmäärin, että tuntee enemmän iloa valkean käsineen kosketuksesta, hiusten hiipumisesta, lauseesta, silmäyksestä, kuin mitä voi kiihkeimmästään onnellisen rakkauden omistamisesta tuntee. Sitäpaitsi hyljätyt ihmiset, rumat, onnettomat, tuntemattomat rakastajat, arkailevat naiset tai miehet, tuntevathan he yksin ne aarteet, jotka sisältyvät rakastetun henkilön ääneen. Perusteissaan ja alkulähteissään puhjeten itse sielusta saattaa rakkautta hehkuvan ilman värinä sydämet niin voimakkaaseen vuorovaikutukseen, välittää ajatuksen toisesta toiseen niin selvästi ja niin pettämättömästi, että yksi ainoa äänen käänne merkitsee usein ratkaisua. Kuinka ylettömään ihastukseen saattaakaan runoilijan sydämen suloisen äänen sointuva kaiku! Kuinka monia mielteitä se hänessä herättää! Mikä raikkaus siitä vuotaa! Ennenkuin rakkaus näkyy katseesta, ilmenee se ensin äänessä. Auguste oli runoilija rakastuneitten tavoin (on runoilijoita, jotka tuntevat, ja runoilijoita, jotka antavat tunteillaan muodon, edelliset ovat kaikkein onnellisimpia), Auguste oli maistanut kaikkia näitä rakkauden runsaita ja hedelmällisiä ensi iloja. Hänellä oli hivelevin äänielin, mitä joku heimaileva nainen milloinkaan on itselleen toivonut voidakseen pettää mielensä mukaan. Hänellä oli tuo hopeainen ääni, joka korvaa viihdyttään ei ole painokas muulle kuin sydämelle, jota se pettää ja liikuttaa, jota se hyväilee ja järkyttää. Ja tämä nainen käveli illalla Soly katua pitkin lähellä Pagevin katua; ja hänen salavihkainen näyttäytymisensä pahamaineisessa talossa särki suurenmoisimman kaikista intohimoista! Tuomioherran järkipäriset mielipiteet viettivät voittojansa.

— Jos hän pettää miestänsä, kostamme me, sanoi Auguste.

Siinä oli vielä rakkautta tuossa "jos" sanassa... Descartesin filosofian epäily on kohteliaisuutta, jolla aina on kunnioitettava hyvettä. Kello löi kymmenen. Tällöin muisti paroni de Maulincour, että tämän naisen piti mennä tanssiasiin taloon, johon hänelläkin oli pääsy. Paikalla hän pukeutui, läksi ulos, saapui tanssiasiin ja ryhtyi salamielisen näköisenä etsimään *häntä* saleista. Nähdessään Augusten niin toimekkaana sanoi rouva de Nucingen hänelle:

— Te ette näe rouva Jules'iä, sillä hän ei ole vielä saapunut.

— Päivää, rakkaani, lausui eräs ääni.

Auguste ja rouva de Nucingen kääntyivät. Rouva Jules tuli valkopukuisena, yksinkertaisena ja hienona, hiuksissaan juuri ne marabouts sulat, jotka nuori paroni oli nähnyt hänen valitsevan korukaupasta. Tämä rakkauden ääni lävisti Augusten sydämen. Jos hän olisi ymmärtänyt hankkia itselleen hitusenkaan oikeutta olla mustasukkainen tästä naisesta, olisi hän voinut kivettyttää hänet lausumalla sanat: "Soly katu!" Mutta nyt, vieraana ihmisenä, vaikka hän olisi tuhat kertaa toistanut nämä sanat rouva Jules'in korvaan, olisi tämä hämmästyneenä kysynyt häneltä näiden sanojen tarkoitusta. Nuori paroni katseli häntä tyhmistyneenä. Ilkeämielisille ihmisille ja niille, jotka kaikesta tekevät pilkkaa, on ehkä suurikin huvi tuntee jonkun naisen salaisuus, tietää että hänen puhtautensa on valhetta, että hänen tyyneen ulkopintansa alla kytee syvä ajatus ja että hänen puhtaan otsansa alla piilee joku hämmästyttävä draama. Mutta on muutamia sieluja, joita tällainen näkö todellakin masentaa, ja paljon sellaisia, jotka sille nauravat, mutta kotonaan, yksin omantuntonsa kanssa, kiroovat maailmaa ja halveksivat tällaista naista. Näihin kuului Auguste de Maulincour rouva Jules'in läsnäollessa. Omituinen asema! Heidän välillensä ei ollut muuta suhdetta kuin se, mikä syntyy maailmassa henkilöiden kesken, jotka vaihtavat seitsemän tai kahdeksan kertaa talvessa jonkun sanan, ja tässä hän nyt vaati naiselta onneansa, josta tämä oli tietämätön, tuomitsi hänet antamatta hänen tietää syytöstä.

Monien nuorten miesten on laita samoin. He menevät kotiinsa epätoivoisina siitä, että ovat iäksi särkeneet välinsä salaa rakastetun, salaa tuomitun ja halveksitun naisen kanssa. Yksinäisen huoneen seinät saavat silloin kuulla outoja yksinpuheluja, sydämen pohjalla kuohuu ja tyyntyy myrskyjä ja tapahtuu ihmeteltäviä moraalaisia kohtauksia, joita kuvatakseen pitäisi olla maalari. Rouva Jules kävi

istumaan jättäen miehensä tekemään kierrosta salissa. Istuuduttuaan näytti hän hiukan vaivautuneelta ja yhtämittaa puhellen naapurinsa kanssa hän heitti salaviihkaisen silmäyksen mieheensä Jules Desmaretshen, joka oli paroni de Nucingen'in vekselinvälittäjä. Seuraavassa kertomus tästä perheestä:

Herra Desmaretshen oli viisi vuotta ennen naimistansa paikka erään vekselinvälittäjän luona. Hänellä ei silloin ollut muuta omaisuutta kuin liikeapulaisen laiha palkka. Mutta hän oli niitä miehiä, joita vastukset kouluttavat nopeasti ja jotka käyvät suoraan eteenpäin sitkeästi kuin hyönteinen pyrkiessään pesäpaikkaansa; hän oli niitä lujamielisiä nuoria miehiä, jotka hiljaa vaikenivat esteitä kohdatessaan ja joiden pitkämielisyys menee kärsivällisyyden huipunkin yli. Vaikka hän olikin nuori, oli hänellä kaikki köyhän kansan tasavaltalaishyveet: hän oli raitis, aikaansa säästävä, huvituksia vihaava. Hän odotti. Luonto oli muutoin antanut hänelle kaikki ne suuret edut, joita kaunis ulkomuoto tuo mukanaan. Hänen otsansa oli rauhallinen ja puhdas, hänen kasvojensa juonteet olivat tyynet, mutta ilmehikkäät, hänen tapansa yksinkertaiset. Kaikki hänessä ilmaisi työteliästä ja altista elämää, tuota korkeata persoonallista arvokkuutta, joka vaikuttaa, ja tuota salaista sydämen aateluutta, joka säilyy kaikissa olosuhteissa. Hänen vaatimattomuutensa herätti kunnioituksen tapaisia tunteita kaikissa, jotka hänet tunsivat. Eläen muutoin yksinäisenä keskellä Pariisia, hän ei nähnyt maailmaa kuin vilauksittain niinä harvoina hetkinä, jotka hän juhlapäivinä vietti isäntänsä salissa. Tässä nuorena mieheessä oli hämmästyttävän syviä intohimoja, kuten useimmissa, jotka elävät kuin hän; intohimoja liian voimakkaita tuhlautuakseen koskaan pikku tapahtumiin. Hänen pienet varansa pakoittivat hänet viettämään vaatimatonta elämää, ja hän hillitsi mielikuvituksensa suurella työtaakalla. Kun hän oli tullut kalpeaksi numeroiden kirjoittamisesta, virkisti hän itseänsä koettamalla hellittämättä hankkia itsellensä sitä tietojen kokonaisuutta, mikä nykyään on välttämätön jokaiselle, joka tahtoo tulla huomatuksi maailmassa, liikeasioissa, asianajotoimissa, politiikassa tai kirjallisuudessa. Ainoa kari, joka näiden kaunosielujen tielle kohoaa, on heidän oma kunnollisuutensa. Jos he näkevät köyhän tytön, rakastuvat he häneen, naivat hänet ja elävät elämäänsä taistellen kurjuuden ja rakkauden välillä. Kaikkein kauneinkin kunnianhimo sammuu talousmenojen kirjaan. Jules Desmaretshen ajoi täydelleen tälle karille. Eräänä iltana hän näki isäntänsä luona nuoren, harvinaisen kauniin naishenkilön. Rakkaudesta osattomat miehet, nuo onnettomat, jotka kuluttavat nuoruutensa ihanan ajan pitkällisissä töissä, tietävät yksin salaisuuden niihin rajuihin hyökyihin, joita joku intohimo nostaa heidän hyljättyissä ja halveksituissa sydämissään. He ovat niin varmoja suuresta rakkaudestaan, kaikki heidän voimansa keskittyvät niin pikaisesti siihen naiseen, johon he kiintyvät, että he hänen läheisyydessään tuntevat hurmaavia tunneväreilyitä ilman että tuo nainen itse usein ollenkaan on niistä osallinen. Se on imartelevinta kaikista itserakkauden tunteista naiselle, joka aavistaa tämän intohimon näennäisen liikkumattomuuden ja nämä pyörteet niin syvät, että ne tarvitsevat jonkun verran aikaa ilmetäkseen pinnalle. Näillä miesparilla, jotka elävät erakkoina Pariisin sydämessä, on kaikki erakkojen nautinnotkin ja he voivat välistä sortua kiusauksiinsa. Mutta useammin tulevat he petetyiksi, harhaan viedyiksi ja väärin ymmärretyiksi ja heidän on harvoin sallittu poimia suloisia hedelmiä tästä rakkaudesta, joka heille aina on kuin taivaasta pudonnut kukkanen. Yksi ainoa vaimonsa hymyily, yksi ainoa äänenkäänne riitti syyttämään Jules Desmaretshen'ssa rajattoman rakkauden. Onneksi tämän salaisen intohimon keskitetty tuli ilmeni hyvin yksinkertaisella tavalla sen aiheuttajaa kohtaan. Nämä kaksi ihmistä rakastivat toisiansa melkein pä uskonollisella tavalla. Ilmaistaksemme kaikki yhdellä sanalla, he eivät hävenneet ihmisten seurassa ottaa toisiansa kädestä kiinni, kuten kaksi lasta, veli ja sisar, jotka tahtovat käydä ihmisjoukon läpi, jossa jokainen antaa heille tietä, ihailien heitä. Tuo nuori nainen oli yhdessä sellaisessa surkuteltavassa asemassa, johon itsekkyyksensä saattaa muutamia ihmislapsia. Hänellä ei ollut säätyä, ja hänen nimensä Clémence, samoin kuin hänen ikänsä, olivat julkisen notarion merkitsemät. Omaisuutta oli hänellä tuskin mitään. Jules Desmaretshen oli ylen onnellinen kuullessaan näistä onnettomuuksista. Jos Clémence olisi kuulunut johonkin hyvin rikkaaseen perheeseen, olisi hän epäillyt voivansa saada hänet; mutta Clémence oli köyhä rakkauden lapsi, jonkin hirveän aviorikoksellisen intohimon hedelmä, ja niinpä he menivät naimisiin. Tästä hetkestä alkoi Jules Desmaretshen'lle sarja onnekkaita tapahtumia. Kaikki kadehtivat häntä ja syyttivät häntä jo silloin siitä, ettei hänellä ollut muuta kuin pelkkää onnea, ottamatta ollenkaan huomioon hänen hyveitensä ja hänen rohkeutensa. Muutamia päiviä tyttärensä naimisen jälkeen kehoitti Clémencen äiti, joka maailmassa kävi hänen kummistaan, Jules Desmaretshen'a ostamaan vekselinvälittäjän viran, luvaten hankkia hänelle kaiken tarvittavan pääoman. Tähän aikaan näillä viroilla oli vielä kohtuullinen hinta. Illalla, vieläpä vekselinvälittäjänsä salissa, ehdotti eräs rikas kapitalisti tämän rouvan suosituksesta Jules Desmaretshen'lle edullisinta liikeyritystä, mihin yleensä voi ryhtyä, ja antoi hänelle niin paljon luottoa kuin hän tarvitsi päästäksensä hyötymään etuoikeudestaan. Seuraavana päivänä onnellinen liikeapulainen oli ostanut isäntänsä viran. Neljän vuoden kuluttua Jules Desmaretshen oli yksi liikeseuransa rikkaimpia miehiä. Arvossapidettyjä liiketuttavia saapui lisäämään niiden lukua, jotka hänen edeltäjänsä oli hänelle jättänyt. Hän herätti rajatonta luottamusta, ja hänen oli mahdotonta olla huomaamatta siitä tavasta, millä liikeasiat hänelle koituivat, jotain salaista anoppinsa vaikutusta tai kaitselmuksen näkymätöntä huolenpitoa. Kolmannen vuoden lopulla Clémence kadotti kumminsä. Tällöin oli herra Jules'illa — näin nimitettiin häntä eroitukseksi vanhimmasta veljestään, joka toimi notariona Pariisissa — noin kahdensadantuhannen markan vuositulot. Pariisissa ei ollut toista esimerkkiä niin suuresta menestyksestä kuin mikä tällä perheellä oli. Viiden vuoden kuluessa ei tätä harvinaista rakkautta ollut

häirinyt mikään, lukuunottamatta erästä panettelua, josta herra Jules sai mitä loistavimman hyvityksen. Yksi hänen entisiä tovereitaan luki rouva Julesin ansioksi hänen miehensä menestyksen, joka muka oli kalliisti ostettujen ylhäisten suosijoiden avulla saatu. Parjaaja sai surmansa kaksintaistelussa. Näiden puolisoiden syvä, molemminpuolinen rakkaus, joka säilyi avioliitossakin, sai seurapiireissä osakseen mitä suurinta suosiota, vaikkakin tällainen suhde oli vastoin useiden naisten mieltä. Tätä onnellista avioliittoa kunnioitettiin, jokainen juhli sitä. Herra ja rouva Jules'ia rakastettiin todellakin, ehkäpä siksi, ettei ole mitään suloisempaa kuin onnellisten ihmisten näkeminen. Mutta he eivät koskaan viipyneet kauvan vieraskäynneillään, vaan riistäytyivät irti, kärsimättöminä pyrkien, nopealla lennolla pesäänsä aivan kuin säikähtynyt kyyhkyspari. Tämä pesä oli muutoin suuri ja kaunis rakennus Ménars kadulla. Taiteellinen maku hillitsi siellä tuota ylellisyyttä, jota rahamiesten on vanhoista ajoista ollut tapana levittää näkyviin. Täällä nämä molemmat puoliset pitivät loistavia vieraskutsuja, vaikka hienon maailman velvollisuudet eivät heitä ollenkaan miellyttäneet. Kuitenkin Jules alistui tähän tietäen, että se oli ennemmin tai myöhemmin perheelle tarpeen; mutta hän ja hänen vaimonsa olivat näissä tilaisuuksissa aina kuin kasvihuoneen kukat keskellä rajuilmaa. Hyvin ymmärrettävällä hienotunteisuudella Jules oli huolellisesti salannut vaimoltaan niinhyvin panettelun kuin sen surmatun alkuunpanijan, joka vähällä oli ollut häiritä heidän onneansa. Rouva Jules, taiteellisena ja hienoutta rakastavana luonteena, piti ylellisyydestä. Huolimatta kaksintaistelun peloittavasta opetuksesta kuiskailivat kuitenkin muutamat varomattomat naiset toisilleen, että rouva Jules'illa pitäisi olla syytä joutua usein hämilleen. Ne kaksikymmentätuhatta markkaa, jotka Jules vaimollensa myönsi hänen pukuihinsa ja mielitekoihinsa, eivät voineet heidän laskujensa mukaan riittää tähän tarkoitukseen. Totta puhuen oli rouva Jules usein komeammin puettu kotonansa kuin silloin, kun hän oli lähdössä suuren maailman kutsuihin. Hän rakasti koristautumista yksinomaan miestänsä varten, tahtoen sillä osoittaa miehellensä, että tämä oli hänelle enemmän arvoinen kuin suuren maailman ihmiset. Se oli todellista rakkautta, puhdasta rakkautta ja ennen kaikkea onnellista, mikäli sitä julkisuudelta salattu rakkaus voi olla. Siksi myöskin herra Jules alati rakastaen ja päivä päivältä yhä enemmän oli onnellinen vaimonsa läheisyydestä ja vieläpä hänen oikuistaankin, niin että hän oli oikein levoton silloin kun hän ei niitä vaimossansa huomannut, ikäänkuin se olisi merkinnyt jotain sairautta. Auguste de Maulincour'illa oli onnettomuus joutua tämän intohimon pyörteisiin ja rakastua tähän naiseen aina hulluuteen asti. Kuitenkaan hän ei ollut naurettava, vaikka hän sydämessään kantoi niin ylevää rakkautta. Hän mukautui kaikkiin, sotilastapojen vaatimuksiin, mutta hänessä oli kuitenkin selvästi huomattavissa yksinpä samppanjalasinkin ääressä tuo uneksuva piirre, tuo äänetön olemassaolon halveksuminen, tuo sumea ilme, sanalla sanoen kaikki nuo ominaisuudet, jotka niin monennimisinä esiintyvät nautintojen kyllästyttämässä ihmisissä, niissä, joita elämän tyhjyys kalvaa, ja niissä, jotka luulevat olevansa keuhkotautisia tai potevat sydämen sairautta. Toivoton rakkaus, elämään kyllästyminen ovat nykyään yhteiskunnallisia ilmiöitä. Koettaa järkyttää jonkun itsevaltjattaren sydäntä tarjoaisi ehkä suurempaa menestystä kuin hullaantunut rakkaus onnelliseen naiseen. Maulincour'illa oli siis riittävästi syytä raskasmieliseen alakuloisuuteen. Joku kuningatar voi vielä valta-asemansa nojalla tyydyttää turha- ja kevytmielisyyttään ja korkeasta asemastaan huolimatta antautua, mutta siveä keskisäädyn nainen on kuin siili tai kuin osteri kovissa pukimissaan.

Tällä hetkellä nuori upseeri oli tuon tuntemattoman rakastettunsa läheisyydessä, joka ei varmaankaan tiennyt olevansa kaksinkertaisesti uskonon. Rouva Jules istui tuossa luonnollisena kuin maailman teeskentelemättömin nainen, sulokkaana, täynnä arvokasta levollisuutta. Mikä pohjaton syvyys onkaan ihmisluonto! Ennen keskusteluun ryhtymistään katseli paroni tätä naista ja hänen miestänsä, vuorotellen kumpaakin. Mitä mietelmiä hän tekikään! Yhdessä hetkessä hän sepitti uudelleen Young'in "Yöt". Sillävälän soitto soi saleissa ja tuhannet kynttilät säteilivät. Oli pankkiirin tanssaiset, yksi noita ylimielisiä juhlia, joilla tämä setelien maailma koetti pilkata valetun rahan saleja, joissa faubourg Saint-Germain'in kunnan seura piti ilojaan aavistamatta, että eräänä päivänä pankki oli valtaava Luxembourgin ja istuutuva valtaistuimelle. [Tarkoittaa Ludvig Filipiä, "porvarikuningasta".] Salaliitot tanssivat vielä tähän aikaan yhtä huolettomina tulevista vallan kukistumisista kuin tulevista pankin vararikoista. Paroni de Nucingen'in kultakoristeisissa saleissa vallitsi tuo erikoinen hilpeys, jonka Pariisiin ainakin ulkonaisesti-iloinen hienosto antaa Pariisiin juhlille. Lahjakkaat henkilöt jakavat näissä yksinkertaisille ajatusrikkauttaan ja nämä taas antavat heille tuon onnellisen näön, joka on yksinkertaisille ominainen. Tämän vuorovaikutuksen kautta kaikki elävöityy. Mutta Pariisin juhla muistuttaa aina jonkun verran ilotulitusta: hienoudet, mielistelyt, ilostelut räiskyvät ja sammuvat kuin raketit. Ja seuraavana päivänä on jokainen jo unohtanut hienoutensa, mielistelynsä ja ilonsa.

— No hyvä! sanoi Auguste mietelmiensä päätteeksi, naiset ovat kait sitten semmoisia, joiha tuomioherra heitä pitää. Varmastikin, kaikki nämä naiset, jotka täällä tanssivat, ovat vähemmän moitteettomia kuin rouva Jules, ja hän käy Soly kadulla.

Soly katu oli Augusten sairaus, jo nämä sanat yksin kouristivat hänen sydäntänsä.

— Rouva, ettekö te tanssi koskaan? kysyi hän.

— Tämä on jo kolmas kerta talven alusta kun te teette minulle saman kysymyksen, sanoi rouva Jules

hymyillen.

- Mutta tähän tuskin koskaan olette vastannut.
- Se on totta.
- Tiesin hyvin, että olisitte vilpillinen, kuten kaikki naiset...

Rouva Jules hymyili yhä.

— Kuulkaahan, herra paroni, jos minä ilmoittaisin teille todellisen syyn, nauraisitte te sille. Mielestäni se ei ole vilpillisyyttä, jos on ilmoittamatta salaisuuksia, joita maailman on tapana pilkata.

— Kaikki salaisuus vaatii, tullakseen julkilausutuksi, ystävyyttä, johon minä epäilemättä olen arvoton, hyvä rouva; mutta teillä ei voi olla muita kuin jaloja salaisuuksia, ja uskotteko minun silloin voivan tehdä pilkkaa kunnioitettavista asioista?

— Uskon kylläkin, sanoi rouva Jules, te, kuten kaikki muutkin miehet, pilkkaatte meidän tunteitamme puhtaimpiakin, te parhaatte niitä. Muutoin, minulla ei ole mitään salaisuuksia. Minulla on oikeus rakastaa miestäni kaikkien nähden, sanon sen, olen siitä ylpeä ja jos te teette minusta pilkkaa kuullessanne etten tanssi muiden kuin hänen kanssansa, saan minä teidän sydämestänne mitä huonoimman käsityksen.

— Ettekö ole koskaan, avioliitostanne alkaen, tanssinut muiden kuin miehenne kanssa?

— En, herra paroni. Hänen käsivartensa on ainoa johon olen nojannut, enkä ole koskaan ollut kosketuksessa kenenkään muun miehen kanssa.

— Eikö edes teidän lääkärinne ole koetellut suontanne?

— Enkö arvannut, nyt te teette minusta pilkkaa.

— En lainkaan, rouva hyvä, minä ihailen teitä sentähden että ymmärrän teitä. Mutta te voisitte antaa kuulla ääntänne, antaa nähdä teitä, te voisitte... voisitte sallia silmiemme ihailia teitä...

— Ah! sepä minun huoliani onkin, keskeytti rouva Jules, lähtöisin että avioliitossa oleva nainen voisi elää miehensä kanssa samalla tavoin kuin rakastajatar rakastajansa kanssa; sillä silloin...

— Silloin, miksi olitte muutamia hetkiä sitten jalkasin, valepuvussa Soly kadulla?

— Soly katu! mitä se merkitsee?

Hänen kirkkaassa äänessään ei voinut huomata mitään liikutusta, ei ainoakaan piirre värähtänyt hänen kasvoissaan, hän ei punastunut, vaan pysyi rauhallisena.

— Mitä! te ette siis noussut toiseen kerrokseen eräässä talossa Augustinkadulla Soly kadun kulmassa? Teillä ei ollut ajuria kymmenen askeleen päässä, ja te ette palannut Richelieu katua pitkin korukauppiaan luota, jolta ostitte nuo marabouts sulat, jotka nyt kaunistavat päätänne?

— En ole ollut poissa kotoani tänä iltana.

Näin valehdellen pysyi rouva Jules levollisen ja iloisen näköisenä löyhytellen viuhkaansa; mutta jos jollakin olisi ollut oikeus asettaa kätensä hänen vyönsä päälle keskelle hartioita, hän olisi ehkä tuntenut sen kosteaksi. Tällä hetkellä Auguste muisti tuomioherran opetukset.

— Se oli siis joku muu nainen, ihmeesti teidän näköisenne, lisäsi hän herkkäuskoisen näköisenä.

— Herra paroni, sanoi rouva Jules, jos te kerran voitte seurata naista ja siepata hänen salaisuuksiansa, sallikaa minun silloin teille sanoa, että se on pahoin, hyvin pahoin tehty, ja saan kunnian olla uskomatta teihin.

Paroni meni pois ja asettui uunin vierustalle näyttäen mieltiväiseltä. Hän oli pää kumarassa, mutta hänen suljettu katseensa tarkkasi yhä rouva Jules'ia, joka, ottamatta huomioon seinäpeilejä, loi häneen salaa pari kolme kauhun silmäystä. Rouva antoi miehellensä merkin, nousi ja tarttui tämän käsivarteen lähteäkseen kävelyille saleihin. Kun hän meni herra de Maulincour'in ohitse, sanoi tämä, keskustellen erään ystävänsä kanssa, kuuluvalla äänellä ikäänkuin vastaukseksi johonkin kysymykseen:

— Hän on nainen, joka ei varmaankaan nuku rauhallisesti tänä yönä...

Rouva Jules pysähtyi, heitti häneen ylpeän, halveksumista uhkuvan katseen ja jatkoi käyntiään

tietämättä, että vielä yksi katse, jos hänen miehensä olisi sen huomannut, olisi voinut saattaa vaaranalaiseksi hänen onnensa ja kahden ihmisen elämän. Auguste tukahdutti raivon sielunsa syvyydessä ja läksi pian pois vanhojen tunkeutuvansa tämän salaisuuden ytimeen asti. Ennen poislähtöänsä etsi hän rouva Jules'ia katsellakseen häntä vielä kerran, mutta tämä oli jo hävinnyt. Mikä draama kehkeytyikään tässä nuorukaisessa, joka oli selvästi kiihkopäinen, kuten kaikki ne, jotka eivät ole tunteneet rakkautta kaikessa sen laajuudessa! Auguste jumaloitsi nyt rouva Jules'ia uudella tavalla, hän rakasti tätä naista mustasukkaisuuden raivolla, toivon hulluuttavilla tuskillla. Uskottomana miehellensä tämä nainen tuli julkiseksi. Auguste saattoi heittäytyä kaikkiin onnellisen rakkauden huumauksiin, ja hänen mielikuvituksensa paljasti hänelle suunnattomia tämän naisen omistamisesta koituvia nautinnonmahdollisuuksia. Jos hän olikin kadottanut enkelin, oli hän sensijaan löytänyt hurmaavimman demooneista. Hän laskeutui levolle rakennellen tuhansia ilmalinnoja ja puolustellen rouva Jules'ia jollain ihmeellisellä hyvällä teolla, johon hän ei uskonut. Sitten hän päätti jo huomenna antautua kokonaan niiden syiden, niiden etujen etsimiseen, joita tämä salaisuus kätki. Tässä oli romaani luettavissa tai pikemminkin draama näyteltävissä, ja hänellä oli siinä osansa.

Vakoojan ammatti on hyvinkin mukavaa työtä, kun sitä tekee omaksi edukseen ja jonkun intohimon kannustamana. Saahan siinä tuntea kaikkia rosvon nautintoja pysymällä kuitenkin kunniallisena ihmisenä. Mutta silloin on valmistauduttava kiehumään kiukusta, ulvomaan kärsimättömydestä, jäädyttämään jalkansa katurapakoissa, jäykistymään kylmästä, palamaan kuumuudesta ja nielemään harhatoiveita. Silloin on, jotakin vihiä saatua, mentävä tuntematonta päämäärää kohti, iskettävä kirveensä kiveen, sadateltava, sepitettävä itselleen elegioja ja dityrambeja, huudettava typeryyksiä jollekin viattomalle kulkijalle, joka teitä ihmettelee; sitten vielä syöstävä kumoon kunnan eukkoja leipä- ja hedelmäkoreineen, juostava, levättävä, seistävä jonkun ikkunan edessä, tehtävä tuhansia olettamuksia... Mutta tähän on metsästystä, metsästystä Pariisissa, metsästystä kaikkine seikkailuineen, vaikkakaan ei juuri koirilla, pyssyillä ja hallo huudoilla! Näihin kohtauksiin ei löydy vertauksia muualta kuin näyttelijöiden elämästä. Lopuksi tarvitaan vakoojan ammattiin vielä rakkaudesta ja kostonhimosta paisuvaa sydäntä voidakseen asettua Pariisissa väijyksiin kuin tiikeri, joka tahtoo hypätä saaliinsa niskaan, ja voidakseen nauttia kaikista Pariisin ja sen jonkun osan tapahtumista lisäämällä niiden jo ennestään ylitsevuotavaan runsauteen vielä yksi mielenkiinnon aihe. Eiköhän sydämen silloin täydy olla moninkertainen? Onhan tällainen elämä tuhansien intohimojen, tuhansien tunteiden samanaikaista kokemista.

Auguste de Maulincour heittäytyi kiintymyksellä tähän kuluttavaan toimeen, tuntien kaikkia sen onnettomuuksia ja nautintoja. Hän käveli valepuvussa Pariisissa pitäen silmällä kaikkia Pagevin ja Augustinkadun kulmia. Hän juoksi kuin metsästäjä Ménars kadulta Soly kadulle ja Soly kadulta Ménars kadulle tuntematta kosta, tuntematta hintaa, jolla hänen oli maksettava niin monet vaivannäöt, juoksut ja väijytykset, tai korvausta, jonka hän kaikesta tästä oli saava. Ja kuitenkin ei häntä vielä ollut vallannut tuo kärsimättömyys, joka kalvaa sisuiksi ja pusertaa hiekiä. Hän kuljeskeli toivossa, ajatellen ettei rouva Jules heti ensimmäisinä päivinä asettaisi itseänsä alttiiksi palaamalla sinne, missä hänet oli yllätetty. Nämä ensimmäiset päivät hän olikin sentähden käyttänyt etupäässä tutustuakseen kadun kaikkiin salaisuuksiin. Aloittelijana tässä ammatissaan hän ei rohjennut kääntyä sen talon portinvartijan ja suutarin puoleen, jossa rouva Jules kävi; mutta hän toivoi voivansa saada tähytyspaikan talosta, joka oli aivan vastapäätä tuota salaperäistä huoneustoa. Hän tutki maapohjaa, hän tahtoi sovittaa keskenään viisauden ja kärsimättömyyden, rakkauden ja salaisuuden.

Huhtikuun ensimmäisinä päivinä keskellä suuren iskun valmistelemissuunnitelmiaan, jättäessään shakkilautansa yhden tuollaisen innokkaan, mutta tuloksettoman vahdinpidon jälkeen, kääntyi Auguste noin kello neljän tienoissa asuntoansa kohden, jonne eräs virka-asia häntä vaati. Kun hän oli päässyt Coquillièren kadulle, yllätti hänet yksi noita rankkoja sadekuuroja, jotka paisuttavat silmänräpäyksessä katurännit ja joiden joka pisara muodostaa vesikelloja pudotessaan kadun lätäköihin. Pariisilainen jalankävijä on silloin pakotettu muitta mutkitta pysähtymään ja etsimään suojaa jossain myymälässä tai kahvilassa, jos hän on kylliksi rikas maksaakseen pakollisen vierailunsa, tai, aina häden mukaan, jossakin porttikäytävässä, joita köyhät ja huonosti puettut pitävät turvapaikkoinaan. Miksi ei kukaan meidän maalareistamme ole yrittänyt kuvata niitä piirteitä, joita tuollaiseen kosteaan holvikäytävään paenneessa pariisilaisjoukossa esiintyy? Mistä voisi löytää rikkaampaa kuvaa? Siinä on jalankävijöiden joukossa ensiksikin uneksija tai filosofi, joka mieltymyksellä tarkastelee niitä vesiviivoja, joita sade piirtää harmaaseen ilmaan ja jotka kaiverrustyön tapaisesti muistuttavat lasijuovien oikullisia kiehkuroita; tai niitä kirkkaita vesiryöppyjä, joita tuuli katoilla hajoittelee välkähteleväksi vihmaksi; tai noita kuohuvien ja solisevien rännien kummallisia purkauksia ja muita tuhansia ihmeellisiä pikkuseikkoja, joita kuljeksijat nautinnolla katselevat, huolimatta siitä lakaisemisesta, jolla talonmies heitä kestitsee. Sitten tuossa joukossa on vielä joku lörpöttelijä, joka valitellen puhelee portinvartijattaren kanssa tämän nojautuessa luutaansa kuin krenatööri kivääriinsä; joku köyhä kulkuri haaveellisesti nojaten seinään, vähääkään välittämättä ryysyisistä vaatteistaan, jotka ovat tottuneet olemaan kosketuksessa kadun kanssa; joku oppinut, joka tutkii, tavailee tai lukee ilmoituksia pääsemättä loppuun; joku pilkkakirves, joka tekee pilaa ihmisistä, joille kadulla sattuu joku

onnettomuus, nauraa lian tahraamille naisille ja virnistelee akkunoissaolijoille; joku vaitiolija, joka katselee kaikkia akkunoita ja kerroksia; joku liikemies, joka rahalaukku tai paketti kainalossaan tuumii sateen tuottamaa voittoa tai häviötä; joku teikari, joka saapuu kuin tykistä ammuttuna, lausuen: "Ah! mikä ilma, hyvät herrat!" ja joka tervehtii kaikkia; vihdoin joku kunnan pariisilainen porvari, jolla on sateenvarjo ja joka on tottunut roimasateisiin. Hän on edeltäkäs nähnyt myrskyn tulon, lähtenyt ulos vaimonsa varoituksista huolimatta ja istuu nyt tuossa portinvartijan tuolilla. Luonteensa mukaan jokainen tämän tilapäisen yhteiskunnan jäsenistä tarkastelee taivasta ja lähtee hypähdellen menemään joko välttääkseen likalätäköitä tai sentähden, että hänellä on kiire, tai että hän näkee kansalaisia kävelemässä huolimatta tuulesta ja rapakosta, tai että hän tuossa kosteassa ja kuolettavaa katarria tuottavassa porttikäytävässä on joutunut, kuten sananlasku sanoo, ojasta allikkoon. Jokaisella on omat syynsä. Jällellä on vielä joku viisas mies, joka, päästäksensä lähtemään, tähystelee sinistä taivasta riekaleisten pilvien lomitse.

Herra de Maulincour pakeni siis kokonaisen kävelijäperheen mukana erään vanhan talon holvikäytävään. Talon piha muistutti suurta uunia. Kalkituissa, salpietarilla sivellyissä, vihertävissä seinissä oli niin paljon rännejä ja johtotorvia, noissa neljässä päärakennuksessa niin monta kerrosta, että te olisitte kutsuneet tätä kaikkea Saint-Cloud'n vesiputouksiksi. Vesi virtasi joka taholta; se kuohui, pulpahteli ja solisi; se oli milloin mustaa, valkeaa, sinistä, vihreää; se sohahteli ja roiskui portinvartijattaren luudan alla. Tämä vanha, hampaaton eukko oli kuin luotu rajuilmoja varten; hän näytti siunaavan niitä lakaistessaan tuossa kadulle tuhansittain rikkoja, joiden uteliaisuutta herättävä luettelo paljasti jokaisen talonasukkaan elämän ja tavat. Siinä oli karttuunin palasia, teelehtiä, vaalentuneiden, särkyneiden tekokukkien hetaleita, vihannesten jätteitä, metallipalasia. Rakastaja parka tarkasti tätä näkyä, yhtä niistä tuhansista, joita liikkuva Pariisi joka päivä tarjoaa. Hän katseli sitä koneellisesti omiin ajatuksiinsa vaipuneena, kun hän kohottaen silmänsä huomasi olevansa vastakkain erään miehen kanssa, joka juuri oli tullut sisälle käytävään.

Mies oli ainakin ulkonäöltään kerjäläinen, mutta ei noita Pariisin kerjäläisiä, joille ihmiskielissä ei ole mitään nimeä. Ei, tämä mies muodosti uuden tyyppin ulkopuolella kaikkia niitä käsitteitä, joita sana kerjäläinen synnyttää. Tuolla tuntemattomalla ei ollut ollenkaan sitä aito pariisilaista luonnetta, joka meitä niin usein liikuttaa niissä onnettomuuskertomuksissa, joita Charlet on esittänyt välistä hyvinkin onnistuneilla huomioilla. Hänen kuvauksissaanhan esiintyy noita karkeita, lian tahraamia olentoja raakoine äänineen, punaisine pahkanenineen, hampaattomine, mutta silti uhkapiirteisine suineen; noita alhaisia ja pelottavia miehiä, joiden silmistä loistava syvä älykkäisyys näyttää olevan peräti ristiriidassa heidän olemuksensa kanssa. Muutamilla näistä häpeämättömistä kulkureista on iho marmorin kaltainen, naarmuinen ja suonikas; otsa ryppyjen peittämä ja tukka harva ja tahmainen kuin nurkkaan heitetyssä peruukissa. He ovat kaikki iloisia alennustilassaan ja törkeitä huvituksissaan, he ovat kaikki riettauden leimaamia ja heidän äänettömyytensä on ikäänkuin moite. Heidän tilansa herättää pelottavia ajatuksia. Asemassaan rikoksen tekijän ja almun anojan välillä heillä ei ole enää omaatuntoa, ja he kieppuvat varovasti mestauslavan ympärillä joutumatta sille; he ovat viattomia rikoksissaan ja rikollisia viattomuuksissaan. He herättävät usein naurua ja aina ajatuksia. Yksi heistä edustaa teille kuihtunutta yhteiskuntaa, häneen sisältyy kaikki: vankilan kunnia, isänmaa, hyve, lisäksi vielä julkisen rikoksen pahuus ja sukkelan ilkityön hienoudet. Toinen on alistuvaisen, syvämietteisen, mutta tylsistyneen näköinen. Kaikilla heillä on halua järjestykseen ja työhön, mutta heidät on sysännyt tähän heidän häpeätilaansa yhteiskunta, joka ei tahdo ottaa kuuleviinsa sitä, että näiden Pariisin kulkurien ja kerjäläisten joukossa voi olla runoilijoita, suuria miehiä ja pelotonta, järjestäytymiskyvyllään suurenmoista väkeä. Heidän joukossaan on läpeensä hyviä ja läpeensä pahoja ihmisiä, kuten aina väessä, joka kärsii; he ovat tottuneet kestämaan suunnatonta kurjuutta, ja mahtava kohtalo pitää heitä alati tällä alennuksen tasolla. Heillä kaikilla on yksi unelma, yksi toivo, yksi onnellisuus: peli, arpominen tai viini. Ei mitään tästä oudosta elämästä ollut nähtävissä tuossa miehessä, joka herra de Maulincour'in edessä huolettomasti nojauti seinään, aivan kuin joku kätevä taiteilijan atelierissaan tekemä piirustus maalauskanan toisella puolella. Tuo luiseva, pitkä mies, jonka lyijynharmaat kasvat ilmaisivat syvää ja tyyntä ajattelua, karkoitti säälintunteet utelioiden sydäimestä ivallisella olemuksellaan ja uhkaavalla katseellaan, jotka ilmoittivat että hän kohteli heitä täydellisellä välinpitämättömyydellä. Hänen kasvonsa olivat likaisenharmahtavat ja hänen kuhmuinen, kalju päänsä muistutti lievästi graniittimöhkälettä. Muutamia suoria, harmaita hiuksia laskeutui joka puolella päätä hänen kaulaan asti napitetun, likaisen takkinsa kaulukselle. Hän muistutti samalla kertaa sekä Voltairea että Don Quijotea; hän oli ivallinen, surumielinen, täynnä halveksumista ja filosofiaa, mutta samalla puoleksi hourupäinen. Hänellä ei näyttänyt olevan paitaa. Hänen partansa oli pitkä. Viheliäisen, läpeensä kuluneen ja rikkonaisen kaulaliinan alta näkyi leveä, kurttuinen kaula, täynnä paksuja suonia kuin lankoja. Hänen kumpaakin silmänsä ympäröitsi leveä, ruskeansinertävä kehä. Hän näytti vähintään kuudenkymmenen ikäiseltä. Hänen kätensä olivat valkoiset ja puhtaat. Kengät olivat rikkonaiset ja kallellansa. Sinertävät, monipaikkaiset housut olivat nukkavierut ja vaalentuneet ja näyttivät hyvin kurjilta. Ehkä hänen kastuneet vaatteensa haisivat pahalta, tai ehkä hänellä tavallisissa oloissa oli tuo kurjuuden tuntu, joka Pariisin likapesissä tavataan aivan samoin kuin virastoilla, sakaristoilla ja sairashuoneillakin on siellä oma pahalta haiseva eltaantunut hajunsa, jota ei millään voi

kuvata; oli miten oli, tuon miehen vieressäolijat siirtyivät pois hänen läheisyydestänsä ja jättivät hänet yksin. Hän loi ensin heihin, sitten upseeriin tyynen, sulkeutuneen silmäyksen, yhden noita Talleyrandin kuuluisia katseita, joiden loisteeton, kylmä ilme on läpitunkemattomana verhona, jonka alla piilee voimakkaan sielun syvät liikunnat ja mitä tarkimmat laskut ihmisistä, asioista ja tapauksista. Ei ainoakaan lihas hänen kasvoissaan värähtänyt. Hänen suunsa ja hänen otsansa oli kylmän-levollinen; mutta hänen katseensa kääntyi alaspäin liikkeellä, jonka hitaus vaikutti jalolta ja melkein pätraagilliselta. Siinä ilmeni kokonainen draama tuossa hänen kalpeiden silmäluomiensa painumisessa.

Nämä stoaalaiset kasvot synnyttivät herra de Maulincour'issa yhden noita harhailevia unelmia, jotka alkavat tavallisella kysymyksellä ja loppuvat sisältämällä kokonaisen maailman ajatuksia. Rajuilma oli mennyt ohitse. Herra de Maulincour ei nähnyt tuosta miehestä enää muuta kuin takin liepeen, joka hipasi holvin kulmakiveä. Mutta kun hän jätti paikkansa mennäkseen ulos, löysi hän jalkojensa juuresta kirjeen, jonka vastikään oli täytynyt pudota. Hän arvasi, että se kuului tuntemattomalle ja että se oli nenäliinaa taskusta otettaessa pudonnut, sillä hän näki tämän pistävän kadulla nenäliinan taskuunsa. Upseeri, joka otti kirjeen, jättääkseen sen tuntemattomalle, luki vasten tahtoaan päällekirjoituksen:

Herra Ferragusse, Augustinkatu, Solykadun kulma. Pariisi.

Kirjeessä ei ollut mitään leimaa ja sen päällekirjoitus esti herra de Maulincour'ia jättämästä kirjettä omistajalleen, sillä harvat intohimot pysyvät ajanpitkään rehellisinä. Paroni aavisti tämän löytönsä edullisuuden ja hän tahtoi, pitäessään kirjeen, saada oikeuden tunkeutua tuohon salaperäiseen taloon, mennä sinne ja jättää kirje tuntemattomalle miehelle, jonka hän varmasti uskoi salaperäisessä talossa asuvan. Hänen luulevaisuutensa, hämärä kuin aamun ensi sarastus, rakensi jo suhteita tuon miehen ja rouva Jules'in välille. Luulevaiset rakastajat olettavat kaikkea, ja juuri siitä, että he noin olettavat ja valitsevat todennäköisimmät arvelut, arvaavat tuomarit, rakastajat, urkkijat ja tiedustelijat sen totuuden, jonka ilmisaamiseen he pyrkivät.

— Onko tämä kirje hänelle? Onko se rouva Jules'ilta?

Tuhansia samanlaisia kysymyksiä synnytti hänen levoton mielikuvituksensa, mutta jo ensimmäisistä kirjeen sanoista täytyi hänen hymyillä. Kas tässä sananmukaisesti yksinkertaisten lauseidensa loistossa ja huonossa oikokirjoituksessaan tämä kirje, johon oli mahdoton mitään lisätä ja josta ei myös mitään voinut jättää pois, ellei koko kirjettä. Kun se tässä julkaistaan on se välttämättä varustettava välimerkeillä. Alkuperäisessä ei ole mitään pilkkuja, ei mitään pisteitä, ei edes huutomerkkejäkään, seikka, joka olisi ollut omiansa hävittämään sen välimerkkijärjestelmän, jota nykyajan kirjailijat käyttävät kuvatessaan suurten intohimojen tuhotöitä.

"Henrik!

Niihin uhrauksiin, joihin sinuun nähden olin itseni velvottanut, kuulu myöskin se, etten enää antasi sinulle tietoja ittestäni, mutta vastustamaton ääni kääntyi minun ilmottaan sinulle rikoksesi minua kohtaan. Tiedän edeltäkseni, ettei sinun rikosten kovettama sielusi alentunut surkuttelemaan minua. Sinun sydämesi on kuuro tunteellisuudelle. Onko se sitä myöskin luonnon huudolle? Mutta vähät siitä, minun täytyy ilmasta sinulle, kuinka suuresti sinä olet rikoksellinen ja kuinka kauhee se asema on, johon olet minun saattanu. Henrik, sinähän tiesit kaiken sen, mitä minä olen saanu kärsiä ensimmäisestä lankeemuksestani, ja kuitenkin sinä syöksit minun samaan onnettomuuteen ja jätit minun epätoivoon ja suruun. Niin, myönnän sen, usko, että rakastit minua ja pidit minua arvossa, oli antanu minulle rohkeutta kestään kohtaloni. Mutta nyt, mitä minulla on jäljellä? Sinä olet saattanu minun hävittäään kaiken, mikä minulle oli rakkainta, mikä minua kiinnitti tähän elämään: vanhempani, ystäväni, kunnijani, maineeni olen uhrannu sinulle ja minulla ei ole jäljellä kuin häpeä, kunnijattomuus ja — sanon sen punastumatta, kurjuus. Onnettomuudestani ei puuttunut enää muuta kun varmuus sinun halveksumisestasi ja vihastasi, ja nyt, kun minulla on se, on minulla rohkeutta toteuttaa aikeeni. Olen tehny päätökseni ja perheen kunnija vaatii sitä: olen tekevä lopun kärsimyksistäni. Älä ryhdy mihinkään mieltelmiin aikeeni vastustamiseksi, Henrik. Se on hirveä, tiedän sen, mutta tilani pakottaa minun siihen. Voisinko elää ilman apua, ilman tukea, ilman ystävän lohdutusta? En. Kohtalo on niin määränny. Kahden päivän kuluttua, Henrik, kahden päivän kuluttua Iida ei ole enää ansaitseva sinun kunnijoitustasi, mutta kuule lupaukseni, jonka sinulle teen omantunnon rauhani tähden ja koska ansaitseen yhä vieläkin sinun ystävytyttäsi. Oi Henrik, ystäväni, sillä en ole koskaan vaihtava sinua toiseen, lupaa minulle, että annat anteeksi elämäntieni, jota nyt lähden kulkemaan. Rakkauteni on antanu minulle rohkeutta, se auttaa minua pysymään siveydessä. Kun sinun kuvasi on sydämessäni, olen minä suojattu viettelyksiä vastaan. Älä unohda koskaan, että kohtaloni on sinun työtäsi, ja tuomitse itseäsi. Älköön taivas rankaisko sinua rikkomuksistasi, polvillani rukoilen sinulle anteeksiantamusta, sillä minä tunnen, että kurjuuksistani ei puuttuisi enää muuta kun se suru, että tietäsin sinun olevan onnettoman. Huolimatta hädästäni kieltäyyn kaikesta avusta

sinun puoleltasi. Jos sinä olisit rakastanu minua, olisin voinu ottaa sitä vastaan ystävyiden osotuksena, mutta säälin aiheuttaman hyvän työn työntää minun sieluni pois ja minä olisin sellaista vastaanottaissani halpamaisempi kun se, joka sitä tarjoo. Tahtosin kuitenkin pyytää sinulta yhtä suosionosotusta. En tiedä kuinka kauvan minun vielä täytyy olla rouva Menardie'n luona, ole niin jalomielinen äläkä tule luokseni. Sinun kaksi viimeistä käyntiäsi teki minulle pahaa, jota minä saan vielä pitkän aikaa tuntea. En tahdo ollenkaan yksityiskohtaisesti puhua menettelystäsi tässä asijassa. Sinä vihaat minua, nämä sanat ovat syöpyneet minun sydämeeni ja jähmettäneet sen pelosta. Voi! juuri tänä hetkenä, jolloin kaikki voimani jättää minun, minä tarvitsen kaikki rohkeuteni. Henrik, ennenkun minä olen asettanu rajan välillemme, anna minulle viimeinen osotus siitä, että pidät minua arvossa. Kirjota minulle, vastaa minulle, sano minulle, että sinä kunnioitat minua vielä, joskan et enää minua rakasta. Vaikka en koskan tarvitse hävetä katsoa sinua silmiin, en kuitenkan tahdo tavata sinua: minä pelkään suurta heikkouttani ja rakkauttani. Mutta ole armelijas ja kirjota minulle yksi sana vielä, se on antava minulle rohkeutta kestään vastonkäymisissä. Jää hyvästi minun kaikkein onnettomuusiini aiheuttaja, mutta minun ainoo ystäväni, jonka sydämeni on valinnut ja jota se ei ole koskaan unohtava. Iida."

Tämän nuoren tytön elämä, jonka petetty rakkaus, tuhoa tuottavat ilot, surut, kurjuus ja hämmästyttävä alistuminen olivat ilmaistut niin vähillä sanoilla, tämä tuntematon, mutta täydellisesti pariisilainen runo tahraisessa kirjeessä, liikkutti hetkisen herra de Maulincour'in mieltä, sitten hän kysyi eikö tämä Iida ollut joku rouva Jules'in sukulainen ja eikö se iltakohtaus, jonka todistajaksi hän sattumalta oli joutunut, ollut ehkä johtunut hyväntekeväisyysrytyksestä. Että tuo kurja vanhus olisi vietellyt Iidan... sehän oli aivan uskomatonta. Harhaillessaan tässä mietelmiensä labyrintissa, jossa ajatukset risteilivät ja kumosivat toinen toisiaan, paroni saapui lähelle Pagevinkatua ja näki ajurin pysähtyneenä Augustinkadun päähän siihen kohtaan, jossa Montmartrekatu haarautuu. Kaikki odottavat ajurit herättivät hänessä epäluuloja.

— Olisiko se *hän*? ajatteli paroni.

Ja hänen sydämensä tykytti kuumeisesti. Hän soitti pienen oven kelloa, mutta pää kumarassa ikäänkuin jonkin häpeän painamana, sillä hän kuuli salaisen äänen, joka sanoi: "Miksi sinä tunkeudut tähän salaisuuteen?"

Hän nousi muutamia askeleita portaita ylös ja tapasi itsensä vastakkain vanhan portinvartijattaren kanssa.

— Asuuko herra Ferragus täällä?

— En tunne häntä...

— Kuinka! eikö herra Ferragus asukaan täällä?

— Ei meillä tässä talossa ole sellaista henkilöä.

— Mutta hyvä rouva...

— En ole mikään hyvä rouva, herra, olen portinvartijatar.

— Mutta, rouva, toisti paroni, minulla on kirje jätettävänä herra Ferragus'ille.

— No sitten! Jos herralla kerta on kirje, on se kokonaan toista, sanoi portinvartijatar muuttaen ääntänsä. Antakaapa minun nähdä kirjettänne.

Auguste näytti kokoontaitettua kirjettä. Vanha eukko pudisti päätänsä epäilevän näköisenä, oli kahdella päällä ja näytti tahtovan jättää paikkansa mennäkseen ilmoittamaan salaperäiselle Ferragus'ille tästä odottamattomasta tapauksesta. Lopulta hän sanoi:

— Hyvä on, nouse vain ylös, herra, te kai tiedätte missä se on...

Vastaamatta tähän lauseeseen, jolla viekas eukko olisi voinut pistää hänet pussiin, upseeri kiipesi nopeasti portaita ylös ja soitti kiivaasti toisen kerroksen ovella. Hänen rakastajavaistonsa sanoi hänelle: "*Hän* on siellä."

Porttiholvissa ollut tuntematon, Ferragus eli Iidan onnettomuuksien "aiheuttaja" avasi itse oven. Hän oli puettu kukilla kirjailtuun yönuttuun, hänen housunsa olivat valkoista flanelia, jalkoja lämmittivät kudotut koruompeleiset tohvelit ja hänen kasvonsa oli pesty. Rouva Jules, jonka pää näkyi toisen huoneen oviverhojen takaa, kalpeni ja vaipui nojatuoliin.

— Mikä teillä on, rouva? huudahti upseeri kiiruhtaen häntä kohden.

Mutta Ferragus ojensi käsivartensa ja heitti upseerin takaisin niin kovakouraisella liikkeellä, että Auguste luuli saaneensa rautatangosta iskun rintaansa.

— Takaisin, herra! sanoi mies. Mitä te meistä tahdotte? Jo viidettä, kuudetta päivää luovitte te tässä kaupunginosassa. Oletteko ehkä vakooja?

— Oletteko herra Ferragus? sanoi paroni.

— En, herra.

— Ei tee mitään, sanoi Auguste, minun on annettava teille tämä kirje, jonka te pudotitte sen talon porttiholvissa, jossa me molemmat olimme sateen kestäessä.

Näin puhuessaan ja ojentaessaan kirjettä tuolle miehelle paroni ei voinut olla heittävästi silmäystä huoneeseen, jossa Ferragus otti hänet vastaan. Tämä huone oli yksinkertaisesti, mutta hyvin sisustettu. Tuli paloi uunissa ja sen lähellä oli pöytä katettu huolellisemmin kuin mitä tuon miehen ulkonainen asema ja vuokrahuoneiden halpuus edellyttivät. Lopuksi hän vielä näki toisen huoneen sohvalla kasan kultaa ja kuuli ääntä, joka ei voinut olla muuta kuin naisen itkua.

— Kirje kuuluu minulle, kiitän teitä, sanoi tuntematon kääntyen tavalla, josta paroni saattoi ymmärtää, että mies halusi päästä hänestä eroon heti.

Liian uteliaana huomatakseen sitä syvää tutkimusta, jonka alaisena hän oli, Auguste ei nähnyt niitä sähköisiä katseita, joilla tuntematon näytti tahtovan niellä hänet; jos hän olisi kohdannut tuon basiliskisilmäyksen, olisi hän älynnyt asemansa vaarallisuuden. Liaksi intohimon vallassa ajatellakseen itseään Auguste hyvästeli, laskeutui alas ja palasi kotiinsa koettaen löytää jotain järkeä noiden kolmen henkilön yhdistämisessä: Iida, Ferragus ja rouva Jules; se oli tehtävä, joka henkisesti oli samanarvoinen kuin koettaa panna kokoon kiinalaisen rakennuspelin kummalliset puupalikat tuntematta leikin avainta. Mutta rouva Jules oli nähnyt hänet, rouva Jules kävi tuossa talossa, rouva Jules oli hänelle valehdellut. Maulincour aikoi tehdä vierailun tämän rouvan luo seuraavana päivänä, rouva Jules ei voisi kieltäytyä ottamasta häntä vastaan, hän oli tullut tämän rouvan rikostoveriksi, hän oli käsin ja jaloin kiinni tässä hämärässä salajuonessa. Hänellä oli mielestään jo valit käsissään ja hän ajatteli kärkevästi pyytää rouva Jules'ia ilmaisemaan hänelle kaikki salaisuutensa.

Tähän aikaan Pariisi eli rakennustöitten kuumeessa. Jos Pariisi on hirviö, on se varmaankin mielettömin kaikista hirviöistä. Se innostuu tuhansiin haaveisiin. Milloin se rakentaa kuin suuri herra, joka on mieltynyt muurikauhaan, sitten se jättää kauhan ja rupeaa sotilaaksi; se pukeutuu kiireestä kantapäähän kansalliskaartilaiseksi, harjoittelee ja tupakoitsee; äkkiä jättää se sotilasharjoituksensa ja heittää pois sikaarinsa; se huolestuu, tekee vararikon, myö huonekalunsa Châtelet-torilla ja lakkauttaa maksunsa; mutta muutaman päivän perästä se järjestää asiansa, juhlii ja tanssii. Yhtenä päivänä se ahmii täysin kourin ryynisokeria; eilen se osti Weynen paperia; tänään hirviöllä on hammastauti ja se liimaa kaikille muureilleen tuskaa karkottavien lääkkeiden ilmoituksia; huomenna se varustautuu rintakaramelleillä. Sillä on omat tottumuksensa kuukautta, huvikautta ja vuotta varten aivan samoin kuin yhtä päivääkin varten. Juuri tähän aikaan koko maailma rakensi ja repi alas jotain, josta ei vielä tiennyt, mitä se oikein oli. Oli harvoja katuja, joilla ei olisi ollut korkeita rakennustelineitä poikkilautoineen, jotka kerros kerrokselta liittyivät tukipylväisiin. Tällaiset telineet olivat helposti sortuvia laitoksia ja ne heiluivat muurarien alla; niitä oli nuorilla vahvistettu ja ne olivat kalkista aivan valkoiset. Ajoneuvojen sysäyksiä vastaan suojeli niitä harvoin sellainen lauta-aita, joka on pakollinen julkisille rakennuksille, jotka ovat työnalaisina. On jotain merellistä noissa mastoissa, tikapuissa, köysissä ja muurarien huudoissa. Kaksitoista askelta talosta, jossa Maulincour asui, oli myöskin kohonnut yksi tuollainen lyhytaikainen laite erään talon eteen, jota rakennettiin neliskulmaisista kivistä. Seuraavana päivänä, hetkellä, jolloin paroni de Maulincour ajoi kevyissä kaksipyöräisissä ajoneuvoissaan näiden rakennustelineiden ohi ollen matkalla rouva Jules'in luo, pääsi yksi kahden jalan suuruinen kivi, joka juuri oli telineiden huipulle hinattu, irti nuorista, pyörähti ympäri ja putosi ajoneuvojen takana istuvan kamaripalvelijan päälle, musertaen hänet kuoliaaksi. Kauhun huuto tärisytti telineitä ja muurareita; yksi heistä, joka näytti saaneen kivistä sysäyksen, pysytteli kuoleman vaarassa vaivoin kiinni pitkissä tukipuissa. Väkeä kokoontui nopeasti paikalle. Kaikki muurarit laskeutuivat alas huutaen, kiroillen ja sanoen, että herra de Maulincour'in ajoneuvot olivat aiheuttaneet heidän nostokoneensa heilumisen. Jos upseeri olisi istunut pari tuumaa taaempaan, olisi hän saanut kiven päähänsä. Palvelija oli kuollut, ajoneuvot rikki. Tämä oli huomattava tapaus tässä kaupunginosassa, ja sanomalehdet kertoivat siitä. Herra de Maulincour, ollen varma, että hänen ajoneuvonsa eivät olleet koskettaneet telineitä, teki valituksen. Viranomaiset sekaantuivat asiaan. Pantiin toimeen tutkimus ja saatiin tietää, että eräs pikku poika oli riuku kädessä pitänyt vahtia ja huutanut ohikulkijoita väistymään. Asia jäi siihen. Herra de Maulincour ei saanut hyvikettä palvelijastaan eikä säikähdyksestään ja sai pysyä muutamia päiviä vuoteessa, sillä ajoneuvojen takaosa oli särkyessään

ruhjonut häntäkin, ja säikähdyksestä johtunut hermotäristys oli aiheuttanut kuumeen. Hän ei mennyt rouva Jules'in luokse. Kymmenen päivää tämän tapahtuman jälkeen, ensikertaa uloslähtiessään hän ajoi korjatuilla ajoneuvoillaan Boulognen metsää kohden. Hänen Bourgogne katua alasmennessään katkesi pyörän akseli äkkiä keskeltä poikki juuri sillä kohdalla katua, jossa on likaviemäri, edustajaintaloa vastapäätä. Paroni ajoi niin nopeasti, että molemmatkin pyörät akselin katkettua pyrkivät törmäämään yhteen sellaisella voimalla, että hänen päänsä olisi voinut helposti musertua niiden väliin. Vaunujen luja katos pelasti hänet onneksi tästä vaarasta; kuitenkin hän sai vaikean haavan sivuunsa. Jo toisen kerran kymmenen päivän kuluessa hänet kannettiin aivan kuin kuolleena kyynelehtivän leskirouvan luo. Tämä toinen sattuma herätti paronissa epäluulon oireita, ja hän ajatteli hämärästi Ferragus'ia ja rouva Jules'ia. Saadakseen epäluulonsa hälvenemään hän otti murtuneen akselin kamariinsa ja kutsutti luokseen ajoneuvojensa tekijän. Tämä tuli, silmäsi akselia ja katkeamaa ja ilmoitti herra Maulincour'ille kaksi asiaa. Ensiksi, että akseli ei ollut lähtenyt hänen työpajastaan, sillä hän ei tehnyt ainoatakaan sellaista kaivertamatta siihen selvästi nimensä alkukirjaimia, eikä hän voinut selittää, millä tavalla tuo akseli oli joutunut entisen sijalle; toiseksi, että tuon epäillyn akselin murtumisen oli aiheuttanut sen sisustaan hyvin taitavasti kaiverruksilla ja uurteilla aikaansaatu ontelo.

— Toden totta, herra paroni, onpa sen täytynyt olla koko lurjus, joka on tehnyt tuontapaisen akselin; voisi vaikka vanhoa, että se näyttää täysin ehyeltä.

Herra de Maulincour pyysi vaununtekijäänsä vaikenemaan tästä seikkailusta ja piti itseänsä perusteellisesti varoitettuna. Nämä kaksi murhayritystä oli järjestetty nerokkuudella, joka viittasi henkisesti kehittyneiden ihmisten taholta lähtevään vihaan.

— Tämä on sotaa elämästä ja kuolemasta, sanoi hän käänneen itseään vuoteessaan, villien sotaa, yllätysten, väijytysten ja salakavaluuden sotaa, ja se on julistettu rouva Jules'in nimessä. Kelle miehelle hän sitten oikeastaan kuuluu? Mikä valta tällä Ferragus'illa on?

Herra de Maulincour ei voinut lopulta olla värisemättä, vaikka hän olikin urhokas ja sotilaallinen. Niiden murhayritysten joukossa, joita hän ajatteli, oli yksi, jota vastaan hän oli voimaton ja ilman rohkeutta: eivätköhän hänen salaiset vihamiehensä piankin käyttäisi myrkyä? Pelon valtaamana, jota vielä lisäsi tilapäinen heikkous, ruuasta kieltäytyminen ja kuume, hän kutsutti heti luokseen erään vanhan naishenkilön, joka jo kauan sitten oli liittynyt hänen isoäitiinsä, naisen, jolla oli häntä kohtaan puoleksi äidillisiä tunteita ja joka oli oikea palvelijatar-ihanne. Kertomatta hänelle kaikkea Auguste antoi hänen tehtäväkseen ostaa salaa, joka päivä, eri paikoista, tarpeelliset ruoka-aineet ja käski hänen asettaa ne lukon taakse. Hänen itsensä piti tuoda Augustelle ruoka eikä hän saanut antaa kenenkään lähestyä ruoka-aineita silloin kun niitä valmistettiin. Sanalla sanoen paroni ryhtyi mitä tarkimmin varovaisuustoimenpiteisiin suojellakseen itseään tuolta kuoleman lajilta. Hän oli vuoteessa, yksin, sairaana; hän saattoi siis tänä joutoaikana ajatella turvallisuuttaan, — tarve, jossa ihmisen itsekkyyks kyllä toimii niin selvänäköisesti, ettei mitään unhotu. Mutta onneton sairas oli myrkyttänyt elämänsä pelolla vasten tahtoaan, epäluulo värittä kaikki hänen hetkensä synkillä vivahteillaan. Kuitenkin nämä kaksi murhayritystä opettivat hänelle yhden niistä hyveistä, jotka ovat välttämättömiä valtiomiehille, teeskentelyn korkean taidon, jota on käytettävä leikittäessä elämän suurilla eduilla. Vaieta salaisuuksista ei ole vielä mitään; mutta vaieta edeltäkäs, osata Ali pashan tavoin olla unohtavanaan joku teko kolmeksi kymmeneksi vuodeksi, jos niin tarvitaan, varmentakseen kolmenkymmenen vuoden kuluessa valmistellun koston, se on kaunis näyte maassa, jossa on vähän ihmisiä, jotka voisivat teeskennellä edes kolmeakymmentä päivää. Herra de Maulincour ei elänyt enää muussa kuin rouva Jules'issa. Alinomaa ajatteli hän keinoja, joita hän voisi käyttää tuossa tuntemattomassa taistelussa saavuttaakseen voiton tuntemattomista vastustajistaan. Hänen salattu intohimonsa tähän naiseen lisääntyi vain näistä vastuksista. Rouva Jules oli alati hänen edessään, hänen ajatuksissaan, hänen sydämessään, vielä viehättävämpänä luuloteltujen rikoksiensa takia kuin tunnettujen hyveidensä vuoksi, jotka olivat saattaneet hänet jumaloimaan tuota naista.

Tahtoen saada tietoonsa vihollisen aseman sairas luuli voivansa vaaratta vihkiä tuomioherran tilansa salaisuuksiin. Suurmestari rakasti Auguste'a kuin isä omaa lastaan, hän oli hieno, etevä mies ja hänellä oli diplomaattista kykyä. Hän saapui siis kuulemaan paronia, puisteli päätänsä ja ryhtyi sitten hänen kanssansa neuvottelemaan. Kunnon tuomioherra ei ollut yhtä luottavainen kuin hänen nuori ystävänsä, kun tämä sanoi hänelle, että aikana, jolloin he elivät, poliisi ja valtiomahti kykenivät ottamaan selvää kaikista salaisuuksista ja että, jos heihin kerran tuli turvautua, he olisivat mahtavia auttajia.

Vanhus vastasi:

— Poliisi, rakas lapseni, merkitsee sitä, mikä on kykenemättömyys tässä maailmassa, ja valtiomahti sitä, mikä on voimattomuus yksilöä koskeissa kysymyksissä. Ei poliisi eikä valtiomahti osaa lukea sydämen pohjalla piileviä ajatuksia. Ainoa, mitä heiltä voidaan vaatia, on etsiä jonkun teon syytä. Siksi sekä valtiomahti että poliisi ovat ilmeisesti sopimattomia ehdottamaasi toimeen. Heiltä puuttuu tuota persoonallista harrastusta, joka paljastaa kaiken sille, jonka tarvitsee kaikki tietää. Ei mikään

ihmismahti voi estää murhamiestä tai myrkyttäjää pääsemästä jonkun ruhtinaan sydämeen tai kunniallisen ihmisen vatsaan. Intohimot ovat paras poliisi.

Tuomioherra neuvoi hartaasti paronia matkustamaan Italiaan, sieltä Kreikkaan, Kreikasta Syyriaan, Syyriasta Aasiaan, eikä palaamaan, ennenkuin hänen salaiset vihollisensa ymmärtäisivät, että hän katui ja oli tehnyt heidän kanssansa hiljaisen rauhan. Ellei hän näin tekisi, oli hänen pysyttävä talossaan ja vieläpä omassa kamarissaan, jossa hän saattoi olla turvassa Ferragus'in hyökkäyksiltä, eikä lähdettävä ulos paitsi jos hän voisi aivan varmasti musertaa tuon miehen.

— Vihollista pitää lähestyä ainoastaan lyödäkseen häneltä pään poikki, sanoi tuomioherra painavasti.

Vanhus lupasi kuitenkin suosikilleen käyttää kaikkea sitä oveluutta, jonka taivas oli hänelle suonut, hankkiakseen, ketään alttiiksiasettamatta, tietoja vihollisesta, ottaakseen hänestä tarkan selon ja siten valmistaakseen voittoa. Suurmestarilla oli eräs vanha täysinpalvellut "Figaro" [henkilö ranskal. kirjailijan Beaumarchais'n näytelmässä "Figaron häät"], pahanilkisin apina, mikä milloinkaan on ihmiskasvoja kantanut, ennen nerokas kuin paholainen, kaikkeen valmis kuin rangaistusvanki, valpas kuin varas ja kavala kuin nainen, mutta nyt henkiseen rappiotilaan vajonnut, olosuhteitten takia, sillä pariisilaisen yhteiskunnan uusi järjestys oli pannut toimeen uudistuksen myöskin komedian palvelijoitten suhteen. Tämä täysinpalvellut "Scapin" [henkilö ranskal. kirjailijan Molière'n näytelmässä "Les Fourberies de Scapin". Suom. muist.] oli kiintynyt herraansa kuin johonkin ylempään olentoon, mutta viekas tuomioherra lisäsi joka vuosi vanhan rakkausseikkailujensa apulaisen palkkaan kelpo summan, huomaavaisuus, joka vahvisti luonnollista ystävyyttä myöskin hyödyn näkökannalta ja tuotti vanhalle herralle auliimpaa palvelusta kuin mitä kiihkeinkään rakastajatar olisi voinut keksiä sairaalle ystäväilleen. Tämän, vanhojen teatteripalvelijoiden helmen, tämän jäännöksen edelliseltä vuosisadalta, joka oli aivan lahjomaton, koska hänellä ei enää ollut mitään intohimoja tyydytettävänä, tämän nyt suurmestari ja herra de Maulincour tekivät uskotukseen.

— Herra paroni on turmeleva kaiken, sanoi tuo livreepukuinen suuruus kutsuttuna neuvotteluun. Herra syököön, juokoon ja nukkukoon rauhassa. Minä otan koko asian hoitaakseni.

Tosiaankin, kahdeksan päivää neuvottelun jälkeen, hetkellä, jolloin herra de Maulincour, täydelleen parantuneena, söi aamiaista isoäitinsä ja tuomioherran kanssa, Justin astui sisään tekemään ilmoituksiaan. Sitten kun leskirouva oli saatettu huoneisiinsa, hän sanoi tuolla väärällä häveliäisyydellä, jota lahjakkaat miehet teeskentelevät:

— Ferragus ei ole sen vihollisen nimi, joka vainoaa herra paronia. Tuo pahuksen mies kutsuu itseään nimellä Gratien-Henrik-Viktor-Jean-Joseph Bourignard. Herra Gratien Bourignard on entinen rakennusurakoitsija ja on ollut ennen hyvin rikas ja ennen kaikkea yksi Pariisin kauneimpia poikia, oikea Lovelace [henkilöitä englantil. kirjailijan Richardson'in romaaneissa. Suom. muist.], kykenevä viettelemään Grandissoninkin. Tähän loppuvat tietoni. Hän on ollut tavallinen työmies, ja salaliittolaisten ritarikunta on valinnut hänet sitten johtajakseen nimellä Ferragus XXIII. Poliisin pitäisi tietää tämä, jos se yleensä mitään tietää. Tuo mies on muuttanut pois Augustinkadulta ja asuu nykyään Joquelet kadulla. Rouva Jules Desmarests käy häntä usein katsomassa; sattuu usein, että herra Desmarests mennessään Pörssiin saattaa vaimoan Vivienne katua pitkin, tai tämä saattaa miestänsä Pörssiin. Armollinen tuomioherra tuntee liiaksi hyvin nämä asiat pakottaakseen minun sanomaan, mieskö tässä johtaa vaimoan vaiko vaimo miestänsä; mutta rouva Jules on niin kaunis, että minä löisin vetoa hänen puolestaan. Kaikki nämä tiedot perustuvat viimeisiin tosiasioihin. Bourignard pelaa usein numerolla 129. Hän on kaikella kunnioituksella sanottuna, herra paroni, vanha lurjustelija, joka rakastaa naisia ja koettaa tekeytyä säätyhenkilöksi. Muutoin, hän voittaa usein, pukeutuu näyttelijäksi, maalaa itsensä tarpeen mukaan ja viettää maailman omituisinta elämää. En epäile, etteikö hänellä olisi useampia asuinpaikkoja, koskapa hän enimmäkseen pääsee pakenemaan sitä, mitä herra suurmestari nimittää parlamentaariseksi tutkimukseksi. Jos herra paroni niin haluaa, voidaan hänestä ainakin kunnialla päästä irti, ottamalla huomioon hänen tottumuksensa. On aina helppo vapautua miehestä, joka rakastaa naisia. Muuten, tuo kapitalisti aikoo muuttaa vielä kerran asuntoa. — Onko armollisella tuomioherralla ja paronilla minulle jotain käskettävää?

— Justin, minä olen tyytyväinen sinuun, älä mene pitemmälle ilman määräystä, mutta pidä silmällä täällä kaikkea, niin että herra paronin ei tarvitse mitään pelätä. — Rakas lapseni, sanoi tuomioherra kääntyen Maulincour'in puoleen, iloitse jälleen elämästäsi ja unohda rouva Jules.

— En, en, sanoi Auguste, minä en luovuta paikkaani Gratien Bourignard'ille. Tahdon saada hänet kiinni, hänet ja rouva Jules'in myöskin.

Illalla paroni Auguste de Maulincour, joka äskettäin oli nimitetty korkeampaan asemaan eräässä henkivartiokaartin osastossa, läksi tanssiaisiin Elysée-Bourbon'iin, herttuatar de Berri'in luokse. Täällä hänen ei varmaankaan tarvinnut peljätä mitään vaaraa. Kuitenkin Maulincour läksi näistä tanssiaisista suoritettavanaan kunnianasia, asia, joka oli mahdoton järjestää muutoin kuin aseilla. Hänen

vastustajallaan markiisi de Ronquerolles'illa oli mitä painavimpia syitä olla tyytymätön Augusteen ja Auguste oli antanut siihen aihetta entisellä suhteellaan herra de Ronquerolles'in sisareen, kreivitär de Sérizy'yn. Tämä nainen, joka ei pitänyt saksalaisesta tunteellisuudesta, pani mitä tarkinta huomiota teennäisesti vaatimattoman pukunsa pienimpiinkin yksityiskohtiin. Sitten, kuten elämässä niin usein sattuu, vähäpätöiseltä näyttävä asia: Auguste tuli lausuneeksi viattoman leikinlaskun, jonka kreivitär de Sérizy otti kovin pahakseen ja josta hänen veljensä loukkautui. Selvittely tapahtui nurkassa hiljaisella äänellä. Maailmanmiehinä nuo kaksi vihamiestä eivät nostaneet mitään melua. Vasta seuraavana päivänä keskusteltiin faubourg Saint-Honoré'n, faubourg Saint-Germain'in ja hovin seurapiireissä tuosta tapahtumasta. Rouva de Sérizy'a puolustettiin innokkaasti, ja kaikki vääryys siirrettiin Maulincour'in puolelle. Ylhäisiä henkilöitä puuttui asiaan. Todistajina oli kummallakin riitapuolella mitä korkeampisäätyisiä henkilöitä, ja oli ryhdytty kaikkiin varokeinoihin, jottei kaksintaistelupaikalla kukaan saisi surmaansa. Kun Auguste seisoj vastustajansa edessä, joka oli miellyttävä, kaikkien kunnioittama mies, ei hän voinut nähdä hänessä Ferragus'in, salaliittolaisten johtajan, välikappaletta, mutta hänellä oli salainen halu totella selittämättömiä aavistuksiaan ryhtyessään puheisiin markiisin kanssa.

— Hyvät herrat, sanoi hän todistajille, en tietystikään kieltäydy taistelemasta herra de Ronquerolles'in kanssa; mutta ennen sitä tahdon ilmoittaa, että olen ollut väärässä ja että olen valmis tekemään vaadittavat anteeksipyyntöt, vieläpä julkisestikin, jos herra Ronquerolles niin haluaa, sillä kun nainen on kysymyksessä, ei mikään luullakseni voi olla häpeäksi kohteliaalle miehelle. Vetoan siis hänen oikeudentuntoonsa ja jalomielisyyteensä; mielestäni olisi hiukan tyhmästi taistella, silloin kun oikeus voi ratkaista asian...

Herra de Ronquerolles ei tyytynyt lopettamaan asiaa tällä tavalla, ja silloin paroni, tullen yhä epäluuloisemmaksi, lähestyi vastustajaansa.

— Kuulkaa herra markiisi, takaatteko minulle aateliskunnianne kautta näiden herrojen kuullen, ettei teitä mikään muu koston aihe tuo tähän kohtaukseen kuin se, josta julkisesti on kysymys?

— Herra, sellaisia kysymyksiä ei minulle tehdä.

Ja herra de Ronquerolles asettautui paikalleen. Oli sovittu edeltäkäsinkin, että molemmat vastustajat vaihtaisivat keskenään pistoolin laukauksen. Herra de Ronquerolles, huolimatta välimatkasta, jonka olisi pitänyt tehdä herra Maulincour'in kuolema hyvin epävarmaksi, jollei suorastaan mahdottomaksi, osui paroniin. Kuula tunkeutui rintaan, kaksi sormen leveyttä sydämen alapuolelle, mutta onneksi ilman pahempia vahinkoja.

— Te tähtäätte liian hyvin, herra, sanoi kaartinupseeri, ainoastaan kostaaksenne kuolleita tunteita.

Herra de Ronquerolles luuli Augusten kuolleen eikä voinut pidättää ilkeämielistä hymyä, kuullessaan nämä sanat.

— Julius Caesarin sisarta, herra, ei saa epäillä.

— Taas rouva Jules! lausui Auguste.

Hän pyörtyi voimatta täydentää purevaa leikkipuhettansa, joka kuoleutui hänen huulilleen. Mutta vaikka hän oli menettänyt paljon verta, ei hänen haavansa kuitenkaan ollut vaarallinen. Viidentoista päivän kuluttua, jona aikana leskirouva ja tuomioherra tuhlasivat hänelle tuota huolenpitoa, johon vain vanhuksat pystyvät ja jonka salaisuus riippuu pitkästä elämäkokemuksesta, hänen isoäitinsä puhui hänelle painavia sanoja. Hän ilmaisi pojanpojalleen sen kuolettavan levottomuuden, jossa he, vanhuksat, olivat eläneet nämä viimeiset päivät. Hän oli saanut vastaanottaa kirjeen nimimerkillä F, jossa kohta kohdalta kerrottiin hänelle se vakoilujuttu, johon hänen pojanpoikansa oli alentunut. Tuossa kirjeessä oli herra de Maulincour'ia moitittu teoista, jotka olivat sopimattomia kunnialliselle miehelle. Hän oli, sanottiin kirjeessä, asettanut erään vanhan vaimon Ménars kadulla vuokra-ajurin paikalle myömään muka tynnöreistään vettä ajureille, mutta itse asiassa urkkimaan rouva Jules Desmaret's'n kulkua. Hän oli vakoillut maailman viattominta ihmistä tunkeutuakseen tämän kaikkiin salaisuuksiin, vaikka niistä riippui kolmen henkilön elämä tai kuolema. Hän yksin oli tahtonut tuota leppymätöntä taistelua, jossa hän, jo kolme kertaa haavoitettuna, varmasti oli sortuva sentähden, että hänen kuolemansa oli vannottu ja pantaisiin toimeen kaikilla käytettävissä olevilla keinoilla. Herra de Maulincour ei sitäpaitsi voisi enää välttää kohtaloaan lupaamalla kunnioittaa näiden kolmen henkilön salaperäistä elämää, koska oli mahdotonta luottaa sellaisen aatelismiehen kunniasanaan, joka oli vajonnut niin alas, että saattoi toimia poliisiurkkijana. Ja minkätähden? Häiritäkseen ilman syytä erään viattoman naisen ja kunnianarvoisen vanhuksen elämää. Kirje ei merkinnyt Augustelle mitään verrattuna niihin helliin moitteisiin, joita hän sai kestää paronitar de Maulincour'in puolelta. Laiminlyödä kunnioitus ja luottamus naista kohtaan, vakoilla olematta siihen oikeutettu. Ja oliko sopivaa vakoilla naista, johon oli rakastunut? Se oli oikea tulva oivallisia mielipiteitä, jotka eivät

koskaan merkitse mitään ja jotka saattoivat nuoren paronin, ensikertaa hänen elässään, tuollaisen suuren inhimillisen suuttumuksen valtaan, josta syntyvät ja lähtevät elämän tärkeimmät teot.

— Koskapa tämä taistelu on taistelua kuolemasta, sanoi hän lopuksi, niin on minun surmattava viholliseni käyttämällä kaikkia niitä keinoja, jotka suinkin vallassani ovat.

Suurmestari meni heti etsimään herra de Maulincour'in puolesta Pariisin salapoliisipäällikköä ja sekottamatta tuon seikkailun kertomukseen rouva Jules'in nimeä ja persoonaa, vaikkakin tämä oli kaiken salainen alkusyy, hän ilmoitti poliisipäällikölle sen pelon, jonka Maulincour'in perheelle aiheutti tuntematon henkilö, kylliksi rohkea vannomaan tuhoa kaartinupseerille suoraan lain ja poliisin nenän edessä. Päällikkö nosti hämmästyksissään vihreät silmälasinsa ylös, niisti useampia kertoja nenäänsä ja tarjosi tuomioherralta nuuskaa, joka kuitenkin, arvonsa vuoksi, väitti, ettei hän sitä käyttänyt, vaikka hänen nenänsä oli siitä aivan tahrainen. Sitten poliisipäällikkö otti paperinsa ja lupasi, että hän, Vidocq'in vakoojineen auttaessa, oli muutamassa päivässä antava Maulincour'in perheelle täydet tiedot tuosta vihollisesta, sanoen, ettei Pariisin poliisille ollut olemassa mitään salaisuuksia. Muutamien päivien perästä poliisipäällikkö tuli tervehtimään tuomioherra de Maulincour'in asuntoon ja tapasi nuoren paronin täydelleen parantuneena viimeisestä haavastaan. Hän lausui heille virkansa puolesta kiitokset tiedoista, joita hänen oli ollut kunnia saada heiltä, ja ilmoitti heille, että tämä Bourignard oli mies, joka oli tuomittu kahdeksikymmeneksi vuodeksi pakkotyöhön, mutta joka ihmeellisellä tavalla oli päässyt karkuun vankijoukkoa Bicêtre'sta Toulon'iin kuljetettaessa. Kolmetoista vuotta jo oli poliisi turhaan koettanut saada kiinni häntä, sillä tiedettiin, että hän oli asettunut huolettomana asumaan Pariisiin, jossa hän tähän asti oli välttänyt kaikkein innokkaimmatkin etsiskelyt, vaikka tiedettiin hänen sekoittautuneen moneen hämärään konnankoukkuun. Lyhyesti: tuo mies, jonka elämä tarjosi mitä kummallisimpia yksityiskohtia, saadaan varmasti piakkoin vangituksi jossakin asunnoistaan ja tulee jätettäväksi oikeuden käsiin. Poliisipäällikkö lopetti julkisen tiedonantonsa lausumalla herra de Maulincour'ille, että jos hän pani niin suurta painoa tähän asiaan, että tahtoi olla todistajana Bourignard'in vangitsemisessa, hänen tarvitsi vain tulla seuraavana päivänä kello kahdeksan aamulla Sainte-Foi kadulle erääseen taloon, jonka numeron poliisipäällikkö ilmoitti. Herra de Maulincour päätti olla hankkimatta itselleen silminnäkijän varmuutta tässä asiassa, luottaen tuolla pyhällä kunnioituksella, joka Pariisissa poliisia kohtaan vallitsee, viranomaisten valppauteen. Kolmen päivän perästä, kun herra de Maulincour ei nähnyt sanomalehdissä mitään tuosta vangitsemisesta, jonka kuitenkin olisi pitänyt antaa ainesta johonkin uutiskirjoitelmaan, valtasi hänet levottomuus, mutta sen haihdutti seuraava kirje:

"Herra paroni!

Saan kunnian ilmoittaa teille, ettei teidän tarvitse peljätä mitään, mikä koskee asiaa, josta oli kysymys. Gratien Bourignard eli Ferragus niminen henkilö on kuollut tänään asunnossaan Joquelet kadun 7:ssä. Ne epäilykset, joita meillä oli siihen nähden oliko hän oikea henkilö, ovat tosiasioiden kautta täydelleen hälventyneet. Olemme poliisilääkäriin avuksi ottaneet vielä piirilääkäriin, ja turvallisuuspoliisin päällikkö on ryhtynyt kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin täydellisen varmuuden saamiseksi. Sitäpaitsi niiden todistajien moitteettomuus, jotka ovat allekirjoittaneet kuolinpaperin, samoinkuin niiden henkilöiden ilmoitukset, jotka olivat mainitun Bourignard'in luona hänen viime hetkinään, niiden joukossa todistus Bonne-Nouvelle kirkon kunnianarvoisalta pastorilta, jolle Bourignard rippituolissa teki tunnustuksensa, sillä hän kuoli kristittynä, eivät ole sallineet meidän säilyttää enää pienimpiäkään epäluuloja.

Vastaanottakaa, herra paroni, vakuutus j.n.e."

Herra de Maulincour, leskirouva ja tuomioherra tunsivat mielensä sanomattoman keventyneeksi ja iloiseksi. Isoäiti syleili pojanpoikaansa kyyneleitä vuodattaen ja jätti hänet mennä kiittämään Jumalaa. Hyväsydäminen leskirouva, joka oli pannut toimeen yhdeksän päivää kestävästä hartauden Augusten pelastukseksi, luuli rukouksensa tulleen kuulluksi.

— Nythän, sanoi suurmestari, sinä voit mennä tanssiaisiin, joista minulle puhuit, minulla ei ole enää mitään sitä vastaan.

Herra de Maulincour halusi sitäkin innokkaammin näihin tanssiaisiin, koska hän tiesi rouva Jules'in saapuvan sinne. Juhlat oli pannut toimeen Seinen päällikkö, jonka luona Pariisin molemmat suuret seurapiirit kohtasivat toisensa puolueettomalla alueella. Auguste kiiruhti salien läpi näkemättä naista, jolla oli hänen elämänsä niin suuri vaikutus. Hän astui erääseen vielä tyhjäan huoneeseen, jossa pelipöydät odottivat pelaajia, ja istahti sohvaan mitä ristiriitaisimpien, rouva Jules'iin kohdistuvien ajatusten vallassa. Eräs mies tarttui silloin nuoren upseerin käsivarteeseen, ja paroni jähmettyi tuntiessaan tässä miehessä Coquillière kadun kerjäläisen, Iidan Ferragus'in, Solykadun asukkaan, Justin'in Bourignard'in, poliisin vangin, edellisen päivän vainajan.

— Herra, ei huutoa, ei sanaakaan, sanoi hänelle Bourignard, jonka äänen paroni tunsikin, mutta joka varmasti olisi ollut tuntematon jollekin toiselle.

Bourignard oli hienosti puettu ja hänen rintaansa kaunistivat Kultaisen taljan ritarikunnan merkit ja ritariston tähti.

— Herra, jatkoi hän äänellä, joka muistutti hyenan sähinää, te annatte minulle oikeuden hyökkäyksiini kiihoittaessanne poliisia minua vastaan. Te tulette häviämään, herra. Niin täytyy tapahtua. Rakastatteko te rouva Jules'ia? Rakastaako hän teitä? Millä oikeudella ryhdytte te häiritsemään hänen rauhaansa ja mustaamaan hänen siveyttänsä?

Joku tuli huoneeseen. Ferragus nousi mennäkseen ulos.

— Tunnetteko tätä miestä? kysyi herra de Maulincour tarttuen Ferragus'ia kaulukseen.

Mutta Ferragus irroittautui nopeasti hänen otteestaan, tarttui herra Maulincour'in tukkaan ja pudisti pilkallisesti hänen päätänsä useampia kertoja.

— Tarvitaanko sitten välttämättä lyijyä, jotta se tulisi viisaaksi? sanoi hän.

— En persoonallisesti, herra, vastasi de Marsay, tämän kohtauksen todistaja; mutta tiedän, että hänen nimensä on de Funcal; hän on portugalilainen ja hyvin rikas.

Herra de Funcal oli kadonnut. Paroni läksi hänen peräänsä tapaamatta häntä, ja kun paroni saapui eteiseen, näki hän loistavissa vaunuissa Ferragus'in, joka pilkallisesti nauraen katsoi häneen ja ajoi pois täyttä ravia.

— Suokaa anteeksi, herra, sanoi Auguste palaten saliin ja kääntyen de Marsay'n puoleen, jonka hän tunsikin, missä herra de Funcal asuu?

— En tiedä sitä, mutta epäilemättä se teille täällä sanotaan.

Kysytyään päälliköltä, sai paroni tietää, että kreivi de Funcal asui Portugalin lähetystössä. Tällä hetkellä, jolloin hän vielä luuli tuntevansa Ferragus'in jääkylmät sormet hiuksissaan, hän näki rouva Jules'in kaikessa kauneutensa, raikkautensa, viehättäväisyytensä ja yksinkertaisuutensa loistossa, säteillen tuota naisellista pyhyttä, johon hän oli rakastunut. Tämä nainen, nyt pirullinen olento hänelle, ei herättänyt Augustessa enää muuta kuin vihaa, ja tämä viha tulvehti verisenä, pelottavana hänen katseistaan. Hän piti silmällä tilaisuutta saada puhua rouva Jules'ille muiden kuulematta ja sellaisen saatuaan sanoi hänelle:

— Rouva, kolmannen kerran jo teidän "bravi'nne" osuivat harhaan... [Palkattuja murhaajia Italiassa kutsuttiin nimellä "bravo". Suom. muist.]

— Mitä tarkoitate, herra? vastasi hän punastuen. Tiedän, että teille on sattunut useampia onnettomuuksia ja olen vilpittömällä osanotolla ajatellut teitä; mutta kuinka voisin minä jollakin tavalla olla osallisena niihin?

— Te tiedätte kuitenkin, että Solykadun mies yllyttää "braveja" minua vastaan?

— Herra paroni!

— Rouva, tästä lähtien minä en ole vaativa teiltä ainoastaan korvausta onnestani, mutta myöskin verestäni...

Tällöin herra Jules Desmarests saapui vaimonsa luo.

— Mitä te oikeastaan sanotte vaimolleni, paroni?

— Tulkaa ja kysykää sitä minulta kotonani, jos haluatte sen tietää, herra.

Ja Maulincour läksi pois, jättäen rouva Jules'in kalpeana ja melkein tainnoksissa jäljelle.

On vähän naisia, jotka eivät olisi ainakin kerran elämässään seisseet, jonkun kumoamattoman tosiasian johdosta, täsmällisen, läpituokean ja selvän kysymyksen edessä, yhden tuollaisen kysymyksen edessä, joita heidän miehensä säälimättömästi heille tekevät ja jotka jo lähestyessään saavat aikaan kylmän värityksen ja joiden ensimmäinen sana tunkee sydämeen kuin tikarin kärki. Tästä johtuu määritelmä: jokainen nainen valehtelee. Kohteliaisuus-valheita, anteeksiannettavia valheita, yleviä valheita, kauhistuttavia valheita, mutta joka tapauksessa velvollisuus valehdella. Sitten kun tämä velvollisuus kerta on otettu, täytyy tietenkin osata hyvin valehdella. Naiset Ranskassa valehtelevat

aivan ihmeteltävästi. Meidän tapamme opettavat heitä niin erinomaisen hyvin petteämään! Lyhyesti, nainen on valehdellessaan niin lapsellisen julkea, niin kaunis, niin viehättävä, niin todellinen; hän tuntee hyvin sen hyödyn, sillä valheen avulla välttää hän seuraelämässä ne voimakkaat hyökkäykset, joita ei mikään onni kykenisi vastustamaan; se on hänelle yhtä välttämätön kuin puuvillavanu, johon hän laskee koristuksensa. Valhe tulee heille siten kielen perustaksi ja totuus ainoastaan poikkeukseksi; he lausuvat sen, olkoon että ovat siveellisiäkin, vain oikun tai laskelman takia. Muutamat naiset nauravat valehdellessaan, toiset itkevät, toiset tulevat vakaviksi, jotkut harmistuvat, kukin luonteensa mukaan. Alotettuaan teeskentelemällä tunteettomuutta kohteliaisuuksia kohtaan, jotka heitä enemmän hivelevät, he lopettavat usein valehtelemalla itse itselleen. Kukapa ei ole ihmetelty heidän näennäistä ylevämmyyttään sinä hetkenä, jolloin he värisevät rakkautensa salatuista aarteista? Kuka ei ole tutkinut heidän taitavuuttansa, heidän kepeyttänsä, heidän mielensä vapautta elämän suurimmissakin ahdingoissa? Heissä ei ole mitään pakoitettua: petos tiukkuu heistä kuin taivaasta putoava lumi. Millä taitavuudella he arvaavatkaan totuuden muissa! Millä hienoudella he käyttävät mitä terävintä loogillisuutta intohimoisen kysymyksen edessä, joka heille aina paljastaa jonkin sydämen salaisuuden miehessä, joka on kylliksi yksinkertainen tahtoessaan kysymyksillä päästä heidän perillensä. Tehdä kysymyksiä jollekin naiselle, eikö se ole samaa kuin jättää itsensä alttiiksi hänelle? Saahan hän tietää kaiken, mitä häneltä tahdotaan salata, ja osaa hän vaieta puhuessaan. Ja kuitenkin on miehiä, jotka uskaltavat ryhtyä taisteluun pariisilaisen naisen kanssa, naisen, joka osaa asettautua tikarin pistojen yläpuolelle lausuessaan: "Kylläpä te olette utelias! Mitä se teitä liikuttaa? Minkätähden tahdotte sen tietää? Ah, te olette mustasukkainen! Ja entäpä jos minä en nyt tahtoisi vastata teille?" Lyhyesti, he mittelevät voimiaan naisen kanssa, jolla on kolmekymmentäseitsemäntuhatta eri tapaa sanoa "ei", ja lukemattomia muunnoksia sanoa "kyllä". Kirjoittaa teos "ei" ja "kyllä" sanoista, eikö se ole yksi noista kauneimmista diplomaattisista, filosofisista, historiallisista ja moraalisisista töistä, jotka vielä ovat tekemättä? Mutta tuollaisen paholaistyön suorittaminen vaatisi neroa, jolla on miehen ja naisen sielu ja sentähden siihen ei koskaan ryhdytä. Ja kuitenkin kaikista julkaisemattomista teoksista on tämä juuri se, jonka naiset parhaiten tuntevat ja jota he paraimmin käyttävät. Oletteko koskaan tutkineet jonkun valheen ohessa ilmenevää käytöstä, asentoa, "disinvolturaa"? Koettakaapas. Rouva Desmarests istui oikeassa, hänen miehensä vasemmassa vaunun nurkassa. Rouva Jules oli osannut hillitä mielenliikutuksensa tanssiaisista lähdeittäessä ja näytti nyt täydelleen tyneltä. Hänen miehensä ei ollut sanonut hänelle mitään eikä nytkään vielä tehnyt sitä. Jules katseli vaunujen akkunoista hiljaisten rakennusten tummia seiniä vaunujen vyöryessä katuja pitkin. Mutta äkkiä, ikäänkuin jonkin ratkaisevan ajatuksen valtaamana, samalla kun erään kadun kulmasta käännettiin, hän katsoi tutkivasti vaimoonsa, jolla näytti olevan kylmä kaksinkertaisesta turkisviitasta huolimatta. Kaikista niistä asioista, jotka voivat tarttua toisesta toiseen, ovat miettiminen ja vakavuus kaikkein tarttuvimpia.

— Mitähän herra de Maulincour mahtoi sinulle sanoa, koska sinä tulit niin liikutetuksi? kysyi Jules, ja mitä tarkoitti hän sillä, että minun pitäisi tulla hänen luoksensa kuulemaan, mitä hänellä on sanottavana?

— Hän ei voi sanoa sinulle kotonansa mitään, mitä minä en nyt sinulle sanoisi, vastasi rouva Jules.

Ja sitten hän odotti tuolla naisviekkaukella, joka aina loukkaa jonkun verran siveyttä, toista kysymystä. Mies käänsi jälleen katseensa rakennuksia kohden ja jatkoi porttikäytävien tutkimustaan. Jos hän vielä olisi kysellyt, eikö se olisi ollut epäluuloa, epäluottamusta? Epäillä naista, jota rakastaa, on rikos; Jules oli jo tappanut yhden miehen epäilemättä vaimoonsa. Clémence ei tiennyt mitään siitä todellisesta intohimosta, niistä syvistä mielmistä, jotka sisältyivät hänen miehensä äänettömyyteen, yhtä vähän kuin Jules tiesi siitä ihmeellisestä draamasta, joka ahdisti hänen Clémence'nsa sydäntä. Ja vaunut vierivät Pariisiin läpi kuljettaen kahta puolisoa, kahta rakastajaa, jotka jumaloitsivat toisiaan ja jotka, samalla silkkitynyllä kevyesti toisiinsa nojautuen, kuitenkin olivat kuin kuilun erottamia. Kuinka kummallisia kohtauksia tapahtuukaan noissa komeissa vaunuissa, jotka palaavat tanssiaisista kahdentoista ja kahden välillä aamulla, puhumattakaan vaunuista, joiden lyhdyt valaisevat niin hyvin kadun kuin vaunujen sisustan ja joiden akkunat ovat läpinäkyvät, samoin kuin vaunuista, joita avioväki käyttää ja joissa parit voivat riidellä pelkäämättä ohikulkevien silmäyksiä, sillä siviilisäädillä on oikeus pilkata, lyödä ja syleillä vaimoa vaunuissa ja joka paikassa. Kuinka paljon salaisuuksia paljastuukaan öisille kävelijöille, noille nuorille ihmisille, jotka vaunuilla saapuvat tanssiaisiin, mutta jotka, mikä mistäkin syystä, ovat pakotettuja palaamaan sieltä kävelemällä! Tapahtui ensimmäisen kerran, että Jules ja Clémence istuivat näin, kumpikin nurkassaan. Tavallisesti he istuivat hyvin lähellä toisiaan.

— On hyvin kylmä, sanoi rouva Jules.

Mutta mies ei kuullut mitään, hän tutki mustia ilmoituksia myymälöiden yläpuolella.

— Clémence, sanoi hän lopuksi, suo minulle anteeksi kysymys, jonka sinulle teen.

Ja hän lähestyi vaimoaan, tarttui häntä vyötöisistä ja veti hänet viereensä.

— Jumalani, siinä me nyt olemme! ajatteli vaimo parka.

— Eikö niin, sanoi hän, kiiruhtaen kysymyksen edelle, sinä tahdot tietää, mitä herra de Maulincour sanoi minulle. Minä kerron sinulle, mutta en ilman pelkoa. Jumalani, voiko meillä olla mitään salattavaa toinen toisiltamme? Jo hetki sitten minä näin sinun taistelevan rakkautemme rehellisyyden ja hämäreiden huolien välillä; mutta onhan meidän omatuntomme valoisa ja sinun epäilyksesi hämää. Miksi sinä et siis tahdo pysyä kirkkaudessa, joka sinua miellyttää? Kun minä olen sinulle kaikki kertonut, tahdot sinä tietää yhä enemmän, ja kuitenkin minä en edes itse tiedä, mitä tuon miehen kummallisissa sanoissa piilee. Katsos, eiköhän kaikki tämä voisi tuottaa jotain ikävää selkkausta meidän välillemme. Minusta olisi paljon parempi, jos me kumpainenkin unohtaisimme tämän onnettoman asian. Mutta joka tapauksessa, vanno minulle, että odotat siksi, kunnes tämä kummallinen tapahtuma itsestään selviää. Herra de Maulincour on minulle sanonut, että ne kolme onnettomuutta, joista sinä olet kuullut puhuttavan: kivi, joka putosi hänen palvelijansa päähän, hänen vaunujensa särkyminen ja hänen kaksintaistelunsa kreivitär de Sérizy'n johdosta, olisivat aiheutuneet salaliitosta, jonka minä muka olen yllyttänyt häntä vastaan. Vielä uhkasi hän minulle selvittävänsä sen suhteen, joka minulla pitäisi noihin murhamiehiin olla. Ymmärrätkö sinä mitään tästä kaikesta? Mielenliikutukseni johtui siitä vaikutuksesta, jonka hänen mielipuolenilmeiset kasvonsa, hänen villit silmänsä ja hänen sisäistä kiihkoa tulvehtiva puheensa minuun tekivät. Luulin hänen tulleen hulluksi. Siinä kaikki. Kuitenkin, en olisi nainen, ellen olisi huomannut, että minä jo vuoden ajan olen ollut, kuten sanotaan, herra de Maulincour'in intohimona. Hän ei ole nähnyt minua milloinkaan muulloin paitsi tanssiaisissa, ja hänen puheensa ovat olleet merkityksettömiä, kuten kaikki, mitä tanssiaisissa puhutaan. Ehkäpä hän tahtoo erottaa meidät nähdäkseen minut jonakin päivänä yksin ja ilman puolustajaa. Katsohan, sinun kulmakarvasi menevät jo kokoon. Oi, kuinka minä vihaankaan ihmisiä! Me olemme niin onnellisia ilman heitä, minkätähden me siis heitä etsimme? Jules, rukouksen sinua, unohda kaikki tämä. Huomenna me varmasti saamme kuulla, että herra de Maulincour on tullut hulluksi.

— Mikä ihmeellinen tapahtuma! sanoi itsekseen Jules nousten vaunuista talonsa porraskäytävän edustalla.

Hän ojensi käsivartensa vaimolleen ja molemmat menivät sisälle.

Kehittääksemme tätä kertomusta sen kaikessa yksityiskohtaisessa totuudessa ja seurataksemme sen mutkailevia polkuja, meidän on välttämättä otettava puheeksi muutamia rakkauden salaisuuksia ja pistäydäytävä makuukamarin esirippujen taakse, ei julkeasti, vaan Trilby'n tavalla, pelästyttämättä Dougal'ia, Jeannie'ta tai ketään, oltava niin häveliäitä kuin meidän jalo ranskankielemme vaatii ja niin rohkeita kuin Gérard'in pensseli on ollut hänen taulussaan "Daphnis ja Chloe." Rouva Jules'in makuukamari oli pyhitetty paikka. Ainoastaan hänellä, hänen miehellään ja hänen kamarineitsyydellään oli pääsy sinne. Rikkaudella en kauniita etuoikeuksia, ja kadehtittavimpia niistä ovat ne, jotka tekevät sille mahdolliseksi kehittää tunteita kaikessa niiden laajuudessa, hedelmöittää niitä tyydyttämällä niiden tuhannet mielijohteet, ympäröidä ne loistolla, joka niitä suurentaa, hyvin valituilla koristuksilla, jotka niitä puhdistavat, ja kaikilla noilla hienouksilla, jotka tekevät ne yhä miellyttävämmiksi. Jos te vihaatte nurmikolla aterioimista ja rumasti tarjottuja ruokia, jos teitä ilahduttaa katsella häikäisevän valkoista damastiliinaa, kullattua pöytäkalustoa, valikoitua porsliinia, runsaasti varustettua kultareunaista pöytää, jota hienot kynttilät valaisevat, ja vaakunoilla koristettujen hopeakansien alla ensiluokkaisen keittiön ihmeitä; niin, ollaksenne johdonmukainen täytyy teidän silloin jättää ullakkokamarit vinttikerroksissa ja hempukat kaduilla; teidän on jätettävä ullakkokamarit, hempukat, sateenvarjot ja päällyskengät ihmisille, jotka maksavat ateriansa kuukausilipuilla; ja sitten teidän on käsitettävä, että rakkaus ylimalkaan ei ilmene täydessä suloudessaan muualla kuin pehmeillä matoilla, marmorisen kattolampun opaalivalossa, äänettömien, silkikankaisten seinien välissä, kullatun uunin edessä, huoneessa, johon ei kuulu naapurien eikä kadun melu, huoneessa, jonka laskosuutimet, esiriput ja poimuilevat akkunaverhot estävät kaiken äänen. Sitten te tarvitsette peilejä, joissa muodot pitävät leikkejään ja jotka heijastavat loppumattomiin sitä naista, jonka te tahtoisitte moninkertaiseksi ja jota rakkaus usein monistaakin; sitten vielä hyvin matalia leposohvia, vuoteen, jonka olemassaolon vain arvaa ikäänkuin jonkin salaisuuden, sitä näkemättä, ja ympäri tätä viehättävää huonetta taljoja paljaiden jalkojen suojaksi, taidokkaasti ripustettujen silkkiuutimien välissä kynttilöitä lasikupujen alla, jotta voisitte minä yön hetkenä tahansa lukea, kukkia, jotka eivät tuota pääkipua, ja liinavaatteita, joiden pehmeys olisi tyydyttänyt Itävallan Annaakin. Rouva Jules oli toteuttanut tämän erinomaisen ohjelman; mutta se ei ollut vielä mitään. Jokainen nainen, jolla on aistia, olisi voinut tehdä samoin, vaikkakin tällaisten asioiden järjestämisessä ilmenee persoonallisuuden leima, joka antaa joka koristeelle, joka yksityiskohdalle jäljentämättömän luonteen. Nykyään, enemmän kuin milloinkaan ennen, hallitsee yksilöllisyyden vimma. Kuta enemmän meidän lakimme pyrkivät mahdollittamaan tasa-arvoisuuteen, sitä kauemmaksi me tavoissamme siitä joudumme. Niinpä rikkaat henkilöt Ranskassa alkavat tulla omavaltaisemmiksi maussaan ja yksityisissä oloissaan, kuin mitä he olivat kolmekymmentä vuotta sitten. Rouva Jules tiesi hyvin, mihin tämä ohjelma häntä velvoitti, ja hän oli kotonansa kaikki järjestänyt sopusointuun tuolla ylellisyydellä, joka niin hyvin sopi rakkaudelle. "Viisitoistasataa markkaa ja Sofiani" tai "rakkaus matalassa majassa", tällaisia puheentapoja kuulee nälkäisiltä ihmisiltä, joita

aluksi kova leipä tyydyttää, mutta jotka, jos he todellakin rakastavat, tulevat herkuttelijoiksi ja lopulta kaipaavat kaikkia keittotaiteen rikkauksia. Rakkaus kammoo työtä ja kurjuutta. Se tahtoo mieluummin kuolla kuin viettää puutteellista elämää. Enimmät tanssiaisista palaavat naiset, kärsimättöminä haluten nukkumaan, heittävät vaatteensa ja kuihtuneet kukkavihkonsa, joiden tuoksu on haihtunut, hujan hajan ympärilleen, He jättävät pienet kenkensä nojatuolin alle, kävelevät laahustavilla puolikengillään, ottavat pois kampansa ja kehittävät irti palmikkonsa ilman vähintäkään huolellisuutta. He eivät lainkaan välitä siitä, että heidän miehensä näkevät kaikki nuo soljet, kaksinkertaiset neulat, taidokkaat hakaset, joilla he pitävät koossa hiustensa tai koristustensa hienoja laitteita. Ei ole mitään salaisuuksia enää, kaikki putoaa silloin maahan puolison nähden, mitään ihomaalia ei tarvita hänen edessään. Kureliivit, joista tavallisesti pidetään tarkkaa huolta, jäävät maahan, jos liaksi uninen kamarineitsyt unohtaa korjata ne pois. Lyhyesti sanottuna, kalanluiset pöyhittimet, kummikankaasta ommellut hihanreiät, petolliset kemputtimet, kähertäjältä ostetut hiukset, sanalla sanoen, koko tuo vääristetty nainen jää makaamaan hajallaan ylt'ympäri. "Disjecta membra poetae", keinotekoinen runous, jota ne, joita varten se on tehty ja muodostettu, niin ihailevat, tuo kaunis nainen on hajoitettu huoneen joka nurkkaan. Haukottelevan puolison rakkaudelle näyttäytyy nyt todellinen vaimo, joka myöskin haukottelee mauttomassa epäjärjestyksessään ja rutistuneessa yömyssyssään, jota eilen on käytetty ja jota huomenna jälleen käytetään.

— Jos te joka ilta, herraseni, toivotte somaa, vasta silitettyä yömyssyä, niin lisätkää minun vaaterahojani.

Sellaista on elämä. Vaimo on aina vanha ja epämiellyttävä miehelleen, mutta aina säteilevä, korea ja kaunistettu toista varten, kaikkien aviomiesten kilpailijaa varten, maailmaa varten, joka panettelee ja parjaa kaikkia naisia. Todellisen rakkauden täyttämänä, sillä rakkaudella on, kuten muillakin olioilla, itsensä säilyttämisvaisto, rouva Jules menetteli kokonaan toisella tavoin ja sai onnensa pysyvistä ilojuhlista tarpeeksi voimaa täyttääkseen nuo pienet velvollisuudet, joita ei koskaan pidä lyödä laimin, sentähden että ne pidentävät rakkautta. Nämä huolellisuudet, nämä velvollisuudet, eivätköhän ne toiselta puolen johdu persoonallisesta arvokkuudesta, joka on omiansa viehättämään? Eikö ne ole hyväilyä, kunnioitusta, jota osoittaa sen johdosta, että tuntee olevansa rakastettu?

Rouva Jules oli kieltänyt mieheltänsä pääsyn huoneeseen, jossa hän riisui tanssipukunsa ja josta hän tuli yöpuvussa, salaperäisesti koristettuna sydämensä salaisia juhlia varten. Saapuessaan makuukamariin, joka aina oli järjestyksessä ja miellyttävä, näki Jules siellä viehättävän, somaan yönuttuun kääriytyneen vaimon, jonka hiukset kiertyivät paksuina palmikkoina pään ympäri, sillä pelkäämättä niiden epäjärjestykseen joutumista hän salli rakkauden sekä nähdä että kosketella niitä; Jules tapasi naisen, joka oli hänelle aina yksinkertaisempi ja kauniimpi kuin maailmalle, naisen, joka oli virkistänyt itsensä kylvyllä ja jonka kaikki keinotekoisuus oli siinä, että hän oli valkeampi kuin liinavaatteensa, raikkaampi kuin virkistävänsä tuoksu, viettelevämpi kuin taitavinkaan rakastajatar, lyhyesti, aina rakastava ja sentähden aina rakastettu. Tämä naistoimien ihmeteltävä ymmärtämys ja käsittely oli Josephinen suuri salaisuus viehättäessään Napoleonia, samoin kuin se kerta oli Cesonian, hänen viehättäessään Cajus Caligulaa, ja Diana Poitiers'in, hänen viehättäessään Henrik II:ta. Mutta jos tämä tuotti runsaita hedelmiä naisille, jotka saattoivat laskea ikäänsä neli- tai viisikymmeninä, mikä ase se olikaan nuoren naisen käsissä! Aviomies alistuu silloin ihastuksella uskollisuutensa onneen.

Astuessaan pukuhuoneeseensa tuon keskustelun jälkeen, joka oli jäädyttänyt hänet pelosta ja joka yhä vielä tuotti hänelle mitä kiihkeintä levottomuutta, rouva Jules pani erikoista huolta yövaatetukseensa. Hän tahtoi tehdä ja hän teki itsensä viehättäväksi. Hän oli vyöttänyt kiinteästi batistikankaisen yönuttunsa, hänen kaulansa oli paljas ja mustat hiukset riippuivat vapaasti hänen pyöreillä hartioillaan; hajuvesikylpy oli antanut hänelle huumaavan tuoksun ja hänen paljaat jalkansa olivat samettitohveleissa. Tietoisena viehätysvoimastaan hän saapui hiljaisin askelin ja asetti kätensä miehensä silmille, jonka hän tapasi ajatuksiin vaipuneena, yönutussa, nojaamassa uunia vasten, jalat sen kynnyksellä. Hän kuiskasi silloin miehensä korvaan, lämmittäen sitä hengityksellään ja purren sitä hampaidensa kärjillä:

— Mitähän te ajattelette, herraseni?

Sitten hän taitavasti syleili miestänsä ja kietoi hänet käsivarsiinsa saadakseen hänet pois pahoista ajatuksista. Naisella, joka rakastaa, on täysi tieto voimastaan, ja kuta hyveellisempi hän on, sitä tehokkaampaa on hänen viehättelynsä.

— Sinua, vastasi mies.

— Minua yksinkö?

— Niin.

— Oh! kylläpä tuo "niin" oli hyvin uskallettua. He laskeutuivat levolle. Nukahtamaisillaan sanoi rouva

Jules itseksseen:

— Herra de Maulincour saa varmasti aikaan jonkun onnettomuuden. Jules on miettiväinen, hajamielinen ja hautoo ajatuksia, joita hän ei minulle sano.

Kello oli noin kolmen tienoissa aamulla, kun rouva Jules heräsi erään aavistuksen takia, joka unessa oli koskettanut hänen sydäntänsä. Hänestä oli kuin olisi hänellä ollut sekä ruumiillinen että henkinen tunne siitä, että hänen miehensä oli poissa. Hän ei tuntenut enää päänsä alla Juleksen käsivartta, tuota käsivartta, jolla hän jo viisi vuotta oli nukkunut onnellisena ja rauhallisena ja joka ei koskaan väsynyt. Oli kuin jokin ääni olisi hänelle sanonut: "Jules kärsii, Jules itkee..." Hän kohotti päätään, nousi istumaan, huomasi miehensä paikan tyhjäksi ja näki hänen istuvan tulen ääressä jalat uunin ristikossa ja pää nojaten suurta nojatuolia vasten. Kyyneleitä oli hänen poskillaan. Vaimo parka hypähti vuoteestaan ja heittäytyi miehensä polviin.

— Jules, mikä sinun on? kärsitkö sinä? Puhu! Puhu! Sano minulle, jos minua rakastat.

Yhdessä hetkessä hän kuiskasi hänelle satoja sanoja, jotka ilmaisivat mitä syvintä rakkautta.

Jules asettui vaimonsa jalkojen juureen, suuteli hänen polviensa, hänen käsiänsä ja vastasi hänelle kyynelten jälleen vuotaessa:

— Rakas Clémence'ni, minä olen hyvin onneton! Se ei ole rakkautta, jos epäilee rakastettuansa, ja sinä olet minun rakastettuni. Minä jumaloin sinua ja kuitenkin epäilen sinua... Ne sanat, jotka tuo mies sanoi minulle tänä iltana, ovat sattuneet sydämeeni; ne ovat jääneet sinne vastoin tahtoani, kukistaakseen minut. Siinä piilee jokin salaisuus. Minä häpeän niitä, mutta sinun selityksesi ei ole minua tyydyttänyt. Minun järkeni heittää tähän asiaan valaistuksen, jonka minun rakkauteni käskee työntämään pois. Se on hirveä taistelu. Saatoinko minä jäädä vuoteeseen ja pidellä sinun päätäsi ja kuitenkin epäillä siinä olevan minulle tuntemattomia ajatuksia? — Oh! minä uskon, minä uskon sinua, huusi hän kiihkeästi, nähdessään vaimonsa surumielisellä hymyllä valmistautuvan puhumaan. Älä sano minulle mitään, älä moiti minua mistään. Yksi ainoa sana sinun huuliltasi tappaisi minut. Ja voisitko sinä sitäpaitsi sanoa minulle mitään, jota minä en olisi jo kolme tuntia sitten itselleni sanonut? Niin, kolme tuntia minä olen ollut tässä ja katsellut, kuinka sinä nukut niin kauniina, ihmeteltyt sinun puhdasta ja tyyntä otsaasi. Oh! olethan sinä aina sanonut minulle kaikki ajatuksesi, eikö niin? Minä yksin olen sinun sielussasi. Sinua tarkastellessani, sinun silmiisi katsoessani näen minä sinussa kaiken. Sinun elämäsi on aina yhtä puhdas kuin sinun katseesi kirkas. Ei, näiden puhdaskatseisten silmien takana ei ole mitään salaisuutta.

Hän kohottautui ja suuteli vaimoansa silmiin.

— Salli minun tunnustaa sinulle, sinä rakas olento, että se, mikä jo viisi vuotta on päivittäin lisännyt minun onneani, oli tieto siitä, ettei sinussa ollut ainoatakaan noista luonnollisista taipumuksista, jotka aina jonkunverran vahingoittavat rakkautta. Sinulla ei ollut sisarta, ei isää, ei äitiä, ei ystävätärtä, ja minä en ollut siis kenenkään yläpuolella enkä alapuolella sinun sydämessäsi: minä olin siellä aivan yksin. Clémence, sano minulle kaikki sydämesi rakkaus, jota sinä niin usein olet minulle sanonut; älä ole minulle vihainen, vaan lohduta minua, minä olen onneton. Minulla on kyllä tuo vihamielinen epäily omallatunnollani, mutta sinulla, sinulla ei ole sydämessäsi mitään, joka sinua polttaisi. Oma rakastettuni, sano, voinko minä näin pysyä sinun lähelläsi? Voisiko kaksi toisiinsa niin läheisesti liittynyttä päätä levätä samalla päänaluksella jos toinen niistä kärsii ja toinen on rauhallinen?... —

Mitä sinä ajattelet? huudahti hän äkkiä nähdessään Clémence'n uneksuvana, hämmästyneenä ja kyynelissä.

— Ajattelen äitiäni, vastasi Clémence vakavalla äänellä. Sinä et voi kuvitella itsellesi, Jules, sitä tuskaa, jota Clémence'si tuntee, kun hän on pakoitettu, kuunnellessaan sinun ääntäsi, joka on hänelle suloisinta musiikkia, ajattelemaan äitinsä viime tervehdystä, tuntiessaan sinun käsiesi hyväilyn muistelemaan kuolevan jäisten käsien juhlallista puserrusta, juuri sinä hetkenä, jolloin sinä ylenpalttisesti tuhlaat minulle rakkaudenosoituksiasi.

Hän kohotti miestänsä, syleili ja puristi häntä hermostuneella voimalla, joka on paljon suurempi kuin miehen voima, suuteli hänen hiuksiansa ja valeli häntä kyynelillään.

— Ah! minä antaisin elävältä hakata itseni palasiksi sinun edestäsi! Sano minulle, että minä teen sinut onnelliseksi, että minä olen sinulle kaunein kaikista naisista, että minä olen sinulle kuin tuhat naista. Mutta sinä olet rakastettu enemmän kuin yksikään mies sitä milloinkaan on ollut. Minä en tiedä mitä sanat "velvollisuus" ja "siveys" merkitsevät. Jules, minä rakastan sinua itsesi tähden, minä olen onnellinen saadessani sinua rakastaa ja minä olen rakastava sinua alati ja yhä enemmän viimeiseen hengenvetooni asti. Minä olen ylpeä rakkaudestani, minä uskon itseni valituksi tuntemaan vain yhtä ainoata tunnetta elämässäni. Mitä minä sinulle nyt sanon, on ehkä kauheaa: minä olen tyytyväinen,

ettei minulla ole lapsia, enkä minä itselleni niitä ollenkaan toivo. Tunnen itseni enemmän puolisoiksi kuin äidiksi. Sano, pelkäätkö sinä vielä? Kuule minua, rakkaani, lupaa minulle, että sinä unohdat, et tätä epäilyksen ja rakkauden hetkeä, mutta tuon hullun sanat. Jules, minä tahdon sitä. Lupaa minulle, ettet ollenkaan katso häneen, etkä mene hänen luoksensa. Minulla on se vakaumus, että jos sinä astut askeleenkaan vielä tässä sekasorrossa, me syöksymme syvyyteen, jossa minä olen hukkuva, mutta sinun nimesi huulillani ja sinun sydämesi sydämessäni. Miksi asetat sinä minut niin korkealle sielussasi ja niin alas todellisuudessa? Sinä, joka annat niin monelle ihmiselle velkaa heidän omaisuuteensa luottaen, sinä et tahdo antaa minulle yhtä epäilystä lahjaksi! Ensimmäisen kerran elämässäsi, jolloin sinä voit osoittaa minulle rajatonta luottamusta, sinä suljet minut pois sydämestäsi! Valitessasi mielipuolen ja minun välillä sinä uskot mielipuolta! Oh! Jules...

Hän pysähtyi, pyyhkäisi pois hiuksensa, jotka olivat valuneet hänen otsalleen ja kaulaansa ja lisäsi särkyneellä äänellä:

— Minä olen sanonut liian paljon, yhden sanan olisi pitänyt riittää. Jos sinun sieluasi ja sinun otsaasi peittää vielä pilvi, olkoonpa se kuinka kevyt tahansa, tiedä se, minä kuolen siitä!

Hän ei voinut pidättää väristystä ja kalpeni.

— Oh! minä tapan tuon miehen, sanoi Jules itsekseen ottaessaan vaimonsa syliinsä ja kantaessaan hänet vuoteeseen. — Nukkukaamme rauhassa, enkelini, sanoi hän, minä olen kaikki unohtanut, vannon sen.

Näihin suloisiin sanoihin, jotka vielä suloisemmin kerrattiin, nukkui Clémence. Nähdessään hänen nukkuneen, sanoi Jules itsekseen:

— Hän on oikeassa; kun rakkaus on näin puhdas, voi yksi epäily sen kuihduttaa. Tälle turmeltumattomalle sielulle, tälle hennolle kukalle on lakastuminen, niin, — se on kuolemaksi.

Kun kahden ihmisen välille, jotka ovat täynnä kiintymystä toisiinsa ja joiden elämä joka silmänräpäys siirtyy toisesta toiseen, on tullut pilvi, niin vaikkakin tuo pilvi haihtuu, se jättää heidän sieluunsa jälkiä kulustaan. Joko tulee rakkaus elävämmäksi, kuten maa on kauniimpi sateen jälkeen, taikka järkytys kaiku vielä kuin etäinen ukkonen kirkkaalla taivaalla; mutta entiseen asemaan palautuminen — se on mahdotonta, rakkauden täytyy joko kasvaa tai vähentyä. Aamiaispöydässä osoittivat herra ja rouva Jules toisilleen tuota huomaavaisuutta, jossa aina on jotain tehtyä. He silmäilivät toisiansa katseilla, joissa oli pakoitettua iloisuutta ja jotka näyttävät syntyvän ponnistelusta koettaa pettää itseänsä. Jules'illa oli epäilyksiä vastoin hänen tahtonsa ja hänen vaimollansa pelonaiheita. Kuitenkin, molemmat he olivat nukkuneet varmoina toisistaan. Johtuiko heidän pakoitettu käytöksensä luottamuksen puutteesta, tuon yökohtauksen muistoista? He eivät tienneet sitä itsekään. Mutta he olivat rakastaneet toisiansa, he rakastivat vielä toisiansa liian puhtaasti, jotta tuon yön samalla kertaa sekä haavoittava että parantava vaikutus olisi voinut olla jättämättä joitakin jälkiä heidän sieluunsa; molemmatkin olivat innokkaita hävittämään niitä ja kilpaillessaan siitä, kuka ensimmäisenä palaisi toisen luo, he eivät voineet olla miettimättä heidän ensimmäisen epäsuoruuksensa alkuaikaa. Rakastuneille sieluille ei tämä merkitse mitään surua ja tuska on heistä vielä kaukana; mutta heissä on jotain murheellista, jota on vaikea kuvata. Jos on olemassa vuorovaikutusta värien ja sielunliikutusten välillä, jos, kuten Locke'n "sokea" on sanonut, tulipunainen väri vaikuttaa kasvoihin samaa kuin torvenpuhallus korvaan, silloin on ehkä luvallista verrata tuota jälkisuruisuutta harmaisiin värituntuihin. Mutta surumielinen rakkaus, rakkaus, jossa vielä on jäljellä todellinen tunne, vaikka sen onnea onkin hetkeksi häiritty, antaa nautintoja, jotka, tuskan ja ilon välillä ollen, ovat aivan uusia. Jules tutki vaimonsa ääntä ja tähysteli hänen katseitaan tuolla nuorekkaalla tunteella, joka häntä oli elähdyttänyt hänen rakkautensa ensi aikoina. Viiden täysin onnellisen vuoden muistot, Clémencen kauneus, hänen rakkautensa teeskentelemätön suoruus hävittivät silloin nopeasti viimeisetkin tuon sietämättömän tuskan jäljet. Tämä aamu oli sunnuntai, päivä, jolloin ei ollut Pörssiä eikä liikeasioita; molemmat puoliset viettivät siis päivän yhdessä tullen toisiansa lähemmäksi enemmän kuin mitä he koskaan ennen olivat olleet, aivan kuin kaksi lasta, jotka pelon hetkellä vaistomaisesti liittyvät yhteen syleillen ja puristautuen toisiinsa. Kahden eläessä saa joskus sattumalta kokea tuollaisia täysin onnellisia päiviä, jotka eivät riipu eilisestä eikä huomista; lakastuvia kukkasia!... Jules ja Clémence nauttivat siitä sydämensä pohjasta, ikäänkuin he olisivat aavistaneet, että tämä oli heidän rakkaudenelämänsä viimeinen päivä. Minkä nimen antaisi tuolle tuntemattomalle voimalle, joka saattaa kulkijan jouduttamaan askeleitaan, ennenkuin lähestyvän myrskyn enteet ovat näkyvissäkään; joka saattaa kuolevan muutamia päiviä ennen loppua säteilemään elämää ja kauneutta ja herättää hänessä mitä hymyilevimpiä suunnitelmia; joka saattaa oppineen vääntämään yölampun korkeammalle, vaikka se valaisee hänet täysin selvästi; joka saattaa äidin pelkäämään liian syvää katsetta, jonka joku terävänäköinen mies heittää hänen lapseensa? Me olemme kaikki tuon vaikutuksen alaisia elämämme suurissa murroksissa; me emme ole vielä antaneet sille nimeä emmekä tutkineet sitä: se on enemmän kuin aavistus eikä kuitenkaan vielä mikään ilmestys.

Kaikki kävi hyvin seuraavaan aamuun asti. Maanantaina Jules Desmarests, jonka tavalliseen aikaansa

piti mennä Pörssiin, ei lähtenyt ulos kysymättä tapansa mukaan vaimoltaan, tahtoiko tämä käyttää hänen vaunujaan.

— En, sanoi rouva Jules, on liian paha ilma ulkona liikkumista varten.

Toden teolla, ulkona satoi virtanaan. Kello oli noin puoli kolme, kun herra Desmarets meni vekselihalliin ja rahastokamariin. Lähtiessään Pörssistä kello neljän aikana hän tapasi herra de Maulincour'in, joka oli häntä siellä odottanut tuolla kuumeisella sitkeydellä, jonka viha ja kosto antavat.

— Herra, minulla on teille tärkeitä asioita ilmoitettavana, sanoi upseeri tarttuen vekselinvälittäjää käsivarresta. Kuulkaahan, minä olen liian suora ihminen turvautuakseni nimettömiin kirjeisiin, jotka häiritsisivät teidän rauhaanne, pidin parempana puhua teille. Olkaa varma siitä, että minä, jollei oma elämäni olisi kysymyksessä, en millään tavalla tahtoisi tunkeutua perheasioihin, vaikkapa minulla olisi oikeuskin siihen.

— Jos se, mitä aiotte minulle sanoa, koskee rouva Desmarets'a, niin pyydän teitä, herra paroni, vaikenemaan.

— Jos minä vaikenen, herra Desmarets, näette te ennen pitkää rouva Jules'in oikeuden edessä syytettyjen penkillä erään rangaistusvangin vieressä. Pitääkö minun yhä vaieta?

Jules kalpeni, mutta hänen kauniit kasvonsa tulivat nopeasti teennäisen rauhallisiksi, hän veti upseerin erääseen pörssin suojakatokseen, jonka edustalla he juuri olivat, ja lausui hänelle äänellä, jota vapisutti syvä sisällinen liikutus:

— Herra, minä kuulen teitä; mutta meille tulee kaksintaistelu elämästä ja kuolemasta, jos...

— Oh! suostun siihen, huudahti herra de Maulincour, tunnen teitä kohtaan mitä suurinta kunnioitusta. Te puhutte kuolemasta, herra? Epäilemättä olette tietämätön siitä, että teidän vaimonne on luultavasti antanut myrkyttää minut lauvantai-iltana. Niin, herra Desmarets, toispäivästä alkaen tapahtuu minussa jotain erikoista; hiukseni nostavat minussa sisäistä kuumetta, ne saattavat aivoni kuolettavaan raukeuteen, ja minä tiedän liiankin hyvin, kuka mies se oli, joka kosketti niitä tanssiaisissa.

Herra de Maulincour kertoi, jättämättä ainoatakaan kohtaa pois, sekä platonisen rakkautensa rouva Jules'ia kohtaan, että ne yksityistapaukset, joilla tämä kertomus alkaa. Jokainen olisi kuunnellut häntä yhtä tarkkaavasti kuin vekselinvälittäjä; mutta rouva Jules'in miehellä oli oikeus olla siitä hämmästyneempi kuin kellään muulla maailmassa. Nyt näyttäytyi hänen luonteensa, hän oli enemmän hämmästynyt kuin masentunut. Tulleena tuomariksi ja vieläpä rakastetulle vaimolleen hän löysi omassa sielussaan tuomarin taipumattomuuden, mutta myöskin tuomarin oikeamielisyyden. Vielä rakastaen hän ajatteli enemmän tuon naisen elämää kuin omaa murtunutta elämäänsä: hän kuunteli, ei omaa tuskaansa, vaan kaukaista ääntä, joka hänelle huusi: "Clémence ei voi valehdella! Minkätähden hän pettäisi sinua?"

— Herra Desmarets, sanoi kaartinupseeri lopettaessaan, koska varmasti tunsin lauvantai-iltana herra de Funcal'issa tuon Ferragus'in, jonka poliisi uskoo kuolleen, lähetin heti ovelan miehen hänen jäljilleen. Palatessani kotiini muistin onnellisen sattuman kautta rouva de Meynardie'n nimen, joka on mainittu vainoojani otaksutun rakastajattaren, Iidan, kirjeessä. Tämän ainoan tiedon avulla on minun lähettini pian saava selon tuosta hämmästyttävästä seikkailusta, sillä hän on taitavampi totuuden ilmisäämisessä kuin poliisi itse.

— Herra paroni, vastasi vekselinvälittäjä, en voi tarpeeksi kiittää teitä luottamuksestanne. Te lupaatte ilmoittaa minulle tiedot, todistajat, minä olen odottava niitä. Minä seuraan rohkeasti totuutta tässä kummallisessa asiassa, mutta sallikaa minun epäillä, siksi kunnes täydellinen varmuus tosiasioiden avulla on saatu. Joka tapauksessa te saatte hyvityksen, sillä teidän täytyy ymmärtää, että sitä tarvitaan meidän välillämme.

Jules palasi kotiinsa.

— Mikä sinun on, sanoi hänen vaimonsa. Sinä olet peloittavan kalpea!

— Siellä on kylmä ilma, sanoi Jules, kävellessään hitain askelin tuossa huoneessa, jossa kaikki kertoi onnesta ja rakkaudesta, tuossa rauhallisessa huoneessa, jossa kuolettava myrsky oli tulossa.

— Sinä et ole ollut ulkona tänään? lausui hän näennäisesti välinpitämättömästi.

Epäilemättä häntä johti tähän kysymykseen viimeinen niistä tuhansista ajatuksista, joita oli huomaamatta syntynyt hänen selvässä, jos kohta luulevaisuuden kiihdyttämässä tajunnassaan.

— En, vastasi rouva Jules teennäisellä suoruudella. Tällöin huomasi Jules vaimonsa pukuhuoneessa muutamia vesipisaroita samettihatussa, jota hänen vaimonsa tapasi aamuisin käyttää. Jules oli kiivas ihminen, mutta samalla hienotunteinen, ja hänestä oli vastenmielistä ottaa vaimoansa valheesta kiinni. Tällaisessa tapauksessa täytyy muutamien ihmisten kesken välien tulla selvitettyiksi koko elämää varten. Nuo vesipisarot olivat Jules'ille valkeutena, joka repeli hänen aivojaan. Hän meni ulos huoneesta, laskeutui portinvartijan asuntoon ja sanoi portinvartijalle, saatuaan varmuuden siitä, että hän oli yksin:

— Fouquereau, viisisataa markkaa elinkorkoa, jos puhut totta, paikkasi menetys, jos minua petät, eikä penniäkään, jos sanot totuuden, mutta puhut kenellekään minun kysymyksestäni ja omasta vastauksestasi.

Hän pysähtyi katsellakseen tarkkaan portinvartijaansa, jonka hän veti akkunan valoon ja sanoi:

— Onko rouva ollut ulkona tänä aamuna?

— Armollinen rouva läksi ulos viisitoista minuuttia vaille kolme ja luulen nähneeni hänen palanneen noin puolituntia sitten.

— Kunniasi kautta, onko se totta?

— On, herra.

— Sinä saat korot, jotka lupasin; mutta, jos sinä puhut kenellekään, niin muista, mitä minä olen sinulle sanonut! Sinä menetät silloin kaikki.

Jules palasi vaimonsa luo.

— Clémence, sanoi hän, minun täytyy hiukan järjestää talouslaskujani, älä pahastu siis kysymyksestä, jonka sinulle teen. Enkö minä ole antanut sinulle vuoden alusta lukien neljäkymmentätuhatta markkaa?

— Enemmän, sanoi rouva Jules. Neljäkymmentäseitsemän.

— Voisitko saada selville, mihin olet ne käyttänyt?

— Tietysti, sanoi hän. Ensinnäkin oli minun maksettava useampia laskuja edelliseltä vuodelta...

— Tällä tavalla en minä saa tietää mitään, sanoi itsekseen Jules, minä alotan huonosti.

Samassa Jules'in kamaripalvelija astui sisään ja jätti hänelle kirjeen, jonka hän muodon vuoksi avasi. Mutta hän luki sen ahmimalla heti kun hänen silmänsä olivat nähneet allekirjoituksen.

"Kunnioitettu herra!

Teidän ja meidän rauhamme tähden olen minä päättänyt kirjoittaa teille, vaikka minulla ei olekaan etua olla tunnettu teille; mutta asemani, ikäni ja onnettomuuden pelko pakoittavat minua pyytämään teidän kärsivällisyyttänne eräässä onnettomassa asiassa, joka meidän huolien alaista perhettämme koettelee. Herra Auguste de Maulincour on muutaman päivän ajan osoittanut henkisen sekaannuksen merkkejä, ja me pelkäämme, että hän voi häiritä teidän onneanne heureillaan, joita hän on meille, tuomioherra de Pamiers'ille ja minulle, ensimmäisen kuumekohtauksen aikana puhunut. Me ilmoitamme siis teille täten hänen sairaudestaan, joka epäilemättä voidaan vielä parantaa; sillä on niin vakava ja tärkeä merkitys perheemme kunnialle ja pojanpoikani tulevaisuudelle, että minä luotan teidän täydelliseen vaitioloonne. Jos tuomioherra de Pamiers ja minä, kunnioitettu herra, olisimme voineet tulla teidän luoksenne, emme olisi vaivanneet teitä kirjeellisesti, olen kuitenkin varma siitä, että te ette kieltäydy täyttämästä pyyntöä, jonka äiti teille tekee, nimittäin, että polttaisitte tämän kirjeen.

Suvaitkaa vastaanottaa vakuutus minun mitä suurimmasta kunnioituksestani.

Paronitar de Maulincour, syntyisin de Rieux."

— Mikä kidutuksien paljous! huudahti Jules.

— Mutta mikä sinun oikein on? sanoi hänen vaimonsa suuren tuskan valtaamana.

— Minä olen tullut niin pitkälle, vastasi Jules, että minä kysyn itseltäni, sinäkö olet antanut lähettää minulle tämän kirjeen epäilyksieni hävittämiseksi, ja hän heitti vaimollensa kirjeen. Käsitä nyt minun tuskani!

— Onneton, sanoi rouva Jules antaen kirjeen pudota maahan, minä surkuttelen häntä, vaikka hän onkin tehnyt minulle paljon pahaa.

— Sinä tiedät, että hän on puhunut minun kanssani?

— Oh! sinä olet mennyt hänen luoksensa huolimatta lupauksestasi, sanoi hän kauhun lyömänä.

— Clémence, meidän rakkautemme on kuoleman vaarassa ja me olemme ulkopuolella kaikkia elämän tavallisia lakeja, jättäkäämme siis pikku arvelut sikseen näin suurten vaarojen aikana. Kuule, sano minulle, miksi sinä menit ulos tänä aamuna? Naiset luulevat olevansa oikeutettuja joskus sanomaan meille pikku valheita. Huvittaahan heitä usein kätkeä meiltä iloja, joita he meille valmistavat. Äsken juuri sinä olet epäilemättä sanonut minulle sanan toisen asemasta, "ei" sanan "kyllä" sanan asemasta.

Hän meni pukuhuoneeseen ja toi sieltä hatun.

— Katsos tässä! En tahdo näytellä Bartoloa [henkilö ranskal. kirjailijan Beaumarchais'n näytelmässä "Sevillan parturi". Suom. muist.], mutta hattusi on pettänyt sinut. Eivätkö nämä läikät ole vesipisaroita? Sinä olet siis ajanut ajurilla ja nämä vesipisarot ovat pudonneet sinun päällesi etsiessäsi vaunuja tai käydessäsi sisälle taloon, jonne olit menossa, tai lähtiessäsi sieltä ulos. Mutta nainen voi lähteä kotoaan hyvin viattomista syistä, vieläpä silloinkin, kun hän on luvannut miehelleen olla sitä tekemättä. Onhan teillä niin monenlaisia syitä muuttaa aikeitanne! Oikut, nehän ovat teidän etuoikeuksianne. Teidän ei tarvitse olla johdonmukaisia. Sinä voit unohtaa jonkun asian, kohteliaisuudenosoituksen, vierailun tai jonkun hyvän työn. Mutta ei mikään estä vaimoa sanomasta miehelleen sitä, mitä hän on tehnyt. Tarvitseeko milloinkaan punastua ystävän edessä? Clémenceni, sinulle ei tässä puhu luulevainen puoliso, vaan rakastaja, ystävä, veli.

Hän heittäytyi intohimoisesti vaimonsa jalkoihin.

— Puhu, älä puolustaaksesi itseäsi, vaan tynnyttääksesi hirveitä kärsimyksiä. Tiedän hyvin, että sinä olet ollut ulkona. Sano, mitä sinä teit, missä sinä kävit?

— Se on totta, Jules, minä olen ollut ulkona, vastasi vaimo muuttuneella äänellä, vaikkakin kasvot rauhallisina. Mutta älä kysy minulta mitään enempää. Odota luottamuksella; muutoin tuotat sinä itsellesi ikuisen katumuksen. Jules, oma Jules'ini, luottamus on rakkauden voima. Tunnustan sinulle, olen tällä hetkellä liian kiihdyksissä voidakseni vastata; mutta minä en ole mikään viekasteleva nainen ja minä rakastan sinua, sinä tiedät sen.

— Huolimatta kaikesta siitä, mikä voi järkyttää miehen uskoa, herättää hänessä luulevaisuutta, sillä minähän en ole ensimmäinen sinun sydämässäsi, minä en ole sinä itse... niin Clémence, minä tahdon mieluummin yhä uskoa sinuun, uskoa sinun ääntäsi ja sinun silmiäsi! Mutta jos sinä petät minua, ansaitisit sinä...

— Oh! tuhat kuolemaa, sanoi rouva Jules keskeyttäen.

— Minä en salaa sinulta ainoatakaan ajatuksistani, mutta sinä, sinä...

— Vaikene! sanoi rouva Jules, onnemme riippuu meidän kumpaisenkin vaitiolosta.

— Ah! minä tahdon tietää kaiken, huudahti mies voimakkaassa vihan puuskassa.

Tällä hetkellä kuului naisen huutoa, ohuen, terävän äänen kirkuna kuului eteishuoneesta molempien puolisoitten korviin asti.

— Minä tulen sisälle, sanon sen! huudettiin. Niin minä tulen sisälle, minä tahdon tavata häntä ja minä olen hänet tapaava.

Jules ja Clémence kiiruhtivat saliin ja pian näkivät he kuinka eteisen ovi väkisin aukeni. Nuori nainen tunkeutui kiivaasti esille kahden palvelijan seuraamana; jotka sanoivat herralleen:

— Armollinen herra, tämä nainen tahtoo tulla sisälle vastoin meidän tahtomme. Hän vastasi meille tietävänsä hyvin, että rouva oli mennyt ulos, mutta että hän oli nähnyt rouvan tulevan kotiin. Hän uhkaa seista talon portilla siksi, kunnes hän on saanut puhutella rouvaa.

— Menkää, sanoi herra Desmarets palvelijoilleen.

— Mitä tahdotte, neiti? lisäsi hän kääntyen tuntemattomaan.

Tämä "neiti" oli naistyyppi, jommoisen vain Pariisissa voi tavata. Se syntyy Pariisissa kuin lika, kuin katukivitus, kuin Seinen vesi, jota kootaan Pariisissa suuriin säiliöihin ja jota koneet tislavat kymmeniä kertoja, ennenkuin se joutuu hiottuihin lasiastioihin, joissa se, entisestä likaisuudestaan vapaana,

kimaltelee kirkkaana ja puhtaana. Tuo naistyyppi on myöskin täysin alkuperäinen luoma. Lukemattomia kertoja maalarin siveltimen, pilakuvittajan hiilen, piirustajan kynän tavoittamana se pakenee kaikkea tutkimusta, koska se kaikissa muodoissaan on yhtä luoksepääsemätön kuin luonto, kuin tämä haaveinen Pariisi. Ainoastaan eräissä olosuhteissa on tuo nainen paheen tahraama, tuhansissa muissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa on hän siitä kaukana. Sitäpaitsi hän ei tuo esille muuta kuin yhden piirteen luonteestaan, sen ainoan, joka hänet saattaa moitteelliseksi: hänen kauniit hyveensä ovat kätkeytyt; lapsellisen häikäilemättömän julkeutensa lukee hän itselleen kunniaksi. Draamoissa ja kirjoissa, jotka ovat kuvanneet häntä kaikessa hänen runollisuudessaan, jää hän epätäydelliseksi; todellinen ja oikea on hän vain omassa kamarissaan, sillä kaikkialla muualla häntä alati joko panetellaan tai imarrellaan. Rikkaana hän tulee paheelliseksi, köyhänä hän pysyy käsittämättömänä. Eikä toisin voi ollakaan! Hänellä on liiaksi paheita ja liiaksi hyviä ominaisuuksia; hän on liian lähellä ylevää jäykistymistä ja häpeällistä naurua; hän on liian kaunis ja liian kammottava; hän on kuin ruumiillistunut Pariisi, jolle hän tuottaa hampaattomia portinvartijattaria, pyykinpesijöitä, lakaisijoita, kerjäläisiä ja joskus julkeita kreivittäriä, ihailtuja näyttelijättäriä, juhlintuja laulajattaria; onpa hän antanut valtakunnalle kaksi puolikuningatartakin. Ken voi tuollaista monimuunnoksista olentoa käsittää? Hän on täydellinen nainen, vähemmän kuin nainen, enemmän kuin nainen. Tuosta avarasta kuvasta ei tapojen maalarin saa esille muuta kuin yksityispiirteitä, kokonaisuutta ja äärettömyyttä. Hän oli pariisilainen hempukka, mutta kaikessa loistossaan; hempukka, joka ajaa vainuissa onnellisena, nuorena, kauniina, raikkaana, mutta hempukka, jolla on kynnet ja sakset, rohkea kuin espanjatar, toraisa kuin tekokaino englannitar, joka vaatii avio-oikeuksiaan, keimaileva kuin suuren maailman nainen, mutta vapaampi ja kaikkeen valmis; todellinen leijona, joka on lähtenyt ulos pienestä asunnostaan, jonka punasista kaliko-utimista, Utrecht'in sametilla päällystetyistä huonekaluista, teepöydästä, maalatuista posliiniastioista, kahdenistuttavasta sohvasta, pienestä samettimatosta, alabasterikellosta ja kynttilälajoista hän on niin usein uneksinut, uneksinut tuosta keltaisesta, haahkanuntuvaisesta huoneesta; lyhyesti, hänessä kuvastuivat kaikki hempukkaelämän ilot: taloudenpitäjätär, entinen hempukka hänkin, mutta viiksillä ja vuohentukalla varustettu, näyttämölippuja, mielin määrin kastanjoita, silkkivaatteita, hattuja tuhlattavaksi, sanalla sanoen kaikkia noita muotiliikkeissä toivottuja onnellisuuksia, paitsi ajoneuvoja, jotka ovat muotiliikkeen mielikuvitusmaailmassa samaa kuin marsalkan sauva sotamiehen unelmissa. Niin, tuolla hempukalla oli kaikki tämä, todellisen rakkauden lahjoja tai kuvitellun. Nuorella naisella, joka seisoi herra ja rouva Jules'in edessä, oli niin matalat kengät, että tuskin näki mustaa juovaa maton ja hänen valkean sukkansa välillä. Nämä kengät, joiden muodon pariisilainen pilakuva niin hyvin esittää, ovat pariisilaisen hempukan erikoinen viehätys; mutta katselija tuntee hänet vielä paremmin siitä huolellisuudesta, jolla hänen vaatteensa sopeutuvat hänen vartalonsa muotoihin, jotka pääsevät selvästi esille. Myöskin tämä tuntematon nainen oli, käyttäksemme ranskalaisen sotamiehen keksimää värikästä ilmaisutapaa, kapaloitu vihreään hameeseen, ja hänen rintahuivinsa ilmaisi hänen yläruumiinsa kauneuden, joka nyt oli täydelleen näkyvässä, sillä hänen kashmirhuivinsa oli pudonnut maahan ja oli vielä ainoastaan molemmista päistään puolittain kiedottuna hänen käsiinsä. Hänen kasvonsa olivat hienot, posket punaiset, iho valkea, silmät loistavat ja harmaat, otsa kaareva ja korkea, hiukset huolellisesti silitetyt, valuen hänen pienen hattunsa alta suurina kiharoina kaulaan asti.

— Nimeni on Iida, herra. Ja jos tuo tuolla on rouva Jules, jolle minun on sallittu puhua, niin tulen minä sanomaan hänelle kaiken, mitä minulla on sydämelläni häntä vastaan. Kun kaikki on näin kunnossa ja saa olla tällaisissa huoneissa kuin teillä on, on hyvin pahoin koettaa ryöstää köyhältä tytöltä mies, jonka kanssa minä olen mennyt henkiseen avioliittoon ja joka puhuu vääryyksiensä hyvittämisestä lupaamalla laillisesti naida minut. Onhan niitä paljon kauniita, nuoria miehiä maailmassa, eikö totta, herra? tyydyttäkseen haaveitaan tarvitsematta tulla minulta ryöstämään vanhaa miestä, joka on minun ainoa onneni. Niin, minulla ei ole mitään kaunista taloa, minulla, minulla on rakkauteni. Minä vihaan kauniita miehiä ja rahaa, minä olen pelkkää sydäntä, ja...

Rouva Jules kääntyi miehensä puoleen: — Salli minun olla enempää kuuntelematta, sanoi hän mennessä huoneeseensa.

— Jos tuo rouva elää teidän kanssanne, olen minä nähtävästi tehnyt tuhmuuden; mutta sitä pahempi, jatkoi Iida. Minkätähden hän käy joka päivä katsomassa herra Ferragus'ta?

— Te petytte, neiti, sanoi Jules suunniltaan joutuneena. Vaimoni on kykenemätön...

— Ah! te olette siis naimisissa, te kaksi! sanoi hempukka hämmästyneenä. Silloin on se vielä pahempaa, eikö totta, herra, että naisella, jolla on onni elää laillisessa avioliitossa, on suhteita sellaisen miehen kanssa kuin Henrik...

— Mitä, Henrik? sanoi Jules tarttuen Iidan käsivarteen ja vieden hänet sivuhuoneeseen, jottei hänen vaimonsa sen enempää kuulisi.

— No, se herra Ferragus...

— Mutta hänhän on kuollut.

— Turhaa puhetta! Minä olin eilen illalla hänen kanssansa Franconissa ja hän saattoi minut takaisin kuten sopikin. Muuten voi teidän rouvanne antaa hänestä teille tietoja. Rouvannehan on ollut hänen luonansa kello kolmen aikaan. Tiedän sen hyvin: olen odottanut häntä kadulla, sittenkun eräs kunnon mies, herra Justin, jonka te ehkä tunnette, pikkunen vanha mies, nyöriiliveissä ja koristuksia kellonvitjoissa, oli minulle ilmoittanut, että minulla oli kilpailijana eräs rouva Jules. Tämä nimi on tekaistujen nimien joukossa hyvin tavallinen. Antakaa anteeksi, että se on teidän, mutta vaikka rouva Jules olisi herttuattarena hovissa, Henrik on niin rikas, että hän voi tyydyttää kaikki rouva Jules'in mieliteot. Asiani on puolustaa omaisuuttani ja minulla on siihen oikeus; sillä minä, minä rakastan Henriikkiä! Se on minun ensimmäinen lempeni, ja kysymyksessä on minun rakkauteni ja tuleva kohtaloni. En pelkää mitään, herra; olen kunniallinen ihminen, en ole milloinkaan valehdellut enkä koskaan keneltäkään mitään varastanut. Vaikka keisarinna olisi minun kilpailijani, minä menisin suoraan hänen luoksensa; ja jos hän ryöstäisi minulta tulevan mieheni, saattaisin minä hyvinkin tappaa hänet niin keisarinna kuin hän onkin, sillä kaikki kauniit naiset ovat toistensa vertaisia, herra...

— Kylliksi, Kylliksi! sanoi Jules. Missä te asutte?

— Corderia-du-Temple kadun 14:nnessä, herra. Iida Gruget, kureliiviompeelijatar, myöskin teidän palvelukseksenne, sillä me teemme paljon myöskin herrojen töitä.

— Ja missä asuu tuo mies, jota te kutsutte Ferragus'iksi?

— Mutta, herra, sanoi hän nyripistäen huuliaan, Ferragus ei ole mikään mies. Hän on herra, rikkaampi teitäkin ehkä. Mutta miksi kysytte minulta hänen osoitettansa, kun vaimonne kerran sen tietää. Ferragus on kieltänyt minua ilmoittamasta sitä. En suinkaan minä ole pakotettu vastaamaan teille?... En ole, Jumalan kiitos, en rippituolissa enkä poliisin edessä ja seuraan ainoastaan omaa tahtoani.

— Mutta jos minä tarjoan teille kaksikymmentä, kolmekymmentä, neljäkymmentätuhatta markkaa siitä, että sanotte, missä herra Ferragus asuu?

— Oh, ohoh, ystäväiseni, anna jo loppua! sanoi hän yhdistäen tähän kummalliseen vastaukseen kansanomaisen liikkeen. Ei ole niin suurta summaa, joka minut saattaisi sitä sanomaan. Saan kunnian sulkeutua suosioonne. Mistä täältä pois mennään?

Jules, joka oli täydelleen masentuneena, salli lidan poistua, ajattelematta häntä sen enempää. Koko maailma näytti vyöryvän hänen jalkojensa alla ja taivas hänen päällänsä särkyvän pirstaleiksi.

— Armollinen herra, päivällinen on valmis, sanoi hänelle hänen kamaripalvelijansa.

Kamaripalvelija ja pöytäpalvelija odottivat ruokasalissa melkein neljännestunnin, mutta heidän isäntäväkensä ei saapunut.

— Armollinen rouva ei syö päivällistä, ilmoitti kamarineitsyt.

— Mikäs nyt on, Josefine? kysyi palvelija.

— En tiedä, vastasi hän. Rouva itkee ja tahtoo asettua levolle. Herralla oli epäilemättä joku rakkaussuhde kaupungilla ja se on tullut ilmi hyvin sopimattomaan aikaan, ymmärrätekös? Minä en tahtoisi vastata rouvamme elämästä. Kaikki miehet ovat niin taitamattomia! Aina he panevat toimeen sellaisia kohtauksia ilman mitään varovaisuutta.

— Eipäs vastasi kamaripalvelija hiljaisella äänellä, se on päinvastoin rouva, joka... te tiedätte jo. Milloin olisikaan herralla aikaa mennä kaupungille, hänellä, joka viiteen vuoteen jo ei ole kotkaan nukkunut muualla kuin rouvansa huoneessa; kello kymmenen menee hän alas työhuoneeseensa ja tulee sieltä ulos vasta kello kaksitoista syödäkseen aamiaista. Hänen elämänsä tunnetaan, se on säännöllistä, rouva sitävastoin lähtee ulos melkein joka päivä kello kolme, mene tiedä mihin.

— Ja herra myöskin, sanoi kamarineitsyt tahtoen puolustaa valtijatartaan.

— Mutta herrahan menee Pörssiin. Nyt olen minä hänelle jo kolme kertaa ilmoittanut, että ruoka on valmista, jatkoi kamaripalvelija pienen äänettömyyden perästä, mutta se oli samaa kuin jos olisi kivelle puhunut.

Jules astui sisään. — Missä on armollinen rouva? kysyi hän.

— Armollinen rouva on levolla, hänellä on pääkipua, vastasi kamarineitsyt tärkeän näköisenä.

Jules sanoi silloin suurella kylmäverisyydellä palvelijoilleen:

— Voitte korjata pois pöydän, minä menen pitämään seuraa armolliselle rouvalle.

Ja hän meni vaimonsa luo, jonka hän löysi itkevänä, mutta tukehduttaen nenäliinaan nyyhkytyksensä.

— Minkätähden te itkette? sanoi Jules. Teidän ei tarvitse peljätä minun puoleltani väkivaltaisuuksia eikä moitteita. Miksi minä kostaisin? Jos te ette ole ollut uskollinen minun rakkaudelleni, johtuu se siitä, että te ette ole ansainnut sitä...

— En ansainnut!

Nämä sanat tulivat kuuluville nyyhkytyksien välillä ja ne lausuttiin sellaisella korostuksella, että niistä olisi heltynyt kuka muu mies tahansa kuin Jules.

— Teidät tappaakseen täytyisi rakastaa enemmän kuin mitä minä ehkä rakastan, pitkitti hän; mutta minulla ei olisi siihen rohkeutta, minä, minä tappaisin itseni ennemmin ja jättäisin teidät onnellenne ja, ja... kenelle?

Hän ei täydentänyt.

— Tappaisit itsesi! huusi Clémence heittäytyen Jules'in jalkoihin ja syleillen hänen polviaan.

Mutta Jules tahtoi päästä vapaaksi tästä syleilystä ja hän pudisteli vaimoansa vetäen hänet aina hänen vuoteeseensa asti.

— Päästäkää minut, sanoi hän.

— En, en, Jules! Jos sinä et enää rakasta minua, kuolen minä. Tahdotko sinä tietää kaikki?

— Tahdon.

Hän nosti ylös vaimonsa, pusersi häntä kiihkeästi, istuutui vuoteen reunalle pitäen häntä polviensa välissä ja katsellen kuivin silmin noita kauniita kasvoja, jotka olivat tulleet tulipunaisiksi ja aivan uivat kyynelissä.

— Puhu siis, jatkoi hän.

Clémencen nyyhkytykset alkoivat uudelleen.

— Ei, se on salaisuus, josta riippuu elämä ja kuolema. Jos minä sen sanoisin, minä... Ei, minä en voi. Armoa, Jules!

— Sinä petät minua yhä,

— Ah! sinä et enää sano minulle "te"! huudahti Clémence. Niin, Jules, sinä voit uskoa, että minä sinua petän, mutta pian saat sinä tietää kaiken.

— Mutta tuo Ferragus, tuo rangaistusvanki, jota sinä käyt tapaamassa, tuo rikosten kautta rikastunut mies, jos hän ei ole sinun, jos sinä et hänelle kuulu...

— Oh! Jules!...

— Sano onko hän sinun tuntematon hyväntekijäsi, onko hän se mies, jota me saamme kiittää omaisuudestamme, kuten jo on kerrottu?

— Kuka on niin sanonut?

— Eräs mies, jonka minä olen surmannut kaksintaistelussa.

— Oh! Jumalani! jo yksi kuollut.

— Jos tuo mies ei ole sinun suojelijasi, jos hän ei anna sinulle kultaa, vaan sinä hänelle, sano, onko hän sinun veljesi?

— Entä, sanoi hän, jos niin olisi? Herra Desmarests pani käsivartensa ristiin.

— Miksi se olisi minulta salattu? jatkoi hän. Te olisitte siis minua pettäneet, äitisi ja sinä? Muutoin, käydäänkö veljen luona joka päivä tai melkein joka päivä, mitä?

Hänen vaimonsa oli pyörtynyt hänen jalkojensa juureen.

— Kuollut, sanoi hän. Ja jos minä sittenkin olisin väärässä?

Hän juoksi soittokellon luo, kutsui Josefinea ja asetti Clémencen vuoteeseen.

— Minä kuolen tästä, sanoi rouva Jules palatessaan tajuntaan.

— Josefine, huusi herra Desmarests, menkää hakemaan herra Desplein'ia. Sitten te menette minun veljeni luokse ja pyydätte häntä tulemaan tänne niin pian kuin mahdollista.

— Minkätähden veljesi? sanoi Clémence. Jules oli jo mennyt ulos.

Ensimmäistä kertaa viiden vuoden kuluessa rouva Jules nukkui yksin vuoteessaan ja oli pakoitettu päästämään lääkärin pyhitettyyn kamariinsa. Kumpainenkin näistä asioista tuotti hänelle suurta tuskaa. Desplein huomasi rouva Julesin hyvin sairaaksi, ei koskaan ollut voimakas mielenliikutus tullut sopimattomampaan aikaan. Hän ei tahtonut kuitenkaan vielä mitään edeltäpäin sanoa, vaan jätti mielipiteensä lausumisen seuraavaan päivään annettuaan muutamia määräyksiä, joita ei kuitenkaan noudatettu, sillä sydämen asiat saattoivat unohtua kaiken ruumiillisen huolenpidon. Aamu koitti eikä Clémence vielä ollut nukkunut. Häntä piti ylhäällä epäselvä puheen sorina keskustelusta, jota jo useampia tunteja oli jatkunut molempien veljesten välillä; mutta seinien paksuus esti häntä eroittamasta ainoatakaan sanaa, josta hän olisi voinut arvata, mitä tuo pitkä neuvottelu koski. Notario Desmarests läksi keskustelun loputtua heti pois. Yön hiljaisuudessa, aistimien ollessa kärsimyksen johdosta erikoisen herkkiä, Clémence saattoi kuulla kynän rapinaa ja kirjoitustoimessa olevan ihmisen koneellisia liikkeitä. Ne, jotka ovat tottuneet valvomaan öisin ja jotka syvässä äänettömyydessä ovat huomanneet erilaisia ääniaaltojen ilmiöitä, tietävät, että usein aivan hiljainen ääni voidaan kuulla samassa paikassa, jossa tasaisesti jatkuvaa hälyä ei voi ollenkaan erottaa. Kello neljän aikana nuo liikkeet taukosivat. Clémence nousi ylös levottomana ja väristen. Sitten, paljasjaloin, ilman aamunuttua ja ajattelematta hiestyneisyyttään ja tilaa, jossa hän oli, vaimo parka meni miehensä huoneen ovelle, joka hänen onnistui äänettömästi avata. Hän näki miehensä, joka kynä kädessä oli nukkunut nojatuoliinsa. Kynttilät paloivat jalustoissaan. Hän lähenei hiljaa ja luki jo valmiiksi sinetöidyn kirjeen päältä: "tämä on minun testamenttini."

Hän polvistui aivan kuin haudan ääressä ja suuteli miehensä kättä; tämä heräsi äkkiä.

— Jules, oma ystäväni, kuolemaantuomituille rikksellisille myönnetään muutamia päiviä, sanoi hän katsoen miestänsä kuumeesta ja rakkaudesta hehkuvin silmin. Sinun viaton vaimosi pyytää sinulta ainoastaan kahta päivää. Jätä minut kaksi päivää vapaaksi, ja... odota! Sitten minä kuolisin onnellisena, ainakin sinä minua surisit.

— Clémence, minä myönnän sen sinulle.

Ja, kun hän suuteli miehensä käsiä sydämensä liikutustulvassa, Jules tämän viattomuuden huudon valtaamana nosti hänet ylös ja suuteli hänen otsaansa, aivan häpeissään, huomattessaan yhä vielä olevansa tuon jalon kauneuden vallassa.

Seuraavana päivänä, muutamia tunteja levättyään, Jules astui vaimonsa kamariin, seuraten koneellisesti tottumustaan nähdä hänet ennen ulosmenoansa. Clémence nukkui. Akkunoiden ylimmistä raoista tunkeva valonsäde lankesi tuon koetellun naisen kasvoihin. Tuskat olivat jo uurtaneet hänen otsansa ja vaalentaneet huulien raikkaan punan. Rakastavan silmä ei voinut pettyä nähdessään muutamia syviä varjoja ja sairaalloisen kalpeuden, joka oli tullut poskien tasaisen värin ja vaalean ihon sijalle, kaksi kirkasta lähdeä, jotka niin välittömästi ilmentivät tuon kauniin sielun tunteet.

— Hän kärsii, sanoi Jules itsekseen. Clémence raukka, suojelkoon Jumala meitä!

Jules suuteli hyvin hellästi häntä otsaan. Hän heräsi, näki miehensä ja ymmärsi kaiken; mutta voimatta puhua, hän tarttui miehensä käteen ja hänen silmänsä täydyivät kyynelillä.

— Olen viaton, sanoi hän ikäänkuin täydenä jotakin unta.

— Aiotko mennä ulos? kysyi Jules.

— En, tunnen itseni liian heikoksi jättääkseni vuoteeni.

— Jos kumminkin muutat aikomustasi, niin odota minun tuloani, sanoi Jules.

Ja hän meni alas portinvartijan luo.

— Fouquereau, te pidätte tarkasti silmällä oveanne, tahdon tietää, ketkä tulevat sisälle taloon ja ketkä lähtevät ulos.

Sitten Jules heittäytyi ajoneuvoihin, ajoi Maulincour'in asuntoon ja kysyi paronia.

— Herra paroni on sairas, sanottiin hänelle. Jules pysyi päätöksessään astua sisälle ja ilmoitti nimensä; herra de Maulincour'in asemesta hän tahtoi tavata tuomioherra tai leskirouvaa. Hän odotti salissa jonkun aikaa vanhaa paronitarta, joka saapui ja ilmoitti, että hänen pojanpoikansa oli liian sairas voidakseen ottaa vastaan.

— Minä tunnen, armollinen rouva, vastasi Jules, hänen sairautensa luonteen kirjeestä, jolla te suvaisitte minua kunnioittaa, ja minä pyydän teitä uskomaan...

— Kirje teille, herra, ja minulta! huudahti leskirouva keskeyttäen hänet; mutta en minä ole kirjoittanut mitään kirjettä. Ja mitä minut on pantu sitten sanomaan, herra, tuossa kirjeessä?

— Armollinen rouva, vastasi Jules, koska minulla oli aikomus jo tänään tulla tervehtimään herra de Maulincour'ia ja jättämään teille tuo kirje, luulin minä voivani saada säilyttää sen, huolimatta toivomuksesta, joka siinä oli lausuttu. Tässä se on.

Leskirouva soitti saadakseen kaksinkertaiset silmälasinsa, ja kun hän oli silmäillyt paperia, ilmaisi hän mitä suurinta hämmästyä.

— Herra Desmarests, sanoi hän, minun kirjoitustani on niin täydellisesti jäljitelty, että, ellei kysymyksessä olisi aivan äskeinen tapahtuma, minä itsekkin voisin tästä pettyä. Pojanpoikani on sairas, se on totta, herra Desmarests; mutta hänen järkensä ei ilmoisna ikinä ole koskaan sekaantunut. Me olemme joutuneet jonkun ilkeän ihmisen pilkan esineeksi; kuitenkin en voi arvata, missä tarkoituksessa tämä julkeus on tehty... Teidän on tultava katsomaan pojanpoikaani ja te saatte nähdä, että hänellä on järki tallella.

Ja hän soitti uudelleen lähettääkseen kysymään, voiko paroni ottaa vastaan herra Desmarests'ia. Palvelija toi myöntävän vastauksen. Jules nousi Auguste de Maulincour'in luo ja tapasi hänet istumassa nojatuolissa uunin vieressä. Ollen liian heikko ylösnoustakseen Jules tervehti häntä alakuloisella liikkeellä; tuomioherra de Pamiers piti paronille seuraa.

— Herra paroni, sanoi Jules, tulen luoksenne eräässä hyvin yksityiskohtaisessa asiassa ja toivoisin senvuoksi saada puhutella teitä kahdenkesken.

— Herra Desmarests, vastasi Auguste, herra suurmestari tietää koko asian ja te voitte puhua ilman pelkoa hänen läsnäollessaan.

— Herra paroni, lausui Jules vakavalla äänellä, te olette järkyttänyt ja melkein hävittänyt minun onneni olematta siihen oikeutettu. Aina siihen hetkeen asti, jolloin me näemme, kumman meistä on pyydetty toiselta tai annettava toiselle hyvitys, on teidän velvollisuutenne auttaa minua sillä hämärällä tiellä, jota kulkemaan te olette minut saattanut. Olen sentähden tullut luoksenne saadakseni tietää, missä tuo salaperäinen olento tällä hetkellä asustaa, tuo mies, jolla on meidän kohtaloihimme niin turmiollinen vaikutus ja jolla näyttää olevan ylikuonnollinen voima käskettävänä. Eilen, tullessani kotiini teidän tunnustuksienne jälkeen, minä sain kirjeen, joka minulla tässä on.

Ja Jules ojensi hänelle väärennetyn kirjeen.

— Tuo Ferragus, tuo Bourignard tai tuo herra de Funcal on demooni! huudahti Maulincour luettuaan sen. Mihin hirvittävään labyrinttiin minä olenkaan astunut? Minne minä kuljen? — Olen ollut väärässä, herra, sanoi hän katsoen Jules'iin; mutta kuolema on varmaankin suurin sovituksista ja minun kuolemani lähestyy. Voitte kysyä minulta, mitä vain tahdotte, olen kokonaan käytettävänä.

— Herra paroni, teidän pitäisi tietää, missä tuo tuntematon asuu, minä tahdon ottaa tästä salaisuudesta selvän, vaikkapa se maksaisi kaiken minun omaisuuteni; ja noin julmaa ja nerokasta vihollista vastassa hetket ovat kalliit.

— Justin on sanova teille kaiken, vastasi paroni.

Nämä sanat saattoivat suurmestarin liikahtamaan nojatuolissaan.

Auguste soitti.

— Justin ei ole talossa, huudahti tuomioherra paljon sanovalla hätäisyydellä.

— Ei tee mitään, sanoi Auguste eloisasti, väkemme tietää missä hän on, nouskoon yksi mies hevosen selkään etsimään häntä. Teidän palvelijannehan on Pariisissa, eikö niin? Hänet siis löydetään.

Suurmestari näytti huomattavasti hämmästyneeltä.

— Justin ei saavu, ystäväni, sanoi vanhus. Hän on kuollut. Olisin tahtonut salata sinulta tämän tapahtuman, mutta...

— Kuollut, huudahti herra de Maulincour, kuollut? Ja koska? ja miten?

— Eilen yöllä. Hän oli mennyt vanhojen ystäviensä kanssa syömään illallista ja oli nähtävästi juonut itsensä päihinsä; hänen ystävänsä, juovuksissa kuten hänkin, jättivät hänet kadulle makaamaan ja suuret vaunut ovat ajaneet hänen ylitsensä...

— Rangaistusvanki on siis osunut. Ensi iskulla hän on tappanut Justinin. Niin suurta onnea hänellä ei ole ollut minun kanssani, hän on ollut pakotettu yrittämään neljä kertaa.

Jules kävi synkäksi ja miettiväiseksi.

— Minä en saa siis tietää mitään, huudahti vekselinvälittäjä pitkän äänettömyyden perästä. Teidän palvelijanne on ehkä syystäkin saanut rangaistuksensa! Onhan hän mennyt määräyksienne ulkopuolelle panetellessaan rouva Desmaret's'a erälle lida nimiselle henkilölle, jonka mustasukkaisuuden hän on herättänyt ja siten usuttanut hänet meitä vastaan.

— Ah! herra, vihassani minä jätin hänelle alttiiksi rouva Jules'in.

— Herra! huudahti Jules kuohahtaen.

— Oh! herra Desmaret's, vastasi upseeri, pyytäen käden liikkeellä hiljaisuutta, nyt olen minä kaikkeen valmis. Te ette voi tehdä enempää kuin mitä on tehty ja te ette voi sanoa minulle mitään, jota minun omatuntoni jo ei olisi minulle sanonut. Odotan tänä aamuna kuuluisinta myrkyllisten aineiden professoria saadakseni tietää kohtaloni. Jos osakseni tulee liian suuria kärsimyksiä, on päätökseni tehty, minä ammun luodin päähäni.

— Te puhutte kuin lapsi, huudahti suurmestari hämmästyneenä kylmäverisyydestä, jolla paroni oli lausunut nuo sanat. Teidän isoäitinne kuolisi surusta.

— Siis, herra, sanoi Jules, ei ole mitään mahdollisuutta saada tietää, missä Pariisin nurkassa tuo harvinainen mies asuu?

— Muistan, herra, vastasi vanhus, kuulleen lausuttavan Justin parolle, että herra de Funcal asuu Portugalin tai Brasilian lähetystössä. Herra de Funcal on aatelismies, joka kuuluu kahteen maahan. Mitä tulee rangaistusvankiin, hän on kuollut ja haudattu. Teidän vainoojanne, kuka hän lieneekin, on mielestäni siksi voimakas, että te voitte ottaa hänet huomioon hänen uudessa muodossaan aina siihen asti, kunnes teillä on keinoja tuhota ja musertaa hänet; mutta menetelkää viisaasti, herraseni. Jos herra de Maulincour olisi seurannut neuvojani, olisi kaikki tämä jäänyt tapahtumatta.

Jules jätti hyvästi kylmästi, mutta kohteliaasti, eikä tiennyt, mitä hänen oli tehtävä löytääkseen Ferragus'in. Astuessaan sisään taloonsa ilmoitti hänen portinvartijansa hänelle, että armollinen rouva oli mennyt ulos viemään kirjettä pikku postin laatikkoon, joka oli Ménars katuja vastapäätä. Jules tunsu itsensä nöyryytetyksi huomattessaan tuon ihmeellisen älykkäisyyden, jolla portinvartija oli ottanut omakseen hänen asiansa, ja tuon taitavuuden, jolla hän keksi keinoja häntä palvellakseen. Alempien palvelusinto ja heidän erikoinen kykynsä asettaa alttiiksi herransa, jotka paljastavat itsensä, oli hänelle tunnettua samoin kuin hän osasi arvostella sen vaaran, että heillä oli tietoa isäntänsä asioista; mutta hän ei ollut voinut pitää yllä persoonallista arvokkuuttaan sillä hetkellä, jolloin hän oli tuntenut itsensä niin masennetuksi. Mikä voitto orjalle vetää herransa, jonka rinnalle hän ei voi kohota, alas omalle tasolle! Jules oli tyly ja ankara. Toinen virhe. Mutta hän kärsi niin kovin. Hänen elämänsä, tähän asti niin suora ja puhdas, joutui nyt kieroille poluille, ja hänen täytyi nyt käyttää viekkautta ja valehdella. Ja Clémence myöskin viekasteli ja valehteli. Tämä hetki oli inhon hetki. Vajonneena katkerien ajatusten syvyyteen Jules pysyi koneellisesti liikkumattomana talonsa ovelta. Epätoivoisten ajatusten valtaan heittäytyen hän tahtoi paeta, jättää Ranskan ja viedä mukanaan omasta rakkaudesta kaikki epävarmuuden harhakuvat. Mutta seuraavalla hetkellä, ollen varma siitä, että Clémencen posttiin viemä kirje oli osoitettu Ferragus'ille, hän mietti keinoja saada haltuunsa vastauksen, jonka tuo salaperäinen olento oli antava. Sitten hän johtui miettimään elämänsä kummallisia sattumia avioliitostansa alkaen ja kysyi itseltään eikö tuo parjaus, jonka hän oli costanut, ollutkin totuus. Lopuksi palautui hän jälleen Ferragus'in vastaukseen ja sanoi itsekseen:

— Mutta tuo mies, niin äärettömän taitava, niin viisas pienimmissäkin toimissaan, tuo mies, joka näkee, joka aavistaa, joka laskee ja arvaa yksin ajatuksemmekin, tuo Ferragus, vastaako hän? Eiköhän hän käytä keinoja, jotka ovat sopusuunnassa hänen voimansa kanssa? Voihan hän lähettää vastauksensa jonkun ovelan lurjuksen kautta, tai ehkäpä jossain korulaatikossa, jota kunniallinen mies kantaa tietämättä sen sisällystä, tai kenkäpaketissa, jonka joku suutari hyvin viattomana jättää vaimolleni. Ehkäpä Clémence ja hän ovat sopineet keskenään?

Ja hän epäili kaikkea, hän kulki olettamuksien suunnattomia kenttiä, rannatonta merta pitkin; sitten, horjuttuaan jonkun aikaa tuhansien ristiriitaisten päätöskien välillä, hän arveli itsensä voimakkaammaksi kotonaan kuin missään muualla ja päätti valvoa talossaan kuin muurahaiskorento kiemurteleavassa hiekkakäytävässään.

— Fouquereau, sanoi hän portinvartijallensa, sano jokaiselle, joka tulee minua tapaamaan, etten ole kotona. Jos joku tahtoo puhua armollisen rouvan kanssa tai tuo hänelle jotain, soita sinä kaksi kertaa. Edelleen on sinun näytettävä minulle kaikki kirjeet, jotka ovat tänne osoitetut, olivatpa ne kenelle tahansa! — Tällä tavoin ajatteli hän noustessaan työhuoneeseensa, joka oli välikerroksessa, minä yllätän mestari Ferragus'in viekkaat juonet. Jos hän lähettää jonkun lähettilään, joka on siksi viekas, että kysyy minua saadakseen tiedon siitä, onko rouva yksin, en minä ainakaan tule petetyksi kuin narri.

Hän asettui työhuoneensa akkunan ääreen, joka oli kadulle päin ja päätti, viimeisessä viekkaudessaan, johon luulevaisuus hänet johti, omissa vaunuissaan lähettää sijastansa ensimmäisen apulaisensa Pörssiin ja hänen mukansa eräälle tutulle vekselinvälittäjälle kirjeen, jossa hän selitti ostonsa ja myyntinsä pyytäen tätä edustajakseen. Hän lykkäsi tärkeimmät vekselitoimensa seuraavaan päivään, ollen täysin välinpitämätön kurssin noususta ja laskusta ja kaikista eurooppalaisista veloista. Ihana rakkauden etuoikeus! Se musertaa kaiken, himmentää kaiken: alttarin, kruunun ja pääkirjat. Kello puoli neljä, hetkellä, jolloin Pörssi on kiivaimmassa prosenttihyvitysten, viimeisten ehtojen, palkintojen, kiinteiden hintojen y.m. tulessa, Jules näki Fouquereaua aivan säteilevänä astuvan työhuoneeseen.

— Armollinen herra, täällä kävi eräs vanha rouva, mutta hienosti puettu, tarkoitan, oikein tuollainen viekas naisihminen. Hän kysyi armollista herraa, näytti harmistuneelta poissaolostanne ja antoi minulle tämän kirjeen vietäväksi armolliselle rouvalle.

Kuumeisen ahdistuksen valtaamana Jules aukaisi kirjeen; mutta hän vajosi pian nojatuoliinsa aivan uupuneena. Koko kirje oli täynnä järjettömyyttä ja sitä lukeakseen täytyi tuntea sen avain. Se oli kirjoitettu salakirjoituksella.

— Saat mennä, Fouquereau.

Portinvartija meni pois.

— Tässä piilee salaisuus, syvempi kuin meri siinä, missä luoti ei tapaa pohjaa. Ah! se on rakkautta, rakkaus yksin on niin terävänäköinen, niin nerokas kuin tuo kirjoittaja. Jumalani! Minä olen tappava Clémencen. Tällä hetkellä pälkähti eräs onnellinen aate hänen päähänsä ja sellaisella voimalla, että hän tunsu itsensä melkein ruumiillisesti valaistuksi. Työllä raskautetun kurjuutensa aikoina, ennen avioliittoansa, Jules oli saanut itsellensä todellisen ystävän eräästä puoli Pemejasta. Se harvinainen hienous, jolla tämä oli kohdellut häveliään, köyhän ystävänsä herkkämielisyyttä, kunnioitus, jolla tämä oli hänet ympäröinyt, jalo kekseliäisyys, jolla tämä oli pakottanut hänet ottamaan osaa rikkauteensa ilman että hänen tarvitsi siitä punastua, kaikki tämä oli lujentanut heidän ystävyystensä. Jacquet pysyi rikkaudesta huolimatta uskollisena Desmaret'slle.

Jacquet, rehellinen, työteliäs, ankaratapainen mies, oli kulkenut hitaasti tietänsä tuossa ministeriössä, jonka palveluksessa samalla kertaa käytetään sekä suurinta konnamaisuutta että suurinta rehellisyyttä. Ulkoasiain ministeriön virkamiehenä hänellä oli hoidettavanaan arkiston vaikein osa. Jacquet oli ministeriössä jonkinlaisena kiiltomatona, joka valaisi määrättyinä hetkinä salaisen kirjeenvaihdon, otti selvän salakirjoituksista ja luokitteli ne. Ollen yläpuolella tavallista porvaria hän saavutti tässä ministeriössä korkeimman paikan, johon alempiarvoiset virkamiehet voivat päästä, ja eli vaatimattomana, onnellisena yksinäisyydestään, joka suojeli häntä kohtalon iskulta ja tyytyväisenä saadessaan suorittaa pienet roponsa isänmaan hyväksi. Kunnallisneuvostoltaan, jonka ikäänkuin synnynnäisenä apulaisena hän toimi, sai hän sanomalehtityyliin kaiken ansaitsemansa kunnioituksen. Hänen asemansa oli parantunut hyvän avioliiton kautta, josta hän sai kiittää Jules'ia. Tuntemattomana isänmaanystävä, mutta tietysti ministeristönsä kannattajana hän tyytyi uuninsa ääressä huokailemaan hallituksen kulkua. Muutoin oli Jacquet avioliitossansa lempeä kuningas, mallikelpoinen puoliso, joka kustansi vaimollensa vuokravaunut käyttämättä koskaan itse niitä. Lopuksi, täydentääksemme kuvaustamme tästä miehestä, joka oli filosofi itse sitä tietämättä, hän ei ollut vielä aavistanut eikä hänen pitänyt koskaan aavistaakaan kaikkia niitä etuja, joita hän asemassaan voi saavuttaa, kun oli vekselinvälittäjän läheisenä ystävä, ja joka aamu tiesi kaikki valtiosalaisuudet. Tämä mies, ylevä samalla tavalla kuin se tuntematon sotamies, joka kuolee, pelastaen Napoleonin huudolla "kuka siellä?" asui ministeriössä.

Kymmenessä minuutissa oli Jules arkistonhoitajan virastossa, Jacquet työnsi hänelle tuolin, asetti hitaasti vihreäsilkkinen silmäsuojustimensa pöydälle, hieroi käsiään, otti tupakkalaatikkonsa, nousi ylös oikoen lapaluitaan, kohotti rintaonteloansa ja sanoi:

— Mikä sattuma tuo teidät tänne, herra Desmarets? Mitä sinä tahdot minulta?

— Jacquet, tarvitsen sinua erään salaisuuden selville saamiseksi, salaisuuden, josta riippuu elämä ja kuolema.

— Se ei koske politiikkaa?

— En kääntyisi silloin sinun puoleesi, saadakseni sen tietää, sanoi Jules. Ei, se on eräs perheasia, johon minä pyydän sinulta mitä syvintä vaitioloa.

— Claude-Joseph Jacquet, mykkä virkansa takia. Etkö sinä minua vielä tunne? sanoi hän nauraen. Vaikeneminen, se on minun osani.

Jules näytti hänelle kirjettä lausuen: — Sinun on luettava minulle tämä vaimolleni osoitettu kirje...

— Pahuksen pahuus, tyhmä juttu, sanoi Jacquet tarkastaen kirjettä kuin kirkonkiskuri rahaksi vaihdettavaa esinettä. Ah! tämä on avainkirje. Odota.

Hän jätti Jules'in yksin työhuoneeseen, mutta palasi pian.

— Hassutusta, ystäväni! tämä on kirjoitettu vanhalla avaimella, jota Portugalin lähettiläs käytti herra de Choiseul'in aikana, silloin kuin jesuiitat karkoitettiin. Kas tässä se on.

Jacquet asetti kirjeen päälle lävistetyn paperin, joka oli säännöllisesti leikeltä aivan kuin joku niistä paperipitseistä, joita leipurit asettavat sokerileivoksiinsa, ja Jules saattoi nyt helposti lukea ne lauseet, jotka jäivät peittymättömiksi:

"Älä ole enää levoton, rakas Clémenceni, meidän onneamme ei ole enää kukaan häiritsevää ja sinun miehesi on luopuva epäluuloistaan. Minä en voi tulla sinua katsomaan. Niin sairas kuin sinä oletkin, sinulla täytyy olla rohkeutta tulla luokseni; etsi, hanki itsellesi voimia; sinä olet löytävä niitä rakkaudestasi. Kiintymykseni sinuun on pakottanut minut kestäämään mitä hirveimmän operatsionin, ja minun on mahdotonta jättää vuodettani. Eilen illalla asetettiin minun niskaani muutamia polttokuulia toisesta hartiasta toiseen ja niiden täytyi saada polttaa koko kauan. Sinä ymmärrät? Mutta minä ajattelin sinua enkä ole liiaksi kärsinyt. Johtaakseni harhaan kaikki Maulincour'in tutkimukset — hän ei ole meitä enää kauvoja vainoava — minä olen jättänyt lähetystön suojelevan katon ja olen nyt turvassa kaikilta etsiskelyiltä Enfants-Rouges kadulla numero 12 erään Etienne Gruget nimisen vanhan vaimon luona. Hän on tuon Iidan äiti, joka saa kalliisti maksaa typerän käyttäytymisensä. Tule sinne huomenna kello yhdeksän aamulla. Minä olen huoneessa, johon päästään ainoastaan sisäportaita myöten. Kysy herra Camuset'a. Huomiseen siis. Minä suutelen otsaasi, rakkaani."

Jacquet silmäsi Jules'ia jonkinlaisella kunnioittavalla kauhistuksella, joka sisälsi todellista osanottoa ja sanoi mielisanansa:

— Pahuksen pahuus! korostaen eri tavalla kummankin sanan.

— Tämä näyttää sinusta selvältä, eikö niin? sanoi Jules. Kuule, minun sydämeni sisimmässä on ääni, joka puolustaa vaimoani ja joka kaikuu luulevaisuuden tuskien ylitse. Huomiseen asti minä saan kärsiä hirvittäväntä kaikista kidutuksista, mutta huomenna vihdoinkin, yhdeksän ja kymmenen välillä, minä saan tietää kaiken ja olla onneton tai onnellinen elämässäni. Ajattele minua, Jacquet.

— Minä tulen luoksesi huomenna kello kahdeksan aamulla. Menemme sinne yhdessä, ja minä odotan sinua, jos tahdot, kadulla. Sinä voit joutua vaaroihin ja tarvitset lähelläsi jonkun uskollisen miehen, joka sinua ymmärtää puolesta sanasta ja jota sinä voit täydellä luottamuksella käyttää. Luota minuun!

— Siinäkin tapauksessa, että tarvitsen apua jonkun surmaamiseen?

— Pahuksen pahuus! sanoi Jacquet kiivaasti, toistaen niin sanoaksemme saman sävelen, minulla on kaksi lasta ja vaimo...

Jules puristi Claude Jacquet'n kättä ja läksi pois. Mutta hän palasi äkkiä.

— Unohdan kirjeen, sanoi hän. Lisäksi on se vielä jälleen sinetillä suljettava.

— Pahuksen pahuus! sinä olet avannut sen ottamatta siitä jäljennöstä; mutta sinetti on onneksi hyvin tasaisesti murtunut. Jätä kirje minulle, minä lähetän sen sinulle osoitteen mukaisesti.

— Mihin aikaan?

— Kello puoli kuusi...

— Jos minä en ole vielä silloin kotona, niin anna se ilman muuta portinvartijalle ja káske hänen jättämään se rouvalle.

— Tahdotko, että tulen huomenna?

— En. Hyvästi.

Jules saapui pian Rotonde-du-Temple torille, jätti sinne ajoneuvonsa ja tuli jalkaisin Enfants-Rouges kadulle, jossa hän tarkasteli rouva Etienne Gruget'n taloa. Siellä oli paljastuva tuo salaisuus, josta riippui niin monen henkilön kohtalo; siellä oli Ferragus ja häneen päätyivät kaikki tuon selkkauksen langat. Rouva Jules'in, hänen puolisonsa ja tuon miehen yhtymä, muodostihan se tämän jo verisen draaman Gordionsolmun, jolta ei ollut puuttuva miekkaakaan katkaisemaan mitä lujimmin toisiinsa kietoutuneet siteet.

Tuo talo oli yksi noita rakennuksia, joista käytetään nimeä "cabajoutis". Tämän hyvin kuvaavan nimen on Pariisin rahvas antanut taloille, jotka ovat paikkaamalla kokoonkyhättyjä. Melkein aina ovat ne alkujaan olleet eristettyjä asumuksia, joita eri omistajat ovat sitten mielensä mukaan yhdistelleet ja niitä järjestänsä suurentaneet; tai alotettuja, hyljättyjä, edelleen rakennettuja ja täydennettyjä taloja; onnettomia taloja, jotka ovat olleet, kuten eräät kansat, monien oikullisten hallitsijasukujen alaisina. Kerrokset yhtävähän kuin akkunatkaan eivät "mallaa oikein yhteen", kaikki ovat epäsoinnussa, yksinpä ulkokeristeetkin. Cabajoutis on pariisilaiselle rakennustaiteelle samaa kuin romuhuone asunnolle, todellinen kaatopaikka, jonne on heitetty sikin sokin mitä erilaisimpia esineitä.

— Rouva Etienne? kysyi Jules portinvartijattarelta.

Tämä portinvartijatar asui suuren portin alla jonkinlaisessa kanahäkissä, pienessä pyörien päälle asetetussa puuhökkkelissä, joka hyvin muistutti niitä pikku taloja, joita poliisi on rakennuttanut kaikkiin ajurien seisomapaikkoihin.

— Mitä? sanoi portinvartijatar jättäen sukan, jota hän kutoi.

Pariisissa sointuvat ne eri ainekset, jotka yhdessä ahtavat leiman jollekin tämän suunnattoman kaupungin osalle, ihmeteltävästi yhteen kokonaisuuteen kanssa. Niinpä portinvartija, ovenvartija, sveitsiläinen tai miksi tuota Pariisi hirviön tärkeätä lihasta kutsuttaneekin, on alati sen korttelin mukainen, johon hän kuuluu, vieläpä usein ruumiillistunut kuva siitä. Joutilaana, koruompeluksilla kirjailtuna, laskee portinvartija korkojaan faubourg Saint-Germain'issa, Chaussée-d'Antin'issa hänellä on mukavuutensa, Pörssin korttelissa hän lukee sanomalehtiä, faubourg Montmartre'ssa hänellä on virka. Prostitueerattujen korttelissa on portinvartijana vanha prostitueerattu; Marais'ssa on portinvartijatar kunniallinen, tiuskea ja oikukas.

Jules'in nähdessään tämä portinvartijatar otti veitsen kohentaakseen lämmitysastiansa melkein sammuneita hiiliä; sitten hän sanoi:

— Te kysytte rouva Etienne'a, tarkoitatteko rouva Etienne Gruget'a?

— Kyllä, sanoi Jules Desmarests melkein harmistuneen näköisenä.

— Häntä, joka tekee koristetöitä?

— Niin.

— Hyvä on, herra, sanoi portinvartijatar tullen ulos häkistään, asettaen kätensä Jules'in käsivarrelle ja johtaen hänet pitkän käytävän päähän, joka oli kaareva kuin kellari, nouskaa vain ylös toisia portaita pihan perällä. Näettekö ikkunoita, joissa on leukoijia, siellä asuu rouva Etienne.

— Kiitoksia, rouva. Luuletteko, että hän on yksin?

— Minkäpä tähden hän ei olisi? Hänhän on leski!

Jules nousi kiireesti hyvin hämärää käytävää, jonka portaat olivat mukuraiset kovettuneesta liasta, jota menijät ja tulijat niihin jättivät. Toisessa kerroksessa hän näki kolme ovea, mutta ei mitään leukoijia. Onneksi yhdellä ovella, öljyisimmällä ja ruskeimmalla noista kolmesta, hän luki liidulla kirjoitetut sanat: "Tida tulee tänä iltana kello yhdeksän."

— Täällä siis, sanoi Jules itseksensä.

Hän veti vanhaa, aivan mustaa soittokellon nuuraa kädensijasta, kuuli rikkoutuneen kellon käheää ääntä ja pienen ahdashenkisen koiran luskutusta. Se tapa, jolla äänet kuuluivat sisältä päin, ilmaisi hänelle, että asunto oli täyteen ahdettu esineitä, jotka tukahuttivat pienimmänkin kaiun, hyvin ominaista huoneille, joissa asuu työläisiä ja köyhiä perheitä, joilta puuttuu tilaa ja ilmaa. Jules etsi

koneellisesti leukoijia ja keksi ne vihdoin erään työntöakkunan ulkoreunalla kahden saastutetun vesirännin välissä. Siellä oli kukkia; siellä kaksi jalkaa pitkä ja kuusi tuumaa leveä puutarha; siellä viljan korsi; siellä koko elämä, mutta myöskin kaikki elämän kurjuudet. Vastapäätä noita näivettyviä kukkia ja ylpeitä viljankorsia valonsäde, ikäänkuin armosta pudoten taivaasta, saattoi näkyviin pölyn, rasvan ja tuon määrittelemättömän, Pariisin hökkeleille ominaisen värin, tuhansia likaisuuksia, jotka reunustivat, vanhentivat ja tahrasivat kosteita seiniä, portaiden madonsyömiä käsipuita, irtautuneita akkunanreunoja ja alkuaan punaisia ovia. Pian käheä yskiminen ja vanhuksille ominainen, vaivaloisesta huopakenkien laahaamisesta syntyvä ääni ilmoittivat Iida Gruget'n äidin tulevan. Tämä vanha nainen avasi oven, astui porrasvälikkөөn, nosti päänsä ja sanoi:

— Ah! sehän on herra Bocquillon. Mutta eihän. Siunatkoon, kuinka te olette herra Bocquillon'in näköinen. Te olette hänen veljensä ehkä. Millä voin teitä palvella? Astukaa sisään toki, herra.

Jules seurasi tätä naista ensimmäiseen huoneeseen ja näki täällä joukottain linnunhäkkeitä, talousesineitä, uuneja, huonekaluja, pieniä saviastioita täynnä rehua ja vettä kissoja ja koiria varten, puukellon, peitteitä, Eisen'in vaskipiirroksia, vanhaa, kokoonkerättyä rautaromua, kaikkea niin sekaisin ja yhdessä mylläkässä että kokonaisuus tarjosi todellakin hyvin kummallisen kuvan. Se oli oikea pariisilainen romuhuone, josta ei puuttunut edes muutamia "Constitutionnelin" numeroltakaan. Jules varovaisuutta noudattaen ei kuunnellut leski Gruget'a, joka hänelle sanoi:

— Astukaa tänne sisään, hyvä herra, niin voitte lämmitellä itseänne.

Peläten Ferragus'in kuulevan Jules kysyi itseltään, eikö olisi parempi päättää asia, jota hän aikoi vanhukselle esittää, tässä ensimmäisessä huoneessa. Eräs kana, joka kaakottaen lensi alas riippuorrelta, veti hänet pois salaisesta mietinnästään. Jules oli tehnyt päätöksensä. Hän siirtyi Iidan äidin kanssa lämmitettyyn huoneeseen, jonne heitä seurasi hengenahdistusta poteva mopsi, myykkä henkilö, joka ryömi vanhan pallin päälle. Rouva Gruget'ssa oli ollut näkyvissä kaikki puoliköyhyyden tyhmyys hänen puhuessaan vieraansa lämmittämistä. Hänen keittopatansa peitti täydelleen kaksi toisistaan erillään kytevää halkoa. Kauha oli maassa, varsi tuhkassa. Uunin reunus, jonka koristuksena oli sinisellä paperilla reunustettuun neliskulmaiseen lasilaatikkoon asetettu Jesuksen vahakuva, oli liinavaatteilla, käämeillä ja muilla nauhanpunomisvälineillä täyteen ahdettu. Jules tarkasteli kaikkia asumuksen huonekaluja uteliaalla mielenkiinnolla ja ilmaisi vasten tahtoaan salaisen tyydytyksensä.

— No, sanokaahan, herra, tahdotteko te ehkä ostaa itsellenne minun huonekalujani? sanoi leski hänelle istuutuen keltaiseen ruokotuoliin, joka näytti olevan hänen pääkortteerinsa.

Hän säilytti siinä nenäliinansa, nuuskarasiansa, kudelmansa, puoleksi perkatut vihannekset, silmälasit, kalenterin, alotettuja livree-nauhoja, rasvaisen korttipelin ja kaksi romaaninidettä, kaikki päällekkäin kasattuina. Tämä huonekalu, jolla istuen tuo vanhus purjehti alaspäin elämän virtaa, muistutti noita kaiken maailman pusseja, joita naiset käyttävät matkoillaan ja joissa on edustettuina melkein koko heidän taloutensa, puolison kuvasta aina Melisse-veteen asti, joka on pyörtymistä varten, sokerileivoksia lapsille ja Englannin laastaria haavoja varten.

Jules tutki kaikkea. Hän katseli tarkkaavasti rouva Gruget'n keltaisia kasvoja, hänen harmaita silmiään ilman kulmakarvoja ja silmäripsiä, hänen autiota suutaan, hänen mustavivahteisia rypyjään, hänen punasta tyllimyyssyönsä vielä punasempine reunustoineen, hänen reikäisiä karttuuninuttujansa, hänen kuluneita toiveleitansa, hänen loppuun palanutta lämmitysastiaansa, hänen pöytänsä lautasineen, silkkitilkkuineen, puuvilla- ja liinatöineen, joiden keskellä kohosi viinipullo. Sitten hän sanoi itsekseen:

— Tällä naisella on joku intohimo, joku salattu pahe, hän on minun. — Rouva, sanoi hän kovalla äänellä ja tehden ymmärtämystä osoittavan merkin, tulin luoksenne tilaamaan nauhoja...

Sitten hän alensi äänensä.

— Minä tiedän, jatkoi hän, että teidän luonanne on eräs tuntematon mies, joka käyttää nimeä Camuset.

Vanhus katsahti häneen äkkiä, näyttämättä ainoatakaan hämmästyksen merkkiä.

— Sanokaa, voiko hän kuulla meitä? Ajatelkaa, että kysymyksessä on teidän onnenne.

— Herra, vastasi vanhus, puhukaa pelkäämättä, minulla ei ole täällä ketään. Mutta jos minulla olisi joku tuolla ylhäällä, olisi hänen mahdollon kuulla teitä.

— Ah! viekas vanhus, hän osaa vastata kaksimielisesti, sanoi itsekseen Jules. Me tulemme sopimaan keskenämme. — Säästäkää itseltänne valehtelemisen vaiva, rouva, sanoi hän. Ja ensiksikin tietäkää, etten tahdo teille mitään pahaa yhtävähän kuin polttoluodeista sairaalle vuokralaisellenne tai

tyttärellenne Iidalle, joka on korsettiompelijatar ja Ferragus'in ystävä. Näette, että olen perillä kaikesta. Olkaa huolehti, minä en ole poliisiväkeä enkä halua mitään, mikä voisi loukata teidän omaatuntoanne. Eräs nuori rouvasihminen tulee tänne huomenna yhdeksän ja kymmenen välillä keskustelemaan tyttärenne ystävän kanssa. Tahdon, että minulla on tilaisuutta nähdä kaikki, kuulla kaikki, olematta nähty tai kuultu. Te järjestätte minulle tämän asian ja palkinnoksi annan teille kaksituhatta markkaa kerta kaikkiaan maksettuna ja kuudensadan markan elinkautisen koron. Notarioni valmistaa teidän luonanne tänä iltana sopimuskirjan; minä jätän hänelle teille tulevat rahat ja hän antaa ne teille huomenna tuon keskustelun jälkeen, jossa minä tahdon olla läsnä ja jonka aikana minä olen saava todisteita teidän luotettavuudestanne.

— Voikohan se ehkä olla vahingoksi tyttärelleni, rakas herra, sanoi vanhus katsellen häntä rauhattoman kissan silmillä.

— Ei lainkaan, rouva hyvä. Mutta muutoin näyttää kuin tyttärenne käyttäytyisi hyvin huonosti teitä kohtaan. Niin rikkaan ja niin mahtavan miehen rakastamana kuin Ferragus on, hänen pitäisi olla helppo tehdä teidät onnellisemmaksi kuin miltä te näytätte.

— Ah! rakas herra, ei edes yhtä vähäistä pääsylippua Ambigu- ja Gaietésnäytäntöihin, joissa tyttäreni saa käydä niin usein kuin tahtoo. Se on kiittämättömyyttä! Tytär, jonka hyväksi minä olen myönyt hopeisen pöytäkalustoni, niin että minä nyt, tässä iässäni, saan syödä saksalaisista tina-astioista maksaakseni hänen opintonsa ja antaakseni hänelle aseman, jossa hän voisi tehdä kultaa, jos vain tahtois. Sillä siinä hän tulee minuun, hän on sukkela kuin keijukainen, se täytyy myöntää. Mutta hän voisi minulle kuitenkin jättää vanhat silkkihameensa, minä kun niin pidän silkkivaatteista. Mutta hänkö niitä antaisi, herra; hän syö viidenkymmenen markan päivällisiä Cadran bleu'ssa, ajaa vaunuissa kuin prinsessa, ja tekee pilkkaa äidistänsä, välittämättä hänestä vähääkään. Jumala paratkoon! Kuinka tylyn nuorison me olemmekaan saattaneet maailmaan, se ei ole meille erikoiseksi kiitokseksi. Tehdä tällaista äidille, herra, joka on hyvä äiti! Sillä minä olen salannut hänen kevytmielisyytensä ja hän on aina saanut olla minun sylissäni, saanut ottaa minulta leivän suusta ja syödä kaikki. Vielä vai, tullaan ja mielitellään teitä ja sanotaan: "Hyvää päivää, äitiseni", ja luullaan sillä kaikki velvollisuudet elämän antajaa kohtaan täytetyiksi. Selvä asia. Mutta hänellä tulee kerran olemaan itsellään lapsia ja hän saa vielä itse nähdä, mitä tuommoinen pahankurinen vesa on, vaikka sitä kaikesta huolimatta rakastetaankin.

— Kuinka! eikö hän tee mitään teidän hyväksenne?

— Ah! mitäkö, ei, herra, en minä sitä ole sanonut; jos hän ei tekisi mitään, olisi se toki jo liian vähän. Hän maksaa asuntoni, antaa minulle puut ja kolmekymmentäkuusi markkaa kuussa... Mutta, herra; pitääkö nyt minun iälläni, viisikymmentäkaksi vuotiaana, silmillä, joita iltasin pakottaa, vielä tehdä työtä? Ja miksi hän ei tahdo minua luoksensa? Olenko minä hänelle häpeäksi? Sanokoon vaan suoraan. Toden totta, hautaan sitä pitäisi mennä noiden lapsivintiöiden vuoksi, jotka kädenkäänteessä teidät unhottavat.

Vanhus veti nenäliinan taskustaan ja sen mukana arpalipun, joka putosi maahan; mutta hän otti sen nopeasti ylös lausuen:

— Kas! sehän on minun verokuittini.

Jules arvasi heti syyn tuohon viisaaseen säästäväisyyteen, jota tämä äiti valitti, ja oli senjohdosta yhä varmempi siitä, että leski Gruget suostuisi tehtyyn ehdotukseen.

— No niin, rouva, sanoi hän, ottakaa siis vastaan se, mitä minä teille tarjoan.

— Te sanoitte, herra, kaksituhatta markkaa puhdasta rahaa ja kuusisataa elinkautiskorkoja?

— Rouva, olen muuttanut mielipidettäni ja tarjoan teille ainoastaan kolmesataa markkaa elinkorkoa. Asia sopii sillä tavoin paremmin yhteen minun etujeni kanssa. Mutta minä annan teille viisituhatta markkaa puhdasta rahaa. Ettekö halua mieluummin niin?

— Kyllä, tietysti, herra.

— Te saatte enemmän mukavuuksia ja voitte ajaa Ambigu-Comique'en, Franconi'in, kaikkialle, mielenne mukaan, vaunuilla.

— Ah! minä en pidä ollenkaan Franconista, koska siellä ei näytellä. Mutta nähkääs, herra, jos minä hyväksyn tarjouksenne, johtuu se siitä, että se on niin edullista lapselleni. Vihdoinkaan minä en olisi hänelle enää rasitukseksi. Pikku raukka, en tahtois sittenkään riistää häneltä hänen mielihalujaan. Nuorison täytyy, saada huvitella, herra! Jos te siis vakuutatte minulle, ettei kukaan joudu minun tähteni kärsimään...

— Ei kukaan, kertasi Jules. Mutta sanokaapas miten aiotte asiassa menetellä?

— Niin, herra, kun minä annan tänä iltana herra Ferragus'ille pienen unikukka-annoksen, nukkuu hän hyvin, tuo rakas mies, ja kyllä hän unta tarvitseekin kärsimyksissään, joita hänellä on niin, että oikein käy sääli. Mutta onkos tuo nyt laitaa, terve ihminen antaa polttaa selkäänsä saadakseen pois kasvojen nykimisen, joka ei häntä vaivaa kuin joka toinen vuosi. Palatakseni asiaamme, minulla on avain naapurittareni huoneustoon, joka on minun asuntoni yläpuolella ja siellä on eräs kamari, joka on sen huoneen vieressä, jossa Ferragus makaa. Naapurittareni on mennyt maalle kymmeneksi päiväksi. Jos nyt tehdään reikä yön aikana väliseinään, voitte te nähdä ja kuulla mielenne mukaan. Minä olen tuttu erään lukkosepän, oikein miellyttävän miehen kanssa, joka kertoo kuin enkeli; hän on kaikessa hiljaisuudessa tekevä sen minulle.

— Tässä sata markkaa hänelle; tulkaa tänä iltana herra Desmarests'n luo, hän on eräs notario, jonka osoite on tässä. Kello yhdeksän on välikirja valmis, mutta... suu lukkoon!

— Niin oikein, juuri kuten sanoitte, suu tukkoon! Näkemiin, herra.

Jules palasi kotiinsa ja oli, varmana siitä, että hän huomenna saisi kaikki tietää, melkein rauhallinen. Saapuessaan löysi hän portinvartijansa luota kirjeen täysin hyvin sineteillä suljettuna.

— Kuinka sinä voit? sanoi hän vaimolleen huolimatta jonkinlaisesta kylmyydestä, joka heidät eroitti.

Sydämen tottumuksista on niin vaikea luopua!

— Jokseenkin hyvin, Jules, vastasi Clémence mielitelevällä äänellä; tahdotko syödä minun kanssani päivällistä?

— Kyllä, vastasi hän ojentaen vaimolleen kirjeen; tämän on Fouquereau jättänyt minulle sinua varten.

Clémence, joka oli kalpea, punastui kovin huomattessaan kirjeen, ja tämä punastuminen synnytti mitä viiltävintä tuskaa hänen puolisossaan.

— Johtuuko punastumisesi ilosta? sanoi hän nauraen, tai ehkä odotuksesta?

— Oh! siihen on monta syytä, sanoi Clémence tarkastaen sinettiä.

— Jätän teidät, rouva.

Ja hän laskeutui työhuoneeseensa, jossa hän kirjoitti veljelleen aikomuksistaan leski Gruget'ille määrätyn elinkoron suhteen. Kun hän palasi, oli hänen päivällisensä valmiina pienellä pöydällä Clémencen vuoteen vieressä, ja Josefina seisoi valmiina tarjoiluun.

— Jos minä olisin ylhäällä, millä ilolla minä sinua palvelisinkaan! sanoi Clémence, kun Josefina oli jättänyt heidät yksin. — Oh! vieläpä polvillani, jatkoi hän, haroen valkeilla käsillään Jules'in tuskaa. Sinä rakas, jalo sydän, sinä olet vast'ikään ollut minua kohtaan niin lempeä, niin hyvä. Luottamuksellasi olet sinä tehnyt minulle enemmän hyvää kuin kaikki maailman lääkärit määräyksineen. Sinun naisellinen hienotunteisuutesi, sillä sinä osaat rakastaa kuin nainen, sinä,... katsos, se on vuotanut kuin palsami minun sieluuni ja tehnyt minut melkein terveeksi. On niin rauhallista olla. Jules, lähennä päätäsi, että minä voin sitä suudella.

Jules ei voinut kieltäytyä syleilemästä Clémenceä. Mutta se ei tapahtunut ilman katumuksen tunteita sydämessä: hän tunsu itsensä pieneksi tämän naisen edessä, jota hän alati koetti uskoa viattomaksi. Clémencessä oli jotain surumielistä iloisuutta. Heikko toivo loisti hänen surunilmeisillä kasvoillaan. He molemmat näyttivät yhtäläillä onnettomilta ollessaan pakotettuja pettämään toinen toistaan. Vielä yksi hellyyden osoitus, ja he olisivat tunnustaneet kaikki toisilleen, voimatta enää vastustaa surujansa.

— Huomenillallako, Clémence?

— Ei, herrani, huomenna päivällä te saatte tietää kaikki, ja te polvistutte vaimonne edessä. Oh! ei, sinun ei tarvitse nöyryyttää itseäsi, sinulle on kaikki annettu anteeksi; sinä et ole väärässä. Katsos: eilen sinä kohtelit minua hyvin kovasti; mutta elämäni ei ehkä olisikaan ollut täydellinen ilman tätä tuskaa, se on varjo, joka on antava taivaallisten päivien sitä kirkkaammin loistaa.

— Sinä lumoat minut, huudahti Jules ja sinä nostat minussa omantunnon tuskia.

— Ystävä raukkani, kohtalo on voimakkaampi kuin me, ja minä en ole myötävaikuttanut kohtalooni. Menen ulos huomenna.

— Mihin aikaan? kysyi Jules.

— Kello puoli kymmenen.

— Clémence, lausui herra Desmarets, ole hyvin varovainen, neuvottele tohtori Desplein'in ja vanhan Haudry'n kanssa.

— Kysyn neuvoa vain sydämeltäni ja rohkeudeltani.

— Jätän sinut vapaaksi, enkä tule luoksesi ennenkuin keskipäivällä.

— Etkö tahtoisi pitää minulle vähän seuraa tänä iltana? En ole enää sairas...

Lopetettuaan toimensa, Jules palasi vaimonsa luo vastustamattoman voiman vetämänä. Hänen intohimonsa oli kaikkia hänen tuskiansa suurempi.

Seuraavana päivänä yhdeksättä käydessä Jules livahti asunnostaan, kiiruhti Enfants-Rouges kadulle, nousi portaita ylös ja soitti leski Gruget'n ovelta.

— Ah! te olette sananne pitävä, tarkka kuin aamurusko. Astukaa sisään vaan, herra, sanoi vanha nauhanpunojatar tuntiessaan hänet. Olen varannut teille kupin kahvia kerman kanssa, siinä tapauksessa, että... jatkoi hän, kun ovi oli suljettu. Ah! todellista kermaa, pikku tilkkanen, jonka minä itse olen nähnyt lypsettävän meijerissä, joka meillä on Enfants-Rouges torilla.

— Kiitoksia, rouva, en tarvitse mitään. Viekää minut...

— Hyvä, hyvä, rakas herra. Tulkaa tätä tietä.

Leski vei Jules'in erääseen kamariin, joka oli hänen oman huoneensa yläpuolella ja näytti hänelle siellä voitokkaan näköisenä erästä reikää, joka oli noin kahden markan rahan suuruinen. Se oli yön aikana tehty paikkaan, joka Ferragus'in kamarissa oli korkeimpien ja hämärimpien seinäpaperikukkien kohdalla. Aukko oli kummassakin huoneessa kaapin yläpuolella, joten lukkosepän tekemä kevyt seinänmurto ei ollut jättänyt mitään jälkiä kummallekaan puolen, ja oli hyvin vaikea huomata hämärässä tuota ampumareikää. Jules oli pakotettu, pysytelläkseen aukon kohdalla ja hyvin nähdäkseen, istumaan väsyttävässä asennossa tikapuilla, joiden tuomisesta leski Gruget oli pitänyt huolta.

— Hänellä on luonaan eräs herra, sanoi vanhus poismennessään.

Jules huomasi todellakin erään miehen, joka sitoi määrättyä lukua haavoja, joita polttaminen oli tehnyt Ferragus'in hartioihin; Jules tunsu hänen päänsä herra de Maulincour'in antaman kuvauksen mukaan.

— Milloin luulet sinä minun paranevan? kysyi Ferragus.

— En tiedä sitä, vastasi tuntematon; mutta lääkärinen lausunnon mukaan täytyy sidettä vielä muuttaa ainakin seitsemän tai kahdeksan kertaa.

— Siis tänä iltana, sanoi Ferragus ojentaen kätensä tuntemattomalle, joka juuri oli saanut asetetuksi viimeisen siteen.

— Tänä iltana, vastasi hän puristaen sydämellisesti Ferragus'in kättä. Tahtoisin nähdä sinut vapaana kärsimyksistäsi.

— Lopultakin, herra de Funcal'in paperit annetaan meille huomenna ja Henri Bourignard on lopullisesti kuollut, sanoi Ferragus. Nuo kaksi turmiollista kirjettä, jotka meille tulivat niin kalliiksi, eivät ole enää olemassa. Minä saan siis jälleen jotain yhteiskunnallista, olen ihminen ihmisten joukossa ja ainakin tuon merimiehen arvoinen, jonka kalat ovat syöneet. Jumala tietää oman edunko vuoksi minä teen itseni kreiviksi!

— Gratien parka, sinä, meidän etevin päämme, meidän rakas veljemme, sinä olet liiton lemmikki, kuten tiedät.

— Hyvästi! pitäkää tarkoin silmällä minun Maulincour'iani.

— Ole huoleti hänestä.

— Hei, markiisi! huusi vanha rangaistusvanki.

— Mitä?

— Iida voi tehdä mitä hyvänsä eilisillan kohtauksen jälkeen. Jos hän on heittäytynyt veteen, en minä häntä varmastikaan ongi sieltä ylös, paremminhan hän silloin säilyttää nimeni salaisuuden, ainoan, joka

hänellä muutoin on; mutta pitääkää hänestä huolta, sillä hän on sittenkin kaikesta huolimatta kelpo tyttö.

— Hyvä.

Tuntematon meni pois. Kymmenen minuutin perästä Jules kuuli, ei ilman kuumeista väristystä, silkkihameelle ominaista kahinaa ja tunki melkein vaimonsa askelten kaiun.

— No, isäni, sanoi Clémence, isä parkani, miten sinä jaksat? Kuinka rohkea sinä olet!

— Tule, lapseni, vastasi Ferragus ojentaen hänelle kätensä. Ja Clémence tarjosi hänelle otsaansa, jota hän suuteli.

— Sano minulle, mikä sinun on, pikku raukka? Mitä uusia suruja...?

— Suruja, isäni! mutta kuoleman tässä on kysymyksessä tyttärelläsi, jota sinä niin rakastat. Kuten minä sinulle eilen kirjoitin, sinun täytyy ehdottomasti löytää päässäsi, joka on niin rikas aatteista, joku keino nähdä minun Jules parkaani ja vieläpä tänään. Jos sinä tietäisit, kuinka hän on ollut hyvä minulle huolimatta näennäisesti niin oikeutetuista epäilyksistään! Isäni, rakkauteni on minun elämäni. Tahdotko sinä nähdä minun kuolevan? Ah! minä olen jo paljon kärsinyt, ja minä tunnen sen, elämäni on vaarassa.

— Kadottaisinko sinut, tyttäreni, sanoi Ferragus, kadottaisinko sinut yhden kurjan pariisilaisen uteliaisuuden kautta! Minä vaikka polttaisin Pariisin. Ah! sinä tiedät, mitä on rakastaja, mutta sinä et tiedä, mitä on isä.

— Isäni, sinä pelästyttät minua katsoessasi minuun noin. Älä aseta rinnakkain kahta niin erilaista tunnetta. Minulla oli puoliso, ennenkuin minä tiesin, että minun isäni eli...

— Jos sinun miehesi on ensimmäisenä suudellut sinun otsaasi, vastasi Ferragus, niin olen minä ensimmäisenä kastellut sitä kyynelillä... Rauhoitu, Clémence, puhu minulle avomielisesti. Minä rakastan sinua kyllin ollakseni onnellinen silloin kun tiedän sinun sitä olevan; vaikkakaan sinun isäsi ei ole juuri mitään sinun sydämessäsi, sillä aikaa kun sinä täytät hänen sydämensä.

— Jumalani, sellaiset sanat tekevät minulle aivan liian hyvää. Sinua täytyy yhä enemmän rakastaa, ja minusta tuntuu kuin minä sillä ryöstäisin jotain Jules'ilta. Mutta, isä hyvä, ajattele kuitenkin, että hän on epätoivoissaan. Mitä minun tulee sanoa hänelle kahden tunnin perästä?

— Lapsi, odottaisinko minä ensin sinun kirjettäsi pelastaakseni sinut vaarasta, joka sinua uhkaa? Ja miten käy niiden, jotka mielivät koskea sinun onneesi tai asettua meidän välillemme. Etkö sinä ole sitten koskaan tuntenut toista kaitselmusta, joka sinun ylitsesi valvoo? Sinä et tiedä, että kaksitoista miestä, täynnä voimaa ja viisautta, pitää vartiota sinun rakkautesi ja sinun elämäsi ympärillä, valmiina kaikkeen teitä suojellakseen? Isäkö, joka antautui kuoleman vaaraan käydessään sinua katsomassa kävelyretkillä, tai tullessaan yöllä äitisi luo sinua ihailemaan pikku vuoteessasi? Isäkö, jolle muisto sinun lapsenhyväilyistäsi yksin antoi voimaa elää hetkellä, jolloin kunnian miehen olisi pitänyt tappaa itsensä pelastuakseen häpeästä? Lyhyesti, minäkö, minä, joka en hengitä muuta kuin sinun suusi kautta, minä, joka en näe kuin sinun silmilläsi, minä, joka en tunne muuta kuin sinun sydämesi kautta, minäkö en puolustaisi leijonan kynsillä, isän sielulla ainoaa omaisuuttani, elämääni, tyttärentäni...? Mutta siitä lähtien kun tuo enkeli kuoli, joka oli sinun äitisi, minä en ole unelmoinut kuin yhtä asiaa, onnea saada tunnustaa sinut tyttärekseksi, sulkea sinut käsivarsiini maan ja taivaan nähden, tappaa rangaistusvangin... (tässä pysähtyi hän hetkiseksi) antaa sinulle isän, jatkoi hän, voida puristaa ilman häpeää miehesi kättä, elää ilman pelkoa teidän sydämässänne, sanoa koko maailmalle sinut nähdessäni: "Tuossa on minun lapseni!" lyhyesti, olla isä niinkuin sitä haluan!

— Oi isäni, minun isäni!

— Monien vaivojen jälkeen, tongittuaan maapallon läpi, sanoi Ferragus puhettaan jatkaen, ystäväni ovat löytäneet minulle ihmisen, jonka minä voin vetää päälleni. Olen muutamien päivien perästä herra de Funcal, portugalilainen kreivi. Sanon sen, rakas tyttäreni, on vähän ihmisiä, joilla minun iässäni on kärsivällisyyttä opetella Portugalin ja Englannin kieliä, joita tuo pahuksen merimies osasi täydelleen.

— Minun rakas isäni!

— Kaikki on otettu huomioon, ja muutamien päivien perästä Hänen Majesteettinsa Johannes VI, Portugalin kuningas, on oleva minun rikostovereitani. Sinä tarvitset vain hiukan kärsivällisyyttä siinä, missä sinun isäsi on tarvinnut paljon. Mutta minulle se lankesi luonnostaan. Mitäpä minä en tekisi palkitakseni sinun uhrautuvaisuuttasi näinä kolmena vuotena. Niin uskollisesti olet sinä tullut lohduttamaan vanhaa isääsi, asettaen onnesi vaaraan!

— Isäni!

Ja Clémence tarttui Ferragus'in käsiin ja suuteli niitä.

— Vielä hiukkasen rohkeutta, Clémence'ni, säilyttäkäämme turmiokas salaisuus loppuun asti. Jules ei ole mikään tavallinen ihminen, mutta kuitenkin, me emme voi tietää, eikö hänen suuri luonteensa ja rajaton rakkautensa käännä halveksumiseksi tytärtä kohtaan, jonka isä on...

— Oh! huudahti Clémence, sinä olet lukenut lapsesi sydäimestä, minulla ei ole muuta pelkoa, lisäksi hän sydäntäsärkevällä äänellä. Se on ajatus, joka jähmetyttää minut. Mutta, isäni, ajatelkaa, että minä olen luvannut lausua hänelle totuuden kahden tunnin kuluttua.

— No hyvä, tyttäreni, sano hänelle, että hän menisi Portugalin lähetystöön katsomaan kreivi de Funcal'ia, sinun isääsi, minä olen siellä.

— Entä herra de Maulincour, joka on puhunut hänelle Ferragus'ista? Jumalani, isäni, pettää, pettää, mikä kidutus!

— Kenelle sinä sen sanot? Mutta vielä muutamia päiviä, eikä ole olemassa ketään ihmistä, joka voisi minua ottaa valheesta kiinni. Muutoin ei herra de Maulincour'in enää pitäisi kyetä muistamaan itseään... Näetkös nyt, hupakko, pyyhi kyöneleesi ja ajattele...

Tällä hetkellä kuului hirvittävä huuto siitä huoneesta, jossa herra Jules Desmarests oli:

— Tyttäreni, tytär parkani!

Tämä huuto tunki kaapin yläpuolella olevasta pienestä aukosta ja saattoi Ferragus'in ja rouva Jules'in pelon valtaan.

— Mene katsomaan, mitä se on, Clémence! Clémence laskeutui nopeasti alas pieniä portaita myöten, tapasi rouva Gruget'n huoneuston oven selkoselällään, kuuli huutoja ylemmästä kerroksesta, nousi portaita ylös ja saapui nyyhkytyksistä syntyneen melun johtamana, aina tuohon onnettomaan kamariin, josta, ennenkuin hän astui sisään, hänen korvaansa kuuluivat seuraavat sanat:

— Te, herra, kuvitteluinenne olette syypää hänen kuolemaansa.

— Olkaa vaiti, onneton, sanoi Jules asettaen nenäliinansa rouva Gruget'n suun päälle, tämän huutaessa:

— Murhamiehiä! auttakaa!

Tällä hetkellä Clémence astui sisään, näki miehensä, päästi huudon ja pakeni.

— Kuka pelastaa tyttäreni? kysyi leski Gruget pitkän hiljaisuuden jälkeen. Te olette tappanut hänet!

— Ja millä tavalla? kysyi Jules koneellisesti, tyrmistyneenä siitä, että hänen vaimonsa oli tuntenut hänet.

— Lukekaa, herra, huusi vanhus kyöneleitä vuodattaen. Onko korkoja, jotka voisivat antaa lohdutusta tästä!

"Hyvästi, äitini! jätän sinulle kaikki, mitä minulla on. Pyydän sinulta anteeks virheitäni ja viimeistä murhetta, jonka sinulle tuotan lopettaissani elämäni. Henrik, jota minä rakastan enempi kuin itseäni, on sanonu minulle, että minä olen hänen onnettomuutensa, ja koska hän on työntäny minun luotaan ja että minä olen kadottanu kaikki oman talouden toivon, minä hukutan itseni. Menen Neuilly'n yläpuolelle, jottei minua panna ruumiintarkastushuoneeseen. Jos Henrik ei minua sen jälkeen enää vihaa, kun minä olen rankaissu itseni kuolemalla, pyydä että hän antaisi haudata köyhän tytön, jonka sydän ei ole lyöny muuta kun hälle, ja että hän antaisi minulle anteeks, sillä minä olen ollu väärässä, sekottaissani itseni siihen, mikä ei minulle kuulu. Sido hyvästi hänen palohaavojansa. Kuinka hän on kärsinny, tuo aarre parka. Mutta minulla on itseni hävittämiseks se rohkeus, jolla hän on polttanu itseänsä. Anna kantaa valmiit korsetit tilaajilleni. Ja rukoile Jumalaa tyttäresi puolesta. Iida."

— Viekää tämä kirje herra de Funcal'ille, hänelle, joka on tuolla. Jos vielä on aikaa, on hän ainoa, joka voi pelastaa tyttärenne.

Ja Jules hävisi, juosten pois kuin mies, joka on tehnyt rikoksen. Hänen jalkansa vapisivat. Verivirrat, kuumemmat ja vuolaammat kuin milloinkaan ennen hänen elämässään, täyttivät hänen laajentuneen sydämensä ja työntyivät sieltä pois tavattomalla voimalla. Mitä ristiriitaisimmat ajatukset taistelivat hänen mielessään, ja kuitenkin yksi ajatus hallitsi kaikkia muita. Hän ei ollut menetellyt rehellisesti sitä

kohtaan, jota hän enimmin rakasti, ja hänen oli mahdotonta tyydyttää omaatuntoansa, jonka ääni, rikoksesta suurentuneena, sointui yhteen hänen rakkautensa sisäisten huutojen kanssa noina epäilyksen hirveimpinä hetkinä, jotka äskettäin olivat häntä järjestyttäneet. Suuren osan päivää harhaili hän Pariisissa rohkenematta palata kotiinsa. Tuota oikeamielistä miestä värisytti kohdata väärinymmärretyn vaimonsa viaton otsa. Rikokset riippuvat omantunnon puhtaudesta, ja teko, joka jollekin sydämelle tuskin tuntuu rikokselta, saa muutamissa puhtaissa sieluissa rikoksen luonteen. Eikö sanalla puhtaus ole todellakin taivaallinen merkitys? Ja eikö pieninkin tahra neitseen valkeassa vaatteessa tunnu yhtä alhaiselta kuin kerjäläisen ryysyt. Näiden molempien asioiden ainoana eroituksena on vaan se, mikä erottaa onnettomuuden rikoksesta. Jumala ei mittaa koskaan katumusta, hän ei erota sitä, ja hänen edessään tarvitaan tahran poistamiseksi katumusta yhtä paljon kuin kokonaisen elämän unhottamiseksi vaaditaan. Nämä ajatukset painoivat koko voimallaan Jules'ia, sillä intohimot ovat yhtä anteeksiantamattomia kuin ihmislait, ja ne ajattelevat oikeammin: nojautuvathan ne niille itselle ominaiseen omaantuntoon, joka on yhtä erehtymätön kuin vaisto. Jules astui kotiinsa kalpeana, vääryydetunnon musertamana, mutta siitä huolimatta iloiten vaimonsa viattomuudesta. Vapisten meni hän vaimonsa huoneeseen; Clémence oli vuoteessa, hänellä oli kuumetta, Jules istuutui hänen vuoteensa viereen, otti hänen kätensä, suuteli sitä ja peitti sen kyynelillä.

— Rakas enkeli, sanoi Jules, kun he olivat yksin, tämä on katumusta.

— Ja minkä johdosta? kysyi Clémence. Sanoessaan nämä sanat hän käänsi päänsä tyynyllä, sulki silmänsä ja pysyi liikkumattomana, salaten kärsimyksiään, jottei hänen miehensä peljästyisi: äidin hienotunteisuutta, enkelin hienotunteisuutta. Noihin sanoihin sisältyi vaimo kokonaan. Äänettömyys kesti kauan. Jules, luullen Clémence'n nukkuneen, läksi tiedustelemaan Josefinelta hänen valtiijattarensa vointia.

— Armollinen rouva tuli kotiin puolikuolleen. Me lähetimme hakemaan herra Haudry'a.

— Onko hän saapunut? mitä hän on sanonut?

— Ei mitään, herra. Hän ei näyttänyt tyytyväiseltä ja määräsi, ettei ketään saa laskea armollisen rouvan luo, paitsi hoitajatarta, ja hän sanoi tulevansa jälleen illalla.

Jules meni hiljaa vaimonsa luo, asettui nojatuoliin ja jäi vuoteen eteen liikkumattomana, silmät kiinnitettynä Clémence'n silmiin. Kun Clémence nosti silmäluomensa, näki hän heti Jules'in ja noiden tuskaisten silmäripsien välistä suuntautui hellä katse, täynnä rakkautta, vapaa moitteesta ja katkeruudesta, katse, joka tunki kuin tulinuoli puolison sydämeen, jolle jalolla tavalla oli annettu anteeksi ja joka yhä vielä oli sen olennon rakastama, jonka hän oli tappanut. Kuolema oli heidän välillensä aavistuksena, joka samalla tavalla kosketti kumpaakin heistä. Heidän katseensa yhtyivät samassa tuskassa, kuten ne kerta olivat yhtyneet samassa rakkaudessa, tasan tunnetussa ja tasan jaetussa. Ei mitään kysymyksiä, mutta kauhistava varmuus. Vaimolla täydellinen jalomielisyys; miehellä hirveät omantunnontuskat; sitten kummankin sielussa sama ratkaisun tajunta, sama kohtalon tunne.

Eräänä hetkenä Jules, luullen vaimonsa nukkuneen, suuteli häntä kevyesti otsalle ja sanoi, katseltuaan häntä pitkän aikaa:

— Jumalani, salli minun pitää tämä enkeli vielä kyllin kauan, jotta minä itse voin sovittaa vääryyteni pitkällä jumaloimisella... Tyttärenä hän oli ylevä; naisena, mikä sana voisikaan sitä ilmaista?

Clémence aukaisi silmänsä; ne olivat täynnä kyyneleitä.

— Sinä teet minulle pahaa, sanoi hän heikolla äänellä.

Ilta oli kulunut jo pitkälle, tohtori Haudry tuli ja pyysi puolisoa vetäytymään pois hänen vierailunsa ajaksi. Kun hän meni pois, ei Jules tehnyt hänelle ainoatakaan kysymystä; hänen liikkeensä oli selvittänyt Jules'ille kaiken.

— Kutsukaa neuvotteluun ne virkaveljistäni, joihin enimmin luotatte, minä voin olla väärässä.

— Mutta, tohtori, sanokaa minulle totuus. Minä olen mies, minä voin sen kuulla; ja minulle on muutoin hyvin tärkeää tietää se, järjestääkseni muutamia asioita...

— Rouva Jules'in sielu on kuolettavasti satutettu, vastasi lääkäri. Kysymyksessä on pitkälle kehittynyt hermosairaus, joka häiritsee hänen jo itsessään sangen vaarallista ruumiillista tilaansa, mutta joka on kääntynyt vielä uhkaavammaksi varomattomuuksien johdosta: hän on noussut yöllä ylös paljain jaloin ja mennyt ulos vastoin kieltoani, eilen jalkaisin, tänään ajoneuvoissa. Hän on tahtonut tappaa itsensä. Kuitenkaan minun lausuntoni ei ole peruuttamaton, hänessä on nuoruutta, hämmästyttävää hermoston voimakkuutta... Voisi panna kaikki alttiiksi käyttämällä jotain voimakasta vastavaikutusta, mutta minä en ottaisi sitä määrätäkseni, en edes kehottaisi siihen, ja neuvottelussa minä vastustaisin sen

käyttämistä.

Jules astui sisään vaimonsa luo. Yksitoista päivää ja yksitoista yötä pysyi hän vaimonsa vuoteen ääressä, nukkuen ainoastaan päivisin, pää nojautuen vuoteen jalkopäähän. Ei milloinkaan ole kukaan ihminen vienyt pitemmälle huolenpidon intoilua ja uhrautuvaisuuden kunnianhimoa kuin Jules. Hän ei kärsinyt vaimollensa tehtävän pienintäkään palvelusta; hän piti vaimoansa alati kädestä ja näytti siten tahtovan vuodattaa häneen elämää. Oli epävarmoja aikoja, pettäviä iloja, hyviä päiviä, parantumista, ratkaisevia käännteitä ja lopuksi kuoleman kauhea horjuminen, kuoleman, joka epäröi, joka häilyy, mutta joka osuu päämääräänsä. Rouva Jules'illa oli alati voimia hymyillä miehelleen; hän surkutteli miestänsä tietäen, että tämä pian olisi yksin. Se oli kaksinkertaista kuolinkamppailua, elämän ja rakkauden; mutta elämä kulki pois ja rakkaus kasvoi. Tuli eräs kauhea yö, jolloin Clémence tunsi tuota kuumeista mielen nousua, joka nuorissa ihmisissä aina käy kuoleman edellä. Hän puhui onnellisesta rakkaudestaan, isästään, hän kertoi tunnustuksista, joita hänen äitinsä kuolinvuoteellaan oli tehnyt, ja velvollisuuksista, joita hänen äitinsä oli hänelle asettanut. Hän taisteli, ei elämänsä, mutta rakkautensa puolesta, jota hän ei tahtonut jättää.

— Suokoon jumala, sanoi hän, ettei Jules huomaisi, että tahtoisin hänen kuolevan kanssani.

Jules, joka ei enää voinut kestää tätä näkyä, oli tällöin viereisessä huoneessa, eikä kuullut näitä toivomuksia, jotka hän olisi toteuttanut.

Kun käännekohta oli ohitse, voimistui rouva Jules jälleen. Seuraavana päivänä hän oli taas kaunis, tyyni; hän keskusteli, hänellä oli toivoa, hän koristi itseänsä, kuten sairaat koristavat. Sitten hän tahtoi olla yksin koko päivän ja sai miehensä menemään pois rukoilemalla häntä niin hartaasti, että hänen rukouksensa täytettiin, kuten täytetään lasten pyyntöjä. Sitäpaitsi Jules tarvitsi tätä päivää. Hän meni herra de Maulincour'in luo vaatimaan häneltä tuota kuoleman taistelua, josta he jonkun aikaa sitten olivat sopineet. Hän ei päässyt ilman suuria vaikeuksia onnettomuutensa aiheuttajan luo; mutta kuullessaan, että oli kysymys kunnia-asiasta, tuomioherra mukautui niihin muodollisuuksiin, jotka aina olivat hänen elämänsä hallinneet, ja vei Jules'in paronin luo. Herra Desmarets etsi paroni de Maulincour'ia.

— Oh! hänhän se on, sanoi suurmestari osoittaen miestä, joka istui nojatuolissa uunin ääressä.

— Kuka? Jules? sanoi kuoleva murtuneella äänellä. Auguste oli kadottanut ainoan kyvyn, josta me henkisesti elämme, muistin. Herra Desmarets peräytyi kauhistuen tätä näkyä. Hän ei voinut enää tuntea hienoa, nuorta miestä tuossa oliossa, jolle, Bossuet'n sanaa käyttäen, kielissä ei ollut mitään nimeä. Se oli todenteolla valkoihiuksinen ruumis, jossa luita töintuskin peitti ryppyinen, kuivunut ja kurtistunut nahka; silmät olivat valkeat ja elottomat; suu oli kammottavasti puoleksi auki, kuten hulluilla tai elostelijoilla, jotka ovat irstailuihinsa kuolleet. Ei mitään ymmärryksen jälkeä ollut enää hänen otsallaan eikä ainoassakaan hänen kasvojensa piirteessä, yhtä vähän kuin punaa hänen veltostuneessa lihastossaan tai jotain merkkejä verenkierrosta. Lyhyesti, hän oli kutistunut, riutunut ihminen, samalla asteella kuin nuo museoissa säilytetyt hirviöt, jotka uivat väkiviinapulloissa. Jules luuli näkevänsä näiden kasvojen yläpuolella Ferragus'in hirvittävän pään, ja tämä täydellinen kosto poisti hänen vihansa. Aviomies tunsi sydämessään sääliä nähdessään tuon epämääräisen jäännöksen siitä, mikä joku aika sitten oli ollut nuori mies.

— Kaksintaistelu on suoritettu, sanoi tuomioherra.

— Herra paroni on tappanut jo monta ihmistä, huudahti Jules tuskallisesti.

— Ja hyvinkin rakkaita henkilöitä, lisäsi vanhus. Hänen isoäitinsä kuolee surusta, ja minä luultavasti seuraan häntä hautaan.

Tuon käynnin jälkeisenä päivänä huononi rouva Jules'in tila hetki hetkeltä. Hän käytti hyväkseen satunnaista voimien jäännöstä ottaakseen tyynynsä alta kirjeen, ojensi sen eloisasti Jules'ille ja teki hänelle helposti ymmärrettävän merkin: Clémence tahtoi suudelmassa antaa hänelle viimeisen elämänhenkäyksensä, hän otti sen, ja Clémence kuoli. Jules kaatui maahan puolikuolleena ja vietiin veljensä luo. Kun hän täällä kyyneleitä vuodattaen ja epätoivoisena valitti edellisen päivän poissaoloaan, ilmaisi veli hänelle, että se oli ollut Clémence'n harras toivomus. Hän ei ollut tahtonut, että Jules olisi ollut läsnä tuossa uskonnollisessa toimituksessa, joka on niin hirveä rakastaville sydämille, ja jota kirkko käyttää antaessaan kuoleville viimeiset sakramentit.

— Sinä et olisi sitä kestänyt, sanoi veli hänelle. En itsekään voinut kestää tuota näkyä, ja kaikki väkesi oli kyyneleissä. Clémence oli kuin pyhimys. Hän oli koonnut voimia itselleen sanoakseen meille jäähyväisensä, ja tuo ääni, viimeisen kerran kuultuna, repi sydäntä. Kun hän pyysi anteeksi suruja, joita hän vasten tahtoaan oli ehkä tuottanut niille, jotka olivat häntä palvelleet, oli syntynyt nyyhkytysten katkaisema valitus, valitus...

Hän tahtoi olla yksin lukeakseen tuon naisen viimeiset ajatukset, hänen, jota maailma oli ihailnut ja joka oli kulkenut sen läpi kuin kukkanen:

"Rakastettuni, tämä on minun testamenttini. Miksi ei voisi tehdä testamenttia sydämen aarteista, kuten kaikesta muustakin omaisuudesta? Rakkauteni, sehän on kaikki minun omaisuuteni. En tahdo käsitellä tässä muuta kuin rakkauttani: siinä oli sinun Clémence'si kaikki omaisuus ja kaikki se, mitä hän kuollessaan voi sinulle jättää. Jules, minä olen vielä rakastettu, minä kuolen onnellisena. Lääkärit selittävät minun kuolemani omalla tavallaan; minä yksin tiedän sen todellisen syyn. Minä sanon sen sinulle, niin tuskallista kuin se ehkä voikin sinulle olla. Minä en tahtoisi viedä mukani sydämessäni, joka on yksin sinun, mitään salaisuutta, jota ei sinulle vielä olisi sanottu, kun minä nyt kuolen välttämättömän vaikenemisen uhrina.

Jules, minut on elättänyt ja kasvattanut mitä syvimmissä yksinäisyydessä, kaukana maailman paheista ja valheista, rakastettava nainen, jonka sinä olet tuntenut. Yhteiskunta on antanut tunnustuksensa niille ominaisuuksille, joiden kautta nainen sitä miellyttää; mutta minä, minä olen salaisuudessa omistanut taivaallisen sielun ja minä olen saanut rakastaa äitiä, joka teki minun lapsuuteni ajan iloksi ilman katkeruutta, ja minä tiesin hyvin, miksi minä häntä rakastin. Eikö se ollut kaksinverroin rakastamista. Niin, minä rakastin häntä, minä pelkäsin häntä, minä kunnioitin häntä, mutta ei mikään painanut minun sydäntäni, ei kunnioitus eikä pelko. Minä olin kaikki hänelle ja hän oli kaikki minulle. Yhdeksäntoista täysin onnellisen ja huolettoman vuoden aikana minun sieluni, yksin keskellä maailmaa, joka kohisi minun ympärilläni, ei ole heijastanut muuta kuin puhtainta kuvaa, minun äitiäni, ja minun sydämeni ei lyönyt muuta kuin hänen kauttansa ja hänelle. Minä olin hyvin hurskas ja minusta oli mieluista pysyä puhtaana Jumalan edessä. Minun äitini kehitti minussa kaikkia jaloja ja yleviä tunteita. Ah! minä iloitsen tunnustaessani sinulle, Jules, minä tiedän nyt, että minä olen ollut nuori tyttö ja että minä olen tullut sinun luoksesi neitseenä sydämeltäni. Kun minä jätin tämän syvän yksinäisyyden, kun minä ensi kertaa sidoin hiukseni, koristaen ne mantelikukkien seppeleellä, kun minä kauniisti sovitin valkeaan hameeseeni muutamia silkkinauhoja ajatellen maailmaa, jonne minä olin menossa ja jota minä olin utelias näkemään; katsos, Jules, tähän viattomaan ja vaatimattomaan keimailuun ryhdyin minä sinun tähtesi, sillä astuessani maailmaan minä näin ensiksi sinut. Minä huomasin sinun kasvosi, jotka erosivat kaikista muista; sinun olemuksesi miellytti minua; sinun äänesi ja sinun tapasi synnyttivät minussa onnellisia aavistuksia; ja kun sinä saavuit, kun sinä minulle puhuit punastuen, kun sinun äänesi vapisi, tuo hetki antoi minulle muistoja, joista minun sydämeni vavahtaa vielä nyt sinulle kirjoittaessani, kun minä ajattelen sitä viimeistä kertaa. Meidän rakkautemme oli aluksi mitä elävintä myötätuntoisuutta, mutta se tuli pian molemmin puolin ilmi ja sitten heti myöskin jaetuksi, kuten me siitä lähtien olemme tasan saaneet tuntea lukemattomia iloja. Siitä saakka minun äitini oli enää vain toinen minun sydämessäni. Sanoin sen hänelle ja hän hymyili, tuo jalo nainen! Sitten minä olen ollut sinun, kokonaan sinun. Siinä on minun elämäni, koko minun elämäni, rakas puolisoni. Sanon sinulle nyt tässä sen, mikä minulla enää on sanottavana. Eräänä iltana, muutamia päiviä ennen kuolemaansa, äitini ilmaisi minulle, kuumia kyneleitä vuodattaen, elämänsä salaisuuden. Olen rakastanut sinua vieläkin enemmän, kun ennen pappia, joka antoi synninpäästön äidilleni, kuulin, että on intohimoja, joita kirkko ja maailma tuomitsevat. Mutta varmaankaan Jumala ei voi olla ankara, kun ne ovat niin hellien sielujen rikoksia kuin minun äitini oli; ainoastaan katumukseen tämä enkeli ei voinut taipua. Hän rakasti niin suuresti, Jules, hän oli kokonaan rakkautta. Minä olen myöskin joka päivä rukoillut hänen edestänsä tuomitsematta häntä. Nyt minä sain tietää syyn hänen suureen äidilliseen hellyyteensä; nyt minä tiesin, että Pariisissa oli eräs mies, jonka koko elämä ja rakkaus minä olin; että sinun menestyksesi oli hänen työtänsä ja että hän rakasti sinua; että hän oli karkoitettu yhteiskunnasta, että hän kantoi tahrattua nimeä ja että hän kärsi siinä enemmän minun, meidän tähtemme kuin itsensä tähden. Minun äitini oli hänen ainoa lohdutuksensa, äitini kuoli ja minä lupasin olla hänen asemessaan. Hehkuvassa sielussani, jonka tunteita ei mikään vielä ollut turmellut, en minä nähnyt muuta kuin onnea siitä, että sain lieventää katkeruutta, joka murheellistutti äitini viimeisiä hetkiä, minä sitouduin siis jatkamaan tätä salaista laupeudentyötä, sydämen armeliaisuutta. Ensimmäisen kerran näin minä isäni sen vuoteen ääressä, jossa äitini juuri oli vetänyt viime henkäyksensä; hän kohotti kyynelistä täytyneet silmänsä löytäkseen minussa jälleen kaikki kuolleet toiveensa. Minä olin vannonut, etten valehtelisi, vaan olisin vaiti, ja kuka nainen olisi tätä vaikenemista rikkonut? Siinä on minun rikokseni, Jules, rikos, joka kuolemalla on sovitettu. Minä olen epäillyt sinua. Mutta pelko on niin luonnollista naiselle ja etenkin naiselle, joka tietää kaiken sen, mitä hän voi kadottaa! Minä olen vapissut rakkauteni puolesta. Isäni salaisuus näytti minusta onneni kuolemalta, ja kuta enemmän minä rakastin,

sitä enemmän minä pelkäsin. Minä en uskaltanut ilmaista tätä tunnetta isälleni: se olisi ollut hänen loukkaamistansa, ja hänen asemassaan jokainen loukkaus oli viiltävä. Mutta hän tunsu, minulle sitä sanomatta, samaa pelkoa. Tuo täysin isällinen sydän vapisi minun onneni puolesta yhtä paljon kuin minäkin, ja hän ei uskaltanut puhua saman hienotunteisuuden johtamana, joka minutkin teki puhumattomaksi. Niin, Jules, minä uskoin, että oli tuleva päivä, jolloin sinä et enää voisi rakastaa Gratien'in tytärtä yhtä paljon kuin sinä rakastit Clémence'asi. Olisinko minä ilman tätä hirveätä pelkoa salannut sinulta mitään, sinulta, joka kokonaan täytti myöskin tämän minun sydämeni salaisen sopen? Sinä päivänä, jolloin tuo inhottava, onneton upseeri puhui sinulle, minä olin pakotettu valehtelevaan. Sinä päivänä minä tunsin toisen kerran elämässäni tuskaa, ja tuo tuska on kasvanut aina tähän hetkeen asti, jolloin minä puhun sinulle viimeisen kerran. Mitä välitän minä nyt enää isäni asemasta? Sinä tiedät kaikki. Minä olisin voinut rakkauteni avulla voittaa sairauden, kestää kaikki kärsimykset, mutta minä en olisi voinut tukahuttaa epäilyksen ääntä. Olisihan ollut mahdollista, että minun syntyperäni olisi himmentänyt sinun rakkautesi puhtautta, heikontanut ja vähentänyt sitä. Tätä pelkoa ei mikään voi minussa hävittää. Se on, Jules, minun kuolemani syy. Minä en voisi elää peljäten yhtä sanaa, yhtä katsetta; sanaa, jota sinä et ehkä koskaan sanoisi, katsetta, jota sinä et ollenkaan loisi minuun; mutta minkäs sille voi, minä pelkään niitä kuitenkin. Minä kuolen rakastettuna, siinä on minun lohdutukseni. Minä olen tietänyt, että minun isäni ja hänen ystävänsä neljä vuotta jo ovat myllertäneet koko maailmaa, valehdellakseen maailmalle. Antaakseen minulle säädyn he ovat ostaneet erään kuolleen, nimen, omaisuuden, he ovat tehneet kaiken tämän auttaakseen elävää elämään, kaiken tämän minun tähteni, meidän hyväksemme. Meidän ei pitänyt saada siitä mitään tietää. Niin, minun kuolemani säästää epäilemättä isältäni tämän valheen, hän on kuoleva minun kuolemani johdosta. Jää hyvästi siis, Jules, minun koko sydämeni on näissä sanoissa. Enkö ilmaistessani sinulle rakkauteni viattomine pelkoineen, samalla jätä sinulle koko sieluni? Minulla ei olisi ollut voimaa puhua sinulle, mutta minulla oli sitä kirjoittaakseni sinulle. Olen tunnustanut elämäni virheet Jumalalle; olen luvannut, etten enää ajattelisi muuta kuin taivaiden kuningasta; mutta minä en voinut vastustaa halua tehdä tunnustukseni myöskin hänelle, joka minulle on ollut kaikki kaikessa maan päällä. Ah! kukapa ei antaisi minulle anteeksi tätä viimeistä huokausta elämän välillä, joka oli, ja elämän välillä, joka on tuleva! Hyvästi, minun rakastettu Jules'ini; minä menen Jumalan tykö, hänen, jonka luona rakkaus on ikuisesti pilvetön, hänen, jonka luokse sinäkin kerran saavut. Siellä, hänen valtaistuimensa juurella, ainiaaksi yhdistettyinä me voimme rakastaa toisiamme vuosisadasta vuosisataan. Tämä toivo yksin voi minua lohduttaa. Jos minä olen mahdollinen tulemaan sinne ensin, seuraan minä sieltä sinua elämässäsi, minun sieluni kulkee sinun mukana ja verhoaa sinut, sillä sinä jäät vielä tänne alhaalle, sinä. Vietä siis hurskasta elämää tullaksesi varmasti minun luokseni. Sinä voit tehdä niin paljon hyvää täällä maan päällä! Eikö ole kärsivälle olennolle taivaallista lähetystyötä levittää, iloa ympärilleen, antaa sitä, mitä itsellä ei ole? Minä jätän sinut onnettomille. Ainoastaan heidän hymyilyjään ja heidän kyöneleitään minä en kadehdi. Me saamme suurta viehätystä näistä lempeistä laupeudentöistä. Voimmehan me vieläkin elää yhdessä, jos sinä tahdot yhdistää minun nimeni, sinun Clémence'si nimen, noihin hyviin tekoihin. Senjälkeen kun on rakastanut, niin kuin me olemme toisiamme rakastaneet, ei ole enää muuta kuin Jumala, Jules. Jumala ei valehtele, Jumala ei petä. Älä rakasta enää muita kuin häntä, tahdon niin. Kirkasta häntä kaikkien niiden sydämissä, jotka kärsivät, lohduta hänen kirkkonsa surevia jäseniä. Jää hyvästi, rakas sielu, jonka minä olen täyttänyt, minä tunnen sinut: sinä et ole rakastava kahta kertaa. Minä kuolen siis onnellisena siinä ajatuksessa, joka tekee kaikki naiset onnellisiksi. Niin, minun hautani on oleva sinun sydämesi. Lapsuuteni jälkeen, josta olen sinulle kertonut, on minun elämäni kokonaan kulunut sinun sydämessäsi! Kun minä olen kuollut, et sinä aja minua koskaan sieltä pois. Minä olen ylpeä tästä yksimielisestä elämästä! Sinä et saanut tuntea minua kuin nuoruuden kukoistuksessa. Minä jätän sinulle surun ilman pettymystä. Jules, se on hyvin onnellinen kuolema.

Sinä, joka olet minua niin hyvin ymmärtänyt, salli minun pyytää sinua täyttämään eräs naishaave, epäilemättä hyödytön asia, eräs toivomus, joka johtuu lemmentekästä, jonka alaisia me kaikki olemme. Pyydän sinun polttamaan kaiken, mikä meille on kuulunut, hävittämään meidän huoneemme, tuhoamaan kaiken, mikä voi olla muistona meidän rakkaudestamme.

Vielä kerran, jää hyvästi, viimeinen jäähyväinen täynnä rakkautta, kuten sitä on oleva minun viimeinen ajatukseni ja minun viimeinen henkäykseni."

Kun Jules oli päässyt kirjeen loppuun, valtasi hänen sydämensä yksi noita raivokohtauksia, joiden peloittavia purkauksia on mahdoton kuvata. Kaikki tuskat ovat yksilöllisiä, niiden vaikutukset eivät ole minkään varman lain alaisia: muutamit ihmiset tukkivat korvansa päästäkseen enempää kuulemasta;

jotkut naiset sulkevat silmänsä vapautuakseen enemmistä näkemisistä; mutta on myös suuria ja jaloja sieluja, jotka heittäytyvät suruun kuin syvyyteen. Epätoivon tilassa on kaikki totta. Jules riistäytyi veljensä luota ja palasi kotiinsa tahtoen viettää yön vaimonsa luona ja katsella viimeiseen hetkeen asti tuota taivaallista olentoa. Kulkiessaan siinä elämän välinpitämättömyydessä, jota kaikki onnettomuuden viime asteelle tulleet ihmiset tuntevat, hän käsitti, miksi Aasiassa lait määräävät, että aviopuolisot eivät saa elää toistensa jälkeen. Hän tahtoi kuolla. Hän ei ollut vielä kokonaan murrettu, hän oli tuskan kuumeessa. Hän saapui perille ilman esteitä ja nousi tuohon pyhitettyyn huoneeseen; hän näki siellä Clémence'nsa kuolinvuoteella, kauniina kuin pyhimys, hiukset vapaasti alas valuvina, kädet yhteen liitettynä ja jo kuolinliinoihin käärittynä. Kynttilät valaisivat rukoukseen vaipunutta pappia, yhdessä nurkassa polvistunutta, itkevää Josefinea ja sitten vuoteen ääressä olevaa kahta miestä. Toinen oli Ferragus. Hän seisoj pystyssä liikkumattomana ja katseli tyttärensä kuivin silmin; olisi voinut luulla hänen päänsä olevan pronssista: hän ei nähnyt Jules'ia. Toinen oli Jacquet, jolle rouva Jules oli osoittanut muuttumatonta hyvyyttä. Jacquet tunsi häntä kohtaan tuollaista kunnioittavaa ystävyyttä, joka ilahuttaa sydäntä tuottamatta sille levottomuutta, joka on viero intohimoa, rakkautta ilman sen pyyteitä ja myrskyjä, ja hän oli tullut uskollisena maksamaan kyynelvelkansa, sanomaan pitkät jäähyväiset ystävänsä vaimolle, suutelemaan ensimmäistä kertaa kylmentyneelle otsalle tuota olentoa, jonka hän äänettömänä oli tehnyt sisarekseen. Kaikki oli hiljaista. Tämä ei ollut pelottava kuolema, sellainen kuin se on kirkossa; ei komea kuolema, joka kulkee katuja pitkin; ei, se oli kuolema, joka hiljaa astui kotoisen katon alle, liikuttava kuolema; siinä oli sydänten loistoa, kaikkien silmistä valuvia kyynelitä. Jules istuutui Jacquet'n viereen ja puristi hänen kättänsä, ja tällä tavoin, sanaakaan vaihtamatta, olivat kaikki huoneessa olijat aina aamuun asti. Kun päivä vaalensi kynttilöiden valon, vei Jacquet, edeltäkäsien nähden ne tuskalliset tapaukset, joiden nyt piti tapahtua, Jules'in viereiseen huoneeseen. Tällä hetkellä puoliso katsahti isään ja Ferragus näki Jules'in. Nuo kaksi tuskaa kysyivät toisiltaan, tutkivat toisiaan, ymmärsivät toisiaan tässä katseessa. Raivon salama välähti nopeasti Ferragus'in silmissä.

— Sinä olet hänet tappanut! ajatteli hän.

— Minkätähden piti minua epäillä? näytti puoliso vastaavan.

Tämä kohta muistutti kahden tiikerin vastakkain-oloa, kun ne, sähisemättä, hetken epäröiden toisiaan tarkastettuaan, huomaavat taistelun hyödyttömyyden.

— Jacquet, sanoi Jules, sinä olet pitänyt huolen kaikesta?

— Kaikesta, vastasi virastopäällikkö, mutta joka paikassa ennätti minun edelleni eräs mies, joka kaikki järjesti ja maksoi.

— Hän ryöstää minulta tyttärensä! huudahti puoliso rajun epätoivon valtaamana.

Hän kiiruhti vaimonsa huoneeseen, mutta isä ei siellä enää ollut. Clémence oli asetettu lyijyarkkuun, ja työmiehet valmistautuivat juottamaan kiinni sen kantta. Jules kiiruhti pois järkyttynä tästä näystä, ja miesten vasaraniskuista puhkesivat kyyneleet hänen silmiinsä.

— Jacquet, sanoi hän, minulle on jäänyt tästä kauheasta yöstä eräs aate, yksi ainoa, mutta aate, jonka minä tahdon toteuttaa millä hinnalla tahansa. Minä en tahdo, että Clémence jää Pariisiin hautausmaahan. Minä annan polttaa hänet, kokoan hänen tuhkinsa ja säilytän sen itselleni. Älä sano minulle sanaakaan tästä asiasta, vaan järjestä kaikki niin, että se onnistuisi. Minä sulkeudun nyt hänen huoneeseensa ja olen siellä siksi kunnes lähden matkalle. Ainoastaan sinä saat tulla sinne kertoaksesi minulle tehtäviesi menestyksestä... Lähde, äläkä säästä mitään.

Sitten kun rouva Jules oli ollut asetettuna valaistulle ruumisalttarille talon portilla, vietiin hänet tuona aamupäivänä Saint-Roche'en. Kirkko oli kokonaan mustiin verhottu. Komeus, jolla tämä sielumessu suoritettiin, oli kerännyt väkeä kokoon, sillä Pariisissa on kaikki näytelmää, yksinpä syvin surukin. On ihmisiä, jotka asettuvat ikkunoihin voidakseen nähdä, kuinka poika itkee seuratessaan äitinsä ruumista, samoin kuin sellaisia, jotka hankkivat itselleen mukavia paikkoja nähdäkseen, kuinka joku mestataan. Ei millään maailman kansalla ole ahnaampia silmiä. Mutta uteliaat olivat erikoisen hämmästyneitä nähdessään Saint-Rochin kirkon kuusi ylt'yleensä mustiin verhottua sivukappelia. Kaksi surupukuun puettua miestä oli kuolinmessun aikana jokaisessa näistä kappeleista. Kuorissa ei nähty muita kuin notario Desmarests ja Jacquet; aitauksen ulkopuolella oli palvelusväki. Uteliaista ihmisistä oli tuollaisessa komeudessa, johon niin vähän sukulaisia otti osaa, jotain selittämätöntä. Jules ei ollut tahtonut ketään välinpitämättömiä tähän juhlaan. Suurmessu vietettiin kuolinmessujen synkällä ylepyydellä. Paitsi Saint-Rochin vakinaisia pappeja otti toimitukseen osaa vielä kolmetoista eri seurakunnista saapunutta pappia. Tuskinpa koskaan on "Dies irae" tehnyt kristittyihin, jotka sattumalta, uteliaisuudesta tai tunne-elämyksien halusta olivat kokoontuneet, syvempää vaikutusta kuin sinä hetkenä, jolloin kahdeksan laulajaa pappien ja kuoripoikien säestämänä vuorotellen viritti tuon hymnin. Kuudesta sivukappelista kohosi kaksitoista muuta tuskan viiltämää lapsenääntä, jotka valittaen

yhtyvät hymniin. Kaikissa kirkon osissa värähteli pelko; kaikkialta ahdistuksen huudot vastasivat kauhistuksen huutoihin. Tämä kaamea musiikki ilmensi tuskia, jotka olivat tuntemattomia maailmalle, salattuja ystävyysuhteita, jotka itkivät kuollutta. Ei koskaan ole missään ihmisuskonnossa voimallisemmin ilmaistu tuota peljästyä, joka valtaa sielun, kun se tempautuu irti ruumiista ja vavahtelee Jumalan musertavan majesteetin läsnäollessa. Tuon huutojen huudon edessä saavat nöyrytä säveltäjät ja heidän hehkuvimmatkin sävellyksensä. Ei, ei mikään voi vertoja vetää tuolle laululle, joka kokoaa säveliinsä ihmisintohimot ja kuin sähkövirta antaa niille elämää haudan tuolla puolenkin, vieden ne vielä värisevinä elävän ja kostavan Jumalan eteen. Lasten äänet yhtyneinä mataliin ääniin sisältävät tuossa kuolinvirressä ihmiselämän sen kaikissa kehitysasteissa, ne tuovat ilmi kehdon kärsimykset, ne kasvavat elämän vuosien kaikista tuskista miesten täyteläisessä poljennossa, pappien ja vanhusten sorajavassa säveleessä: koko tuo ytimiin tunkeva sointu, täynnä salamaa ja ukkosta, eikö se puhu pelottomimmallekin mielikuvitukselle, kylmimmällekin sydämelle ja vieläpä filosofillekin? Sitä kuunnellessa tuntuu kuin Jumala puhuisi. Eivät minkään kirkon holvikaarroket ole kylmiä; ne väräjävät, ne puhuvat, ne herättävät pelkoa valtavalla, moninkertaisella kaiullaan. Te luulette näkeväne lukemattomien kuolleiden nousevan ylös ja ojentavan käsiään. Ei isä, ei nainen eikä lapsi ole enää mustan vaatteen alla, se on ihmiskunta, joka nousee tomusta. On mahdotonta tuomita katolista, apostoolista roomalaista uskontoa niin kauan kuin ei ole kokenut syvintä tuskista: itkenyt rakastettua olentoa, joka lepää hautakammiossa; niin kauan kuin te ette ole tunteneet kaikkia niitä mielenliikutuksia, joita teidän sydämässänne herättää tuo epätoivon hymni noilla huudoilla, jotka musertavat sielun, tuolla pyhällä pelolla, joka kasvaa säkeistöstä säkeistöön, joka kääntyy taivasta kohden, joka järkyttää, joka painaa alas, joka kohottaa sielun ja jättää teidän mieleenne ikuisuuden tunteen, sinä hetkenä, jolloin viimeinen värssi päättyy. Äärettömyyden suuri ajatus on noussut teidän eteenne, ja silloin on kaikki hiljaista kirkossa. Kukaan ei puhu sanaakaan, eivätpä epäuskoisetkaan tiedä, mikä heidän oikein on. Espanjalainen nero yksin on voinut keksiä tuon valtavan majesteetillisyyden valtavimmalle surulle. Kun juhlan pääosa oli loppunut, tuli kaksitoista surupukuista miestä kirkon kuudesta sivukappelista ja asettui arkun ympärille kuuntelemaan toivon laulua, jonka kirkko soinnuttaa kristitylle sielulle ennen hänen maallisen hahmonsäntänsä hautaamista. Sitten jokainen noista miehistä nousi verhottuihin vaunuihin; Jacquet ja herra Desmarets ottivat kolmannettoista vaunut ja palvelijat seurasivat jalkasin. Tunti jälkeensä nuo kaksitoista miestä olivat hautausmaalla, jota kansanomaisesti kutsutaan nimellä Père-Lachaise, kaikki piirissä haudan ympärillä, johon arkku oli laskettu, uteliaiden ihmisten edessä, joita tuon julkisen puutarhan kaikilta puolilta oli kerääntynyt paikalle. Sitten, lyhyen rukouksen jälkeen, pappi heitti kourallisen maata tuon naisen jäännöksille; ja haudankaivajat, vaadittuaan juomarahansa, kiiruhtivat täyttämään hautaa, mennäkseen jonkun toisen hautajaisiin...

Tähän näyttää päättyvän tämän kertomuksen kulku; mutta ehkäpä se olisi epätäydellinen, jos, annettuamme vähäisen luonnoksen pariisilaiselämästä ja seurattuamme sen oikullisia heilahduksia, olisimme siitä unohtaneet kuoleman. Kuolema Pariisissa on aivan erilainen kuin muissa pääkaupungeissa, ja harvat henkilöt tuntevat noita taisteluita, joita todellinen suru saa kestää sivustasta, Pariisin hallitusta vastaan. Ehkäpä myös Jules ja Ferragus XXIII pyrkivät hyvinkin hartaasti siihen, että heidän elämänsä kehitys pääsisi vapaaksi kylmyydestä. Lyhyesti, monet ihmiset ottavat mielellään selvän kaikesta ja tahtoisivat, kuten nerokkain arvostelijoistamme on sanonut, tietää minkä kemiallisen menettelyn kautta öljy palaa Aladinin lampussa. Jacquet, hallinnon virkamiehenä, kääntyi luonnollisesti virastojen puoleen saadakseen luvan kaivaa rouva Jules'in ruumiin ylös ja polttaa sen. Hän puhui poliisipäällikölle, jonka suojeluksen alaisena kuolleet nukkuvat. Tämä virkamies vaati tekemään siitä anomuksen. Oli ostettava arkki leimattua paperia, oli annettava surulle virastollinen luonne; oli lausuttava virkakielillä toivomus, jonka ilmaisemiseen masentuneelta mieheltä puuttui sanoja; oli kylmästi mainittava ja reunaan merkittävä anomuksen sisältö:

Asianomainen pyytää lupaa vaimonsa ruumiin polttamiseen.

Tämän nähdessään ja lukiessaan tuota reunamuistutusta, jossa pyynnön sisältö oli hänen neuvonsa mukaan niin selvästi ilmaistu, virkamies, jonka tehtävänä oli esittää asia valtioneuvokselle, poliisipäällikölle, lausui:

— Mutta tähän on hyvin vakava kysymys! Raportti ei voi olla valmis ennenkuin kahdeksan päivän kuluttua.

Jules, jolle Jacquet'n oli pakko puhua tästä viivytyksestä, ymmärsi Ferragus'in sanat: "sytyttää tuleen Pariisi". Ei mikään näyttänyt hänestä luonnollisemmalta kuin tuhota tuo hirviörykelmä.

— Mutta, sanoi hän Jacquet'ille, pitää kääntyä sisäasiain ministerin puoleen. Ehkäpä sinun ministerisi voisi puhua hänelle.

Jacquet meni sisäasiain ministeristöön, pyysi puhelua ja saikin sen, mutta vasta viidentoista päivän kuluttua. Jacquet oli sitkeä mies. Hän kulki virastosta virastoon ja pääsi lopulta ministerin

yksityissihteeriin asti, jolle hän sai toimitetuksi asiansa ulkoasiain ministerin yksityissihteerin kautta. Näiden korkeiden suosijain avulla pääsi hän jo seuraavana aamuna ministerin puheille, ja kun hänellä oli mukanaan ulkoasiain hallitsijan antama kirjallinen suositus sisäasiain Pashalle, toivoi hän yhdellä ryntäyksellä voittavansa asian. Hänellä oli kaikki perustelut, kumoavat vastaukset ja niin pois päin valmiina; mutta kaikki meni myttyyn.

— Asia ei liikuta minua, sanoi ministeri, se kuuluu poliisipäällikölle. Sitäpaitsi ei ole lakia, joka myöntäisi aviopuolisoille oikeuden vaimojensa ruumiisiin yhtävähän kuin isille lapsiensa ruumiisiin. Tapaus on siis sangen mutkallinen. Lisäksi tulee asiassa esille yleisen hyödyn kysymykset, joita on tarkoin pohdittava. Pariisin kaupungin edut voivat siinä kärsiä. Sanalla sanoen, jos asia riippuisi välittömästi minusta, en minä voisi käden, käänteessä asiaa ratkaista, vaan täytyisi minun ensin saada raportti.

Raportti on nykyisessä hallinnossa samaa kuin helvetin esipiha kristinuskossa. Jacquet tunsii raporttitaudin, hänen ei tarvinnut ensi kertaa huoata tuota virastonaurettavuutta, hän tiesi, että siitä lähtien, kun raportti oli tunkeutunut valtioasioihin, vuodelta 1804 polveutuvan hallinnollisen vallankumouksen kautta, ei ainoakaan ministeri olisi muodostanut itselleen mielipidettä tai ratkaissut jotain asiaa, ellei tuo mielipide tai asia ensin olisi ollut paperintöhrijoitten, viivotinritarien ja hänen virastonsa ylevien aivojen supistama, seuloma ja kynimä. Jacquet (hän kuului noihin ihmisiin, jotka ansaitsisivat Plutarkon elämäkertojensa kirjoittajaksi) huomasi, että hän oli pettynyt asian kulusta ja että hän, lakitietä käyttämällä, oli tehnyt sen mahdottomaksi. Rouva Jules olisi yksinkertaisesti pitänyt viedä jollekin herralle Desmaretz'n maatiloista ja siellä kylänvoudin suosiollisella luvalla tyydytettävä surevan puolison toivomus. Valtiollinen ja hallinnollinen laillisuus ei edistä mitään, se on sekä kansoille ja kuninkaille että yksityisten eduille hedelmätön hirviö; mutta kansat eivät osaa tulkita muita kuin verellä kirjoitettuja perusohjeita, ja laillisuudesta johtuva onnettomuus on aina rauhallista; se tyhmentää vain kansaa, siinä kaikki. Jacquet, vapaamielisenä miehenä, ajatteli takaisin palatessaan rajattoman itsevaltiuden hyviä tekoja, sillä ihminen arvostelee aina lakeja ainoastaan intohimojensa valossa. Kun Jacquet sitten seisoi Jules'in edessä, täytyi hänen ilmoittaa pettymyksensä, ja onneton puoliso, ankaran kuumeen valtaamana, sai pysyä kaksi päivää vuoteessa. Ministeri puhui vielä samana iltana erällä ministeri-illallisilla erään pariisilaisen haaveesta polttaa vaimonsa roomalaisten tavalla. Pariisin seurapiirien puheenaiheena oli juuri tällöin lyhyen aikaa antiikkiset hautaukset. Kun vanhat tavat jälleen tulivat muotiin, pitivät jotkut hyvin kauniina sitä, että ylhäisille henkilöille jälleen käytettäisiin ruumisrovioita. Tällä mielipiteellä oli vastustajansa ja puolustajansa. Muutamat sanoivat, että suuria miehiä oli liian paljon ja että tuo tapa kallistaisi polttopuita, sitäpaitsi herättäisi, tahdonilmauksiltaan niin vaihtelevaisessa kansassa kuin ranskalaiset ovat, helposti naurua nähdä joka kadunkäänteessä pitkä sarja uurniin pantuja esi-isiä, ja jos uurnilla olisi arvoa, iskisivät ehkä koronkiskurit, nuo ihmiset, jotka eivät ole tottuneet kunnioittamaan mitään, kyntensä niihin ja silloin piankin saisi nähdä uurnia, täynnä kunnianarvoisaa tuhkaa, seisomassa huutokaupassa. Toiset vastasivat, että esi-isät, sillä tavoin asetettuina, olisivat suuremmissa turvassa kuin Père-Lachaise'ssa, sillä Pariisin kaupungin täytyisi nähtävästi ennen pitkää järjestää joku Pärttylynyö kuolleitansa vastaan, jotka yhä enemmän ja enemmän anastivat maata itselleen ja uhkasivat jonakin päivänä ulottua la Brie'n maihin. Lyhyesti, koko asia muodostui yhdeksi noita pintapuolisia, lennokkaita pariisilaisväittelyitä, jotka usein iskevät kylläkin syviä haavoja. Onneksi Jules ei tiennyt mitään noista keskusteluista, leikki- ja kokkapuheista, joihin hänen surunsa antoi aiheita Pariisissa. Poliisipäällikkö loukkautui siitä, että Jacquet oli käyttänyt ministeriä välttääkseen korkean katurauhaviraston viisautta ja hitautta. Rouva Jules'in hautaus oli kysymys, joka kuului katurauhavirastolle. Poliisitoimisto työskenteli siis anomuksen jyrkän hylkäämisen suuntaan, sillä jokainen anomus asettaa viraston liikkeelle, ja kun se on kerran päässyt liikkeeseen, voi sillä päästä koko pitkälle. Hallitusvirasto voi nimittäin viedä kaikki asiat valtioneuvostoon asti, ja se on toinen vaikeasti käyntiin asetettava kone. Toisena päivänä Jacquet antoi ystävänsä ymmärtää, että tämän oli luovuttava toivostaan; sillä kaupungissa, jossa mustiin liinoin ommelluilla kyynelillä oli hintaluettelo, jossa lait määräsivät seitsemän hautaamislukkaa, jossa kuolleiden maa punnittiin hopeassa ja surusta kiskottiin etuja ja pidettiin kaksinkertaista kirjaa, jossa kirkon rukoukset olivat korkeassa hinnassa, jossa kirkkoneuvosto otti eri maksun muutamista Dies-irae-kuoron lisäämistä, sellaisessa kaupungissa oli mahdotonta kaikki se, mikä pyrki eroamaan viranomaisen surulle määräämästä tiestä.

— Se olisi ollut onni minun kurjuudessa, sanoi Jules, minä olin tehnyt suunnitelman kuolla kaukana täältä ja toivoin saavani pitää Clémence'n käsivarsillani haudassa. En tiennyt, että virkavalta voi ulottaa kyntensä aina meidän ruumisarkkuihimme asti.

Sitten hän tahtoi mennä katsomaan, olisiko hänen vaimonsa vieressä vielä hiukan tilaa hänelle. Molemmat ystävät läksivät siis kirkkomaalle. Sinne tultuaan tapasivat he, kuten teatterien, museoiden ja postipysäkkien ovilla, ciceroneja, jotka tarjoutuivat heitä opastamaan Père-Lachaise'n labyrintissä. Heidän kumpaisenkin oli mahdotonta tietää, missä Clémence lepäsi. Mika kauhea ahdistus! He menivät kysymään hautausmaan portinvartijalta. Kuolleilla on portinvartijansa, ja on hetkiä, jolloin kuolleet

eivät ole näkyvissä. Saa myllertää kaikki korkeamman ja alemman poliisin säädökset saadakseen oikeuden öisin tulla itkemään hiljaisuudessa ja yksinäisyydessä haudalla, jossa rakastettu olento nukkuu. On asetuksia talvea ja asetuksia kesää varten. Kaikista Pariisin portinvartijoista on Père-Lachaise'n portinvartija varmaankin onnellisin. Ensiksikin hänen ei tarvitse vetää mitään soittokellon nauhaa; sitten hänellä on kopin asemesta talo, rakennus, joka ei ole tosin täydellinen ministeriö, vaikkakin siellä on suuri joukko virkamiehiä ja useampia käskyläisiä ja vaikka tuolla kuolleiden kuvernöörillä on kiinteä palkka ja käytettävänä suunnaton valta, josta kukaan ei voi valittaa: hän voi olla itsevaltiain oikein sydämensä pohjasta. Hänen talonsa ei ole myöskään mikään liiketalo, vaikka siellä on konttorihuoneita, kirjanpitoa, tuloja, menoja sekä voittoja. Tuo mies ei ole sveitsiläinen, ei ovenvahti eikä portinvartija; portti, joka ottaa kuolleet vastaan, on alati avoimena; lisäksi, vaikka hänen on pidettävä huolta muistopatsaista, hän ei ole mikään hoitaja; lyhyesti, hän muodostaa epämääräisen poikkeuksen, vallan, joka ottaa osaa kaikkeen ja joka itse ei ole mitään, vallan, joka on kaiken ulkopuolella, kuten kuolema, josta se elää. Kuitenkin riippuu tuo kaikkien säädösten ulkopuolella oleva mies Pariisin kaupungista, olennosta, joka on haaveellinen kuin laiva, joka on sen tunnusmerkinä, järjellä varustetusta olennosta, jonka tuhannet käpälät harvoin ovat yksimielisiä liikkeissään, niin että sen virkamiehet ovat melkein erottamattomia. Tämä kirkkomaan vartija on siis virkamieheksi tullut portinvahti, joka ei riipu mistään muutoksista. Hänen asemansa ei ole muutoin mikään lepoa tarjoava paikka: hän ei anna haudata ketään ilman lupatodistusta, hänen on tehtävä tiliä kuolleistaan, hän osoittaa tuolla avaralla kentällä ne kuusi neliöjalkaa, jonne te jonakin päivänä asetatte kaiken, mitä te rakastatte, kaiken mitä te vihaatte, rakastetun, ystävän. Niin, tietäkää se, kaikki Pariisin tunteet päätyvät tuohon taloon ja siellä hallitaan. Tuolla miehellä on luetteloita, joihin hän kirjaa kuolleensa, ne ovat samalla kertaa sekä haudoissaan että hänen papereissaan. Hänellä on alaisinaan vartijoita, puutarhureita, haudankaivajia ja apulaisia. Itkevät eivät puhu ensiksi hänelle. Hän ilmaantuu ainoastaan vakavissa tapauksissa, kun on kysymyksessä vaihdoksiin joutunut kuollut, murhattu kuollut, haudan avaaminen tai kuollut, joka nousee ylös. Hallitsevan kuninkaan rintakuva on hänen kamarissaan ja luultavasti säilyttää hän myöskin entisten kuninkaiden ja keisarien rintakuvia jossakin kaapissa, jossakin tuollaisessa pikku Père-Lachaise'ssa, vallankumouksen varalta. Lyhyesti, hän on julkinen mies, erinomainen mies, hyvä isä ja hyvä puoliso, tämä olkoon sivumennen sanottuna. Hän on kuitenkin nähnyt niin erilaisia tunteita kulkevan ohitsensa ruumisvaunujen muodossa, hän tuntee niin paljon kyyneliä, todellisia ja teeskenneltyjä, hän on nähnyt surun niin monessa hahmossa ja niin monilla kasvoilla, hän on oppinut tuntemaan kuusi miljoonaa ikuista surua, niin että suru on hänelle enää vain yksitoista tuumaa paksu, neljä jalkaa korkea ja kaksikymmentäkaksi jalkaa leveä kivi. Mitä suruun tulee, on se hänen virkansa ikävyyksiä. Hän ei voi koskaan syödä aamiaista eikä päivällistä ilman lohduttamattoman murheen sadetta. Kaikkiin muihin tunteisiin nähden hän on hyvä ja lempeä: hän voi itkeä jokaista draaman sankaria, herra Germeuil'ia Auberge des Adrets-näytelmässä, miestä, jolla on vain keltaiset housut ja jonka Robert Macaire murhaa, mutta todellisia kuolleita kohtaan hänen sydämensä on kivettynyt. Kuolleet ovat hänelle numeroita, hänen virkansa on järjestää kuolema. Lopuksi voi sattua kolme kertaa vuosisadassa aika, jolloin hänen toimensa on ylevä, ja silloin on hän ylevä joka hetki... rutan aikana. Kun Jacquet lähestyi häntä, oli tämä itsevaltiain juuri vihan puuskan valtaamana.

— Minä olin käskenyt, huusi hän, kastella kukat Masséna-kadulta aina Regnault de Saint-Jean-d'Angely-torille asti. Mutta olisittekos te sen tehneet! Piru vieköön, jos sukulaiset suvaitsevat tulla tänään, kauniilla ilmalla, heittäytyvät he minun niskaani; he huutavat kuin kärvennetyt, levittävät meistä kauheita asioita ja parjaavat meitä...

— Herra, sanoi hänelle Jacquet, tahtoisimme mielellämme tietää, minne rouva Jules on haudattu.

— Kuka? Rouva Jules? kysyi hän. Kahdeksan päivän aikana on meillä ollut kolme rouva Jules'ia... — Ah! huudahti hän keskeyttäen ja katsoi portille, tuolla tulee översti de Maulincour'in hautajaissaatto, tuokaa minulle lupatodistus... kaunis saatto toden totta, jatkoi hän, Hän on seurannut isoäitinsä kantapäillä. On perheitä, joissa pyritään maakamaraan oikein kilpaa. Näillä pariisilaisilla on niin kiroton huono veri!

— Herra, sanoi hänelle Jacquet koskettaen häntä käsivarteen, kuollut, josta teille puhun, on rouva Jules Desmarets, vekselinvälittäjän puoliso.

— Ah! minä tiedän, vastasi hän katsoen Jacquet'hen. Eikö se ollut ruumissaatto, jossa oli kolmetoista suruvaatteista ajoneuvoa ja vain yksi ainoa sukulainen kahdessatoista ensimmäisessä? Se oli niin koomillista, että se herätti meidän huomiotamme...

— Herra, olkaa varuillanne, herra Jules on minun kanssani, hän voi kuulla puheenne, ja se, mitä sanoitte, on sopimatonta.

— Anteeksi, herra, te olette oikeassa. Luulin teidän olevan perillisiä... — Herra, jatkoi hän vetäen hautausmaan kartan esiin, rouva Jules on Maréchal-Lefebvre kadulla, käytävä n:o 4, Comedie-

Française'n näyttelijättären neiti Raucourt'in ja erään lihavan teurastajan herra Moreau-Malvin'in välissä. Viimeksimainitulle on tilattu muistopatsas valkoisesta marmorista ja tulee se olemaan kauneimpia, mitä meillä täällä on.

— Herra, sanoi Jacquet keskeyttäen portinvartijan, näillä tiedoilla emme ole päässeet sen pitemmälle...

— Se on totta, vastasi hän katsellen ympärilleen.

— Johannes, huusi hän eräälle miehelle, joka oli läheisyydessä, vie nämä herrat erään vekselinvälittäjän puolison rouva Jules'in haudalle. Sinä tiedät, neiti Raucourt'in vieressä, jonka haudalla on patsas.

Ja molemmat ystävät läksivät nyt matkaan apulaisen saattamina; mutta heidän ei onnistunut päästä sille jyrkälle tielle, joka vie ylempään kirkkomaan käytävään, saamatta osakseen lukemattomia imelin ilmein tehtyjä tarjouksia marmorin myyjiltä, lukkosepiltä ja hautakiven veistäjiltä.

— Jos herra tahtoo antaa jotain laittaa, voimme me hyvin halvalla hinnalla palvella...

Jacquet'n onnistui suojella ystävänsä korvia näiltä sanoilta, jotka ovat niin kauheita vertavuotaville sydämille, ja he saapuivat hautauspaikalle. Nähdessään tuon vasta lapioidun mullan, johon muurarit olivat pistäneet vaarvoja merkitäkseen kiven paikan sepälle ristikon valmistamista varten, Jules nojautui Jacquet'n olkapäähän ja nosti ainoastaan silloin tällöin päätänsä silmätäkseen tuota multakasaa, johon hänen täytyi jättää sen olennon maalliset jäännökset, jonka kautta hän vielä eli.

— Kuinka pahasti hän onkaan tuolla! sanoi Jules.

— Mutta hän ei ole siellä, vastasi Jacquet, hän on sinun muistossasi. Tule, jättäkäämme tämä inhoittava hautuumaa, jossa kuolleet ovat koristetut kuin naiset tanssiaisissa.

— Jos ottaisimme hänet pois täältä?

— Onko se mahdollista?

— Kaikki on mahdollista! huusi Jules. — Kerran olen siis minäkin tänne tuleva, sanoi hän hetken kuluttua. Täällä on tilaa.

Jacquet'n onnistui viedä ystävänsä pois tästä ympäristöstä, joka pronssiristikoilla ja komeilla hautalaitteilla oli jaettu neliöihin kuten tammilauta. Hautoja koristivat palmut, kirjoitukset ja kyyneleet, jotka olivat yhtä kylmiä kuin kivet, joihin lohduttomat ihmiset olivat antaneet hakata surunsa ja vaakunansa. Mustin kirjaimin oli niissä luettavana sanasutkauksia, epigrammeja uteliaita vastaan, iskusanoja, lennokkaita jäähyväisiä, sopimuksia nähdä jälleen toisensa paikoissa, joissa ei milloinkaan ketään ole; pöyhkeitä elämäkertoja, kilin-kalia, vaaterepaleita, kissankultaa. Täällä Thyrsussauvoja, tuolla keihäänkärkiä, sen ohessa egyptiläisiä uurnia ja siellä täällä oikeita kanuuniakin; kaikkialla tuhansien eri ammattien tunnusmerkkejä ja kaikenlaisia tyyliä: maurilaista, kreikkalaista ja goottilaista tyyliä, villakankaita, pallokeppejä, maalauksia, uurnia, suojelushenkiä, temppeleitä ja paljon lakastuneita kukkia ja kuihtuneita ruusupensaita. Se oli häpeämätöntä komediaa, se oli vielä kerran koko Pariisi katuineen, kyltteineen, elinkeinoineen ja taloineen, mutta katsottuna nurin käännetyn kaukoputken läpi, mikroskopinen Pariisi, supistettuna varjojen ja kuolinnaamioiden alaan, ihmiskuntaan, jolla ei ole enää muuta suurta kuin turhamaisuus. Sitten Jules huomasi jalkojensa juuressa Seine-joen pitkässä laaksossa Vaugirard'in ja Meudon'in, Bellevillen ja Montmartre'n rantojen välissä todellisen Pariisin verhoituna sinertävään savuhuntuun, jonka auringonsäteet tekivät nyt läpinäkyväksi. Hän silmäsi pikaisesti noita neljäkymmentätuhatta taloa ja sanoi osoittaen Vêndometorin pylväiden ja invalidikirkon kultakupolien välistä alaa: Hänet on riistänyt minulta tuo utelias maailma, joka tuolla alhaalla liikkuu ja tunkee liikuttaakseen ja tunkeakseen. Neljä peninkulmaa täältä, Seinen rannalla, eräässä vaatimattomassa kylässä, joka oli yhdellä niistä kummuista, jotka liittyvät tuohon pitkään vuorijonoon, jonka keskellä suuri Pariisi liikkuu kuin lapsi kehdoissaan, tapahtui kuolema- ja surunäytelmä, mutta vailla kaikkea pariisilaista loistoa, vailla soihtuja ja kynttilöitä, verhoituja vaunuja ja katolilaisia rukouksia, kuolema, joka oli aivan yksinkertainen. Tapaus oli seuraava. Erään nuoren tytön ruumis oli aamulla ajautunut Seine'n rannan liejuun ja kaislikkoon. Hiekanvetäjät olivat sen työhön mennessään huomanneet noustessaan heikkoon venheeseensä.

— Katsohan! viisikymmentä markkaa on ansaittu, sanoi yksi heistä.

— Tosiaankin, sanoi toinen.

Ja he lähestyivät kuollutta.

— Sehän on hyvin kaunis tyttö.

— Mennään tekemään siitä ilmoitus.

Ja sitten kun molemmat hiekanvetäjät olivat peittäneet ruumiin takeillaan, menivät he kylänvoudin luokse, joka suuresti hämmästyti huomattessaan, että hänen oli tehtävä tästä löydöstä pöytäkirja.

Sanoma tapahtumasta levisi tuolla telegrafinopeudella, joka on ominaista maille, joissa sosiaalisella yhteydellä ei ole mitään keskeytystä ja joissa pahanilkiset puheet, juorut ja parjaukset, lyhyesti, koko tuo sosiaalinen kertomistaito, joka märehtii maailmaa, on aukottomassa yhteydessä rajalta rajalle. Kylänvoudin vapauttivat pian kaikesta hämmennyksestä ihmiset, jotka tulivat virkataloon. He muuttivat pöytäkirjan tavalliseksi kuolintodistukseksi, sillä he tunsivat, että hukkunut tyttö oli neiti Iida Gruget, korsettiompelijatar, joka asui Corderie-du-Temple kadulla numerossa 14. Oikeuspoliisi saapui ja myöskin leski Gruget tyttärensä viimeinen kirje kädessään. Äidin nyyhkyttäessä lääkäri totesi kuoleman johtuneen mustan veren virtaamisesta keuhkoihin, ja sillä oli kaikki tehty. Kun tutkimus oli lopetettu ja tarpeelliset määräykset annettu, salli virasto kello kuuden aikaan illalla haudata tytön. Kylän pastori ei sallinut viedä kuollutta kirkkoon ja kieltäytyi rukoilemasta hänen puolestaan. Eräs vanha talonpoikaisnainen kääri hukkuneen kuolinliinoihin ja neljä miestä kantoi hänet sitten tavallisessa, kuusilaudoista kokoonkyhätystä arkussa kirkkomaalle; pari uteliasta talonpoikaisnaista, jotka puoleksi hämmästyksellä ja puoleksi osanotolla löpöttelivät hänen kuolemastaan, seurasi arkkua. Eräs vanha sääliväinen rouva esti leski Gruget'a ottamasta osaa tyttärensä surulliseen saattoon. Seurakunnan kellonsoittajan, lukkarin ja haudankaivajan virkoja hoitava mies oli sillävälin kaivanut haudan, puoli tynnörinalaa käsittävälle, kirkon takana olevalle kylän hautausmaalle. Kirkko oli tuota tunnettua klassillista rakennustapaa. Siinä oli neliskulmainen torni, jonka katto oli suippo ja liuskakivillä peitetty, ja sitä tukivat monikulmaiset pilarit. Kuorin muodostaman puoliympyrän takana oli raunioituneen muurin ympäröimä hautausmaa, kenttä täynnä pieniä kumpuja, ilman marmorikiviä ja ilman kävijöitä, mutta varmaan oli jokainen hauta kyynelin ja todellisella surulla peitetty; ainoastaan Iida Gruget'n haudan täytyi olla ilman niitä, hänet kaivettiin maahan erääseen nurkkaan, jossa kasvoi pensaita ja korkeata heinää. Kun ruumisarkku oli laskettu tuon yksinkertaisuudessaan niin runollisen kentän poveen, jäi haudankaivaja pian yksin yön lähestyessä. Täyttäessään hautaa pysähtyi hän ajoittain työssään silmätäkseen tietä muurin toisella puolella; kerran katsoi hän lapioonsa nojaten alas Seine-virralle, joka oli hänelle tuonut tämän kuolleen.

— Tyttö parka! huudahti eräs mies, joka äkkiä oli saapunut haudan ääreen.

— Te säikähdytitte minua, herra! sanoi haudankaivaja.

— Onko pidetty sielumessua sille, jota te hautaatte?

— Ei ole, herra. Pastori ei tahtonut. Tämä oli ensimmäinen ihminen, joka haudattiin tänne kuulumatta seurakuntaan. Täällä kaikki tuntevat toisensa. Onko herra...? Kah, hän on poissa!

Muutamia päiviä oli kulunut, kun eräs mustiinpuettu mies tuli Jules'in taloon ja, tahtomatta puhutella häntä, asetti hänen vaimonsa huoneeseen suuren porfyriurnan, jonka päältä Jules luki seuraavat sanat:

INVITA LEGE CONJUGI MOERENTI FILIOLAE CINERES RESTITUIT, AMICIS XII JUVANTIBUS, MORIBUNDUS PATER.

[Lain ollessa vastaisena, surevalle puolisolle palautti tyttären tuhkat, kahdentoista ystävän auttaessa, kuoleva isä.]

— Mikä mies! sanoi Jules kyöneleitä vuodattaen.

Kahdeksan päivää riitti vekselinvälittäjälle täyttämään kaikki vaimonsa toivomukset ja järjestämään asiansa; hän möi toimensa Martin Faleix'in veljelle ja jätti Pariisin aikana, jolloin hallitus vielä kiisteli siitä oliko kansalaiselle sallittua omistaa vaimonsa ruumis.

Kuka ei ole Pariisin bulevaardeilla, jossain kadun kulmassa tai Palais Royal'in pylväistöissä, lyhyesti, jossain maailman paikassa, miten sattuma kulloinkin sovittaa, kohdannut jotain olentoa, miestä tai naista, jota nähdessä herää tuhansia sekavia ajatuksia? Kun me näemme tuollaisen olennon, tunnemme me äkkiä syvää mielenkiintoa, joko hänen piirteidensä vuoksi, joiden kummallinen muoto ilmaisee levotonta elämää, tai tuon harvinaisen kokonaisuuden vuoksi, jonka hänen liikkeensä, kasvoniilmeensä, käyntinsä ja pukunsa muodostavat, tuon syvän katseen tai muiden epämääräisten vaikutusten vuoksi, jotka tunkevat meihin voimakkaasti ja yhdellä iskulla, ilman että me voimme tarkoin selittää mielenliikutuksemme syytä. Seuraavana päivänä hävittävät toiset ajatukset, toiset pariisilaiskuvat tuon ohimenevän unen. Mutta jos me kohtaamme vielä kerran saman olennon käymällä määrättyyn aikaan säännöllisesti tuon paikan ohi, kuten tekee esim. kunnallisvirkamies, joka kahdeksan tuntia päivässä saa päättää asioita, tai harhailemalla pitkin kävelyteitä noiden ihmisten tavalla, jotka näyttävät olevan

Pariisin katujen pysyvää omaisuutta ja joita tapaa julkisissa paikoissa, ensiesityksissä tai ravintoloissa, joiden kauneimpana koristuksena he ovat, niin kietoutuu tuo olento lujasti teidän muistoonne ja pysyy siellä, kuten ensimmäinen nide romaanista, jonka loppua te ette voi saada itsellenne. Me tunnemme itsessämme halua puhutella tuota tuntematonta ja kysyä häneltä: "Kuka te olette? Minkätähden te kuljeksitte? Millä oikeudella pidätte te taitettua kaulusta, norsunluupäistä keppiä, vanhanaikaista liiviä? Minkätähden teillä on siniset kaksinkertaisilla laseilla varustetut silmälasit?" tai: "Minkätähden käytätte te yhä vielä keikarin kaulaliinaa?" Muutamat noista harhailevista olennoista kuuluvat jonkinlaiseen rajajumalten joukkoon; he eivät sano sielulle mitään, he ovat olemassa, siinä kaikki; minkätähden? Kukaan ei sitä tiedä, he ovat kuten nuo kuvat, joita kuvanveistäjät käyttävät tyypeinään neljää vuodenaikaa tai kauppa tai menestystä varten. Toiset muistuttavat vanhoja kansliavirkamiehiä, vanhoja valtion kaupanvälittäjiä, vanhoja kenraaleja; he menevät, astuvat ohitse ja ovat aina jossain määrin yli-ikäisen näköisiä. Joen vieremille puoleksi juurtuneiden puiden kaltaisina he eivät näytä koskaan olevan olennaisena osana Pariisin virrassa eikä sen nuorissa, toimeliaissa aalloissa. On mahdotonta tietää, onko heidät unohdettu haudata tai ovatko he nousseet ylös arkuistaan; he ovat joutuneet jonkinlaiseen kivettymistilaan. Yksi noita Pariisin Melmoth-olentoja oli muutamia päiviä sitten sekoittautunut tuohon viisaaseen ja mietiskelevään kansaan, joka, kun taivas on kirkas, säännöllisesti peittää tasangon Luxembourg'in eteläisen ja Observatoriumin pohjoisen ristikon välillä; suvuton, puolueeton tasanko Pariisissa. Täällä ei Pariisi todellakaan enää ole ja kuitenkin on. Tuolla paikalla on jotain torin, kadun, bulevardin, linnoituksen, puutarhan, puistokäytävän, maaseudun ja pääkaupungin luonnetta, eikä se kuitenkaan ole mitään noista: se on autiomaata. Tuon nimettömän paikan ympärillä kohoaa löytölasten koti, synnytyslaitos, Cochin'in sairashuone, kapusinilaisluostari, La Rochefoucauld'in vaivaistalo, kuuromykkäin talo ja Val-de-Grâce'n sairashuone; lyhyesti, siellä on työssijansa kaikilla Pariisin paheilla ja kurjuuksilla, ja jottei mitään tuosta ihmisystävällisestä paikasta puuttuisi, tutkii tiede siellä nousu- ja pakoveden aikoja ja maantieteellisiä pituusasteita. Herra de Chateaubriand on perustanut sinne Maria-Teresia-sairashuoneen ja karmeliittinunnat sen ohessa luostarin. Elämän suuret hetket ilmoitetaan kellonsoitolla, joka kaikuu herkeämättä tuossa autiossa maassa niin äidille, joka synnyttää, kuin lapselle, joka syntyy, niin paheelle, joka sortuu, kuin työmiehelle, joka kuolee, samoin neitseelle, joka rukoilee, vanhukselle, jota paleltaa, nerolle, joka erehtyy. Sitten, kahden askeleen päässä, on Mont-Parnasse'n kirkkomaa, joka hetkestä hetkeen ottaa vastaan Saint-Marceau-etukaupungin viheliäisiä surusaattoja. Tuon korkealla sijaitsevan paikan, joka kohoaa Pariisin yli, ovat kuulanpelaajat ottaneet haltuunsa, nuo vanhat, harmaat, hyväntahtoiset olennot, kunnan ihmiset, joissa meidän esi-isämme elävät yhä edelleen, ja joiden kasvoja voidaan verrata ainoastaan heidän yleisönsä kasvoihin, elävään kuvakokoelmaan, joka heitä alati seuraa. Mies, joka muutamia päiviä sitten oli tullut tuon kaupunginosan asukkaaksi, oli alituisesti läsnä kuulapeleissä ja oli tuon joukon silmiinpistävin ilmiö, ilmiö, joka, jos olisi luvallista lajitella pariisilaiset eläintieteen eri luokkiin, olisi kuulunut nilviäisiin. Uusi tulokas kuljeskeli myötätuntoisesti, kädessään pieni kuula, jota käytetään maalina ja johon pelin koko mielenkiinto kohdistuu. Kun maalikuula pysähtyi, nojautui hän puuta vasten ja katseli samalla tarkkaavaisuudella, jolla koira seuraa isäntänsä liikkeitä, kuulia, jotka lensivät ilmassa tai pyörivät maassa. Häntä olisi voinut pitää kuulapelin haaveellisena suojelusjumalana. Hän ei puhunut mitään, ja kuulanpelaajat, jotka ovat kiihkeimpiä ihmisiä, jommoisia vain jossakin uskonlahkossa tapaa, eivät koskaan olleet kysyneet syytä hänen itsepintaiseen vaitioloonsa, ainoastaan jotkut terävänäköiset heidän joukossaan pitivät häntä sekä kuurona että mykkänä. Kun oli määrättävä eri etäisyydet heittokuulan ja maalikuulan välillä, oli tuntemattoman kävelykeppi erehtymättömänä mittapuuna, jonka pelaajat noutivat vanhuksen jäisistä käsistä pyytämättä sitä ainoallakaan sanalla lainaksi tai tekemättä edes jotain ystävällisyyden merkkiä. Hänen keppinsä lainaaminen oli palvelus, johon hän vaieten oli myöntynyt. Jos tuli sade, jäi hän seisomaan pelin ääreen, kuulien orjana, alotetun pelin suojelijana. Sade ei liikuttanut häntä sen enempää kuin kaunis ilmakaan, ja hän oli, kuten pelaajatkin, jonkinlainen älyttömimmän pariisilaisen ja älykkäimmän eläimen välimuoto. Muutoin oli hän kalpea ja kuihtunut, siistimätön ja hajamielinen ja saapui usein paljain päin, jolloin nähtiin hänen vaalentuneet hiuksensa ja hänen kulmikas, keltainen, kalju päänsä, joka muistutti jonkun köyhän rikkonaisista housuista esiinpistävää polvea. Hän oli tylsä, ilman ajatuksen hiventäkään katseessaan ja ilman lujutta käynnissään; hän ei hymyillyt koskaan, ei nostanut koskaan silmiään taivaaseen päin, vaan piti ne alati maahan käännettyinä, ja näytti siltä, kuin olisi hän alati sieltä jotain etsinyt. Kello neljältä nouti hänet eräs vanha nainen viedäkseen hänet jonnekin, ei tiedetty mihin; nainen hinasi häntä käsivarresta niinkuin nuori tyttö vetää mukanaan itsepäistä vuohta, joka tahtoo vielä syödä, kun on mentävä talliin. Tämä vanhus oli hirveä nähdä.

Eräänä iltapäivänä tuli Jules yksin matkavaunuissa, jotka nopeasti kiitivät Itäistä katua pitkin ja kulkivat Observatoriumi-mäen poikki juuri sillä hetkellä, jolloin tuo vanhus, puuhun nojaten, antoi muutamien rauhallisesti kiihtyneiden pelaajien kiroillessa ottaa kepin itseltään. Jules, joka luuli tuntevansa tuon miehen, tahtoi pysähtyä ja samassa hetkessä hänen vaununsa seisahtuivatkin: kuski, jolta ohikulkeva rattaiden jono oli sulkenut tien, ei uskaltanut pyytää kiihtyneitä kuulanpelaajia väistymään: hänellä oli liiankin hyvä tajunta siitä, että katumeteliä on kavahdettava.

— Se on hän! sanoi Jules, joka lopuksi oli noissa ihmisenraunioissa tuntenut Ferragus XXIII:nnen,

— Kuinka hän rakasti Clémence'a! lisäsi hän vähän ajan perästä. —
Antakaa mennä, kuski! huusi hän.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK FERRAGUS ELI SALALIITTOLAISTEN PÄÄLLIKKÖ

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project

Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in

creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.